

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DERELİ MONOGRAFİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA KAYA

GİRESUN, 2019

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DERELİ MONOGRAFİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

DERYA KAYA

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Abonoz KÜÇÜK

GİRESUN, 2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 28.08.2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Derya KAYA'nın Dereli Monografisi başlıklı tezini incelemiş olup aday 20.09.2019 tarihinde, saat 10.00' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR	
Üye	Dr.Öğr. Üyesi Turgay KABAK	
Üye	(Danışman) Dr.Öğr.Üyesi Abonoz KÜÇÜK	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Yeterlilik tezi olarak sunduğum Dereli Monografisi adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/09/2019
Derya KAYA

ÖN SÖZ

Bir milleti diğer milletlerden ayıran ana unsurların başında dil ve kültür gelir. Kültür, bir milletin yaşam biçiminden, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, dilinden, musikisinden, dininden, ahlâkından ve onu etkileyen her unsurun bir araya gelmesiyle oluşur. Bu kapsamda da halk kültürü ve halk edebiyatı, bir millet için önemli unsurlardandır. Halk kültür ve edebiyatı da, kişinin geçmişten bugüne yaşantısını yansıttığı gibi, bireyin kendi yaşantısını anlamlandırmaya da yardımcı olur. Halk kültürünün ve halk edebiyatının önemi dikkate alındığında, unutilan ve popüler kültürün baskısı altında yitmekte olan değerlerin Türk kültürüne kazandırılması bu alana büyük bir fayda sağlayacaktır. Bu nedenle alana katkı sağlamak amacıyla bu çalışmanın konusu Giresun Dereli ilçesi halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri olarak belirlenmiştir.

Günümüzde de halk edebiyatı ve halkbilimi ürünleri bir milletin milli kültürünün temellerinden biri olarak görülmektedir. Bu ürünlerin kayıt altına alınması ve nesiller arasında aktarımının sağlanması önem arz etmektedir. Bu çalışma bahsi geçen gereklilik çerçevesinde Giresun Dereli İlçesinde yaşayan halkın halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerini derleyip, değerlendirme amacına hizmet eder bir bakış açısıyla oluşturulmuştur.

Dereli İlçesi Halk Bilimi başlıklı bu çalışmanın meydana gelmesi esnasında bütün imkânlarını bana sunarak, çalışmanın oluşmasında en büyük pay sahibi olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Abonoz KÜÇÜK'e, bu çalışmayı hazırlamak için destek olan aileme, arkadaşlarıma ve gerekli imkânların oluşmasında yardımcı olan herkese teşekkür ederim. Bu çalışmada sunulan halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin derlenmesi sırasında yardımsever tavırlarıyla kaynak kişi olan ve yönlendiren Dereli halkına da ayrıca teşekkür ederim.

Derya KAYA
GİRESUN 2019

II

ÖZET

“DERELİ MONOGRAFİSİ”

KAYA, Derya

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abonoz KÜÇÜK

2019, s. 209.

Bu çalışmada Dereli İlçesi halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin derlenerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede Giresun ili Dereli ilçesi özelinde Türk folklor araştırmalarına katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Dereli’ ye ait folklorik öğelerin tespitine yönelik bu çalışma; genel olarak, var olan kaynakların taranması, toplanması, tasnif edilmesi, saha araştırması ve elde edilen bulguların değerlendirmesini içeren bir derleme çalışmasıdır. Çalışmada ilk olarak kaynak değerlendirmesi yapılarak kuramsal temeller oluşturulmuş ve çalışma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünde, önce problem ortaya konularak çalışmanın yapılmasındaki amaç, önem, varsayım ve sınırlılıklar verilmiştir. Daha sonra yöntem başlığıyla araştırmanın modeli, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci ve verilerin analizi derleme çerçevesinde ortaya konulmuştur. İlgili alan yazın başlığıyla ise Dereli üzerine yazılan kitap, makale ve araştırmalar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar başlıklı bölümde Giresun ili Dereli ilçesinde karşımıza çıkan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri sunulmuştur. Alan araştırması yöntemiyle derlenen bu malzemeler tasnifli bir şekilde sunularak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma sonucunda Giresun ili Dereli ilçesinin halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin yaratımı ve aktarımı açısından önemli bir zenginliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Giresun, Dereli, Halk Bilimi, Halk Edebiyatı Alan Araştırması

III

ABSTRACT

“MONOGRAPHY OF DERELİ”

KAYA, Derya

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Abonoz KÜÇÜK

2019,

This study aims to compile and evaluate the folk literature and folklore products of Dereli District. Thus, a contribution will be made to the research on Turkish folklore with a specific focus on Dereli district of Giresun.

This study, aimed at identifying the folkloric elements of Dereli, is a compilation work in general which involves combing, collecting and classifying the existing references, as well as doing field work and evaluating the findings. The study first makes an evaluation of the references for laying down the theoretical foundation and gives some information about the method of study.

In the introduction, the issue has been put forward first, followed by a presentation of the purpose, significance, assumptions, and restrictions of the study. Then, under the title of method, the research model, data collection tools and techniques, data collection process, and data analysis have been presented as a compilation. The section on related literature provides brief information about the books, articles, and researches concerning Dereli.

The section titled Findings and Comments presented the folk literature and folklore products found in Dereli District of Giresun. The materials which were compiled by way of field research were classified before being presented and evaluated.

It was concluded at the end of the research that Dereli district of Giresun holds significant wealth with regard to the creation and transfer of the folk literature and folklore products.

Keywords: Giresun, Dereli, Folklore, Folk Literature.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖN SÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	XII
1.GİRİŞ	1
1.1.Problem	1
1.2.Amaç	1
1.3.Önem	2
1.4.Varsayımlar	2
1.5.Sınırlılıklar	2
2.YÖNTEM.....	3
2.1.Araştırmanın Modeli	3
2.2. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	4
2.3. Veri Toplama Süreci	5
2.4. Verilerin Analizi.....	6
3.İLGİLİ ALAN YAZIN	8
3.1.İlgili Araştırmalar.....	8
3.1.1.Dereli İlçesi Üzerine Yapılan Çalışmalar	8
3.1.1.1 Kitaplar.....	8
3.1.1.2. Makaleler ve Tezler.....	9
4.BULGULAR VE YORUMLAR.....	11
4.1. Dereli Hakkında Genel Bilgiler	11
4.1.1. Dereli İlçesi Tarihi	11
4.1.2. Coğrafi Yapı.....	13
4.1.3. Turizm, Kültür ve Sosyal Yaşam	14
4.1.4. Dereli'nin Bazı Köy-Mahalle Adları ve Adların Kaynağı Hakkında .	15

4.2. HALK BİLİMİ	18
4.2.1. Geçiş Dönemleri/ Yaşam Krizleri İle İlgili Halk İnanışları	18
4.2.1.1. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	18
4.2.1.1.1. Doğum Öncesi İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	18
4.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları	18
4.2.1.1.1.2. Hamileliği Önleme Yolları.....	20
4.2.1.1.1.3. Aşırma / Yerüglüg Çekme.....	21
4.2.1.1.1.4. Hamilenin Kaçınmaları	22
4.2.1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirlemeye Yönelik Uygulamalar	23
4.2.1.1.1.6. Çocuğun Akıbetiyle İlgili İnanışlar.....	24
4.2.1.1.1.7 Değerlendirme.....	24
4.2.1.1.1.7. Doğum Hazırlığı.....	25
4.2.1.1.2. Doğum Anı ve Doğumu Kolaylaştırıcı İnanış ve Uygulamalar.....	26
4.2.1.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi.....	27
4.2.1.1.3. Doğum Sonrası İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	28
4.2.1.1.3.1. Kırklı İken Ağırlık Basmasıyla İlgili İnanışlar	28
4.2.1.1.3.2. Tuzlama- İlk Yıkama	28
4.2.1.1.3.3. Lohusa Kadın ve Kırkla İlgili İnanışlar	29
4.2.1.1.3.4. Anne Sütü/İlk Süt.....	30
4.2.1.1.3.5. Cadı (Cazu)	31
4.2.1.1.3.6. Kırklama.....	32
4.2.1.1.3.7. Müjdeleme-Ad Verme	33
4.2.1.1.3.8. Diş Çıkarma-İlk Diş	34
4.2.1.1.3.9. Al Karısı, Al Basması ve Korunmanın Yolları	35
4.2.1.1.3.10. Sal Basması ve Korunma Yolları.....	36
4.2.1.1.3.11. Ayak Bağı Kesme	37
4.2.1.1.3.12. Değerlendirme.....	38
4.2.1.2. Sünnet.....	38
4.2.1.2.1 Sünnet Yaşı\ Dönemi	38
4.2.1.2.2. Sünnet Hazırlıkları	40
4.2.1.2.3. Sünnet Düğünü.....	40

VII

4.2.1.2.4. Değerlendirme.....	41
4.2.1.3. Evlenme.....	41
4.2.1.3.1. Evlenme Biçimleri	42
4.2.1.3.2. Evlilik Yaşı	43
4.2.1.3.3. Evlilik Aşamaları	43
4.2.1.3.3.1. Eş Seçimi.....	43
4.2.1.3.3.2. Kızı Görme/Kız İsteme/Dünürçülüğe Gitme	44
4.2.1.3.3.3. Söz Kesimi- Nişan.....	46
4.2.1.3.3.4. Başlık/Kalın	47
4.2.1.3.3.5. Çeyiz/Oda Donatma	49
4.2.1.3.3.6. Değerlendirme.....	50
4.2.1.3.4. Düğün.....	51
4.2.1.3.4.1. Düğüne Davet.....	51
4.2.1.3.4.2. Nikâh.....	52
4.2.1.3.4.3. Kına Gecesi	53
4.2.1.3.4.4. Düğün.....	55
4.2.1.3.4.5. Gelin Alımı	58
4.2.1.3.4.6. Takı-Kına Kıyafeti	60
4.2.1.3.5. Düğün Sonrası.....	61
4.2.1.3.5.1. Yüze Çıkma- İlk Gece.....	62
4.2.1.3.5.2. Duvak Düğünü	63
4.2.1.3.5.3. Yumurtaya Gitme.....	63
4.2.1.3.5.4. Kavuma Gitme	64
4.2.1.3.5.5. Diğer İnanış ve Uygulamalar	65
4.2.1.3.6. Değerlendirme.....	65
4.2.1.4. Ölüm.....	65
4.2.1.4.1. Ölüm Öncesi	66
4.2.1.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	66
4.2.1.4.1.2. Hayvanlarla İlgili Olanlar	67
4.2.1.4.2. Ölüm Anı İlgili İnanış ve Uygulamalar	68
4.2.1.4.3. Ölüm Sonrası İlgili İnanış ve Uygulamalar	68

VIII

4.2.2. Bayramlar ve Kutlamalar	70
4.2.2.1. Ramazan Bayramı	70
4.2.2.2. Kurban Bayramı	71
4.2.2.3. Hıdrellez	72
4.2.2.4. Aksu Deresi ve Şenliği	74
4.2.2.5. Kümbet Yayla Şenliği	75
4.2.3. Diğer İnanma ve Uygulamalar	76
4.2.3.1. Nazar	76
4.2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	78
4.2.3.3. Mevsimler, Aylar, Günler Hakkında İnanmalar	78
4.2.3.4. Diğer İnanmalar	78
4.2.4. Çocuk Oyunları	80
4.2.4.1. Tilki Tilki Saat Kaç?	81
4.2.4.2. Yesir/ Yakalamaç	81
4.2.4.3. Hotul	81
4.2.4.4. Sinmecik/Saklamaç	81
4.2.4.5. Çizgi	81
4.2.4.6. Beştaş	82
4.2.4.7. Al Satarım Bal Satarım	82
4.2.4.8. Körebe	83
4.2.4.9. Yakan Top	83
4.2.4.10. Dıgılı/Dombili	83
4.2.4.11. Birdirbir	83
4.2.4.12. İp Atlama	84
4.2.5. Halk Hekimliği	84
4.2.5.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi	84
4.2.5.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi	92
4.2.5.3. Değerlendirme	95
4.2.6. Halk Mutfağı	95
4.2.6.1. Çorbalar	95
4.2.6.2. Yemekler	97

4.2.6.3. Turşular	102
4.2.6.4. Ekmekler	103
4.2.6.5. Kızartmalar ve Kavurmalar	104
4.2.6.6. Tatlılar	107
4.2.7. Halk Takvimi	107
4.2.7.1. Aylar	108
4.2.7.2. Mevsimler	108
4.2.8. Halk Meteorolojisi	109
4.2.9. Değerlendirme	110
4.3. HALK EDEBİYATI	111
4.3.1. Dereli İlçesi Halk Edebiyatı	111
4.3.1.1. Masallar	111
4.3.1.1.1. Masalların İncelenmesi	112
4.3.1.1.1.1. Masalların Tasnifi	112
4.3.1.1.1.2. Masallarda Formel İfadeler	113
4.3.1.1.1.2.1. Başlangıç Formelleri	114
4.3.1.1.1.2.2. Geçiş Formelleri	114
4.3.1.1.1.2.3. Bitiş Formelleri	115
4.3.1.1.2. Masal Metinleri	115
4.3.1.1.2.1. Hayvan Masalları	115
4.3.1.1.2.2. Asıl Halk Masalları	116
4.3.1.1.3. Değerlendirme	117
4.3.1.2. Efsaneler	119
4.3.1.2.1. Efsanelerin İncelenmesi	120
4.3.1.2.1.1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri	120
4.3.1.2.1.1.1. Taş Kesilme Efsaneleri	120
4.3.1.2.1.2. Hayvan Efsaneleri	121
4.3.1.2.1.3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler	121
4.3.1.2.1.4. Dinlik Efsaneler	121
4.3.1.2.2. Efsane Metinleri	122
4.3.1.2.2.1. Taş Kesilme Efsaneleri	122

4.3.1.2.2.2. Hayvan Efsaneleri	123
4.3.1.2.2.3. Tarihi Efsaneler	123
4.3.1.2.2.4. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler.....	124
4.3.1.2.2.5. Dinlik Efsaneler	129
4.3.1.2.3. Değerlendirme.....	130
4.3.1.3. Fıkralar	131
4.3.1.3.1. Fıkraların İncelenmesi.....	131
4.3.1.3.2. Fıkra Metinleri	132
4.3.1.3.3. Değerlendirme.....	134
4.3.1.4. Türküler.....	134
4.3.1.4.1. Türkülerin İncelenmesi	135
4.3.1.4.2. Derlenen Türküler	137
4.3.1.4.3. Değerlendirme.....	150
4.3.1.5. Ağıtlar	151
4.3.1.5.1. Ağıtlar Metinlerinin İncelenmesi	151
4.3.1.5.2. Ağıt Metinleri.....	152
4.3.1.6. Maniler	153
4.3.1.6.1. Manilerin İncelenmesi.....	153
4.3.1.6.2. Maniler	155
4.3.1.6.3. Değerlendirme.....	162
4.3.1.7. Ninniler	162
4.3.1.7.1. Ninnilerin İncelenmesi	162
4.3.1.7.2. Ninni Metinleri.....	162
4.3.1.8. Atasözü ve Deyimler.....	163
4.3.1.8.1. Atasözü ve Deyimlerin İncelenmesi	163
4.3.1.8.2. Atasözü ve Deyim Metinleri	164
4.3.1.8.2.1. Atasözleri	164
4.3.1.8.2.2. Deyimler.....	166
4.3.1.9. Bilmeceleler	167
4.3.1.9.1. Bilmecelelerin İncelenmesi.....	167
4.3.1.9.2. Bilmece Metinleri.....	168

4.3.1.9.2.1.Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler	168
4.3.1.9.2.2.Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler	169
4.3.1.9.2.3.Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler.....	169
4.3.1.9.2.4.İnsan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler	169
4.3.1.9.2.5.Eşya ile ilgili bilmeceler.....	170
4.3.1.9.2.6.Manevi –dini unsurlarla ile ilgili bilmeceler	170
4.3.1.10. Alkış ve Kargışlar	170
4.3.1.10.1. Alkış ve Kargışların İncelenmesi	170
4.3.1.10.1.2. Alkış Metinleri	170
4.3.1.10.1.2. Kargış Metinleri	172
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	174
SÖZLÜK	176
SÖZLÜ KAYNAKLAR	178
KAYNAKÇA.....	181
EKLER.....	186
ÖZ GEÇMİŞ	193

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Doğ. : Doğumu

Düz. : Düzenleyen

Haz. : Hazırlayan

İst. : İstanbul

mad. : madde

MEB. Yay.: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

ölm. : Ölümü

s. : sayfa numarası

S. : Sayı

vb. : ve benzeri

Y. : Yıl

Yay. : Yayınevi

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Tarih boyunca varlığını devam ettirmeyi çeşitli unsurlar aracılığıyla başaran ve günümüze gelinceye kadar birçok değişim ve dönüşüme uğrayan sözlü kültür ürünlerinin günümüz kültürünün gölgesi altında kaldığını görmekteyiz. Popüler kültür olarak adlandırılan günümüz kültürünün getirdiği ortam sözlü kültür ürünleri üzerinde olumsuz bir etkiye sebep olmakla birlikte bu kültürün yok oluşuna zemin hazırlamaktadır.

Halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri kaynağı bilinmeyen ya da unutulmaya yüz tutmuş sözlü kültür unsurlarından oluşmakla birlikte bu ürünlerin artık bir kenara atılarak değersizleştirilmesi Türk coğrafyasının her bölgesinde, yöresinde problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dereli ilçesinde varlığını devam ettirerek bir kısmı bugüne kadar gelmeyi başarmış olan sözlü kültür ürünleri de popüler kültürün bastıran etkisi altında kaybolma, unutulma tehdidi altında kalmıştır. Bu nedenle ana konusu Dereli 'de halk bilimi ve halk edebiyatı olan bu çalışma unutulmaya yüz tutmuş halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin kayboluşunu kendine ana problem edinip bugüne gelen bu ürünler yok olmadan bu ürünleri tespit ederek sunmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda çalışma alanı Dereli, konu ise Dereli 'de halk bilimi ve edebiyatı olarak belirlenmiştir. İlçe ve kaynak kişilerle ilgili problemimiz daha önce Dereli üzerine geniş çaplı halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri bağlamında bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Çalışılmak istenilen konunun temel problemi ise bu sahada sözlü kültür ürünlerinin unutulmaya yüz tutuşudur.

1.2. Amaç

Halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin çoğu kaynağı bilinmeyen ya da unutulmaya yüz tutmuş olan sözlü kültür ürünlerinden oluşmaktadır. Kültürümüzün temeli olan bu halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerinin zamanla unutulmuşu sebebiyle bu mirasın altına alınıp korunması gerekmektedir. Bu amaçla hala yaşamakta olan bu ürünler kaynak kişiler vasıtasıyla bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada güçlü bir kültür potansiyeline sahip olan Dereli ilçesinin halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinden hareketle kültürel mirasını ortaya çıkarmak

amaçlanmıştır. Nitekim bu mirası eksiksiz olarak ortaya çıkarmak tek bir kişinin yapabileceği bir iş olmamakla birlikte bu mirasın unutulmasına engel olmak için olabildiğince saha çalışması yapıp bu ürünler kayıt altına alınmaya çalışılmıştır.

1.3. Önem

Sözlü kültür ürünleri günümüz toplumunu etkisi altına alan popüler kültürün tesiriyle yok olmaya yüz tutmaktadır. Bu bağlamda Dereli ilçesinin gerek coğrafi yapısı gerek halkı bu ürünleri barındırma anlamında büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca ilçede sözlü kültür ürünleri kapsamında güncel bir çalışma olmaması da bu çalışmaya yönelim açısından önem taşır.

1.4. Varsayımlar

Sözlü kültür ürünleri bugün dahi unutulmaya yüz tutmuşken halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin ilerleyen zamanlarda popüler kültür karşısında duracak gücünün kalmayışı öngörülebilir bir varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zamanın ilerleyişi, insanların yaşayış biçimlerinin ve görüş açılarının da değişmesiyle birlikte popüler kültür daha çok öne çıkmaya başlamıştır ve sözlü kültürün etkisi bunu çok derinden yaşayan insanlarla sınırlı hale gelmiştir. Saha çalışmasında karşılaşılan bazı kaynak kişilerin ise sözlü kültür ürünlerinden haberdar olmayışları ve kültürümüze karşı bir yabancılaşma ortaya çıkarmıştır. Bu etmenler çalışmanın varsayımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Dereli Monografisi başlıklı bu çalışmada literatür taraması ve alan araştırması yapılmış olup çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Bütün derleme metotlarının uygulanması sırasında rastlanan derleyen, anlatan ve malzemeyle ilgili problemler bu çalışmada da karşımıza çıkmıştır. Anlatıcının konunun dışına çıkması yahut ortamın kalabalıklaşması ya da kayıt altına alma işleminin sekteye uğraması saha çalışmasında ortaya çıkan olumsuzluklardandır. Ayrıca kaynak kişilerin kendilerini rahat hissedemeyerek anlatacaklarını anlatamamaları ve unuttuklarını söylemeleri derleme aşamasında büyük bir zorluk oluşturmuştur. Çalışma Dereli merkezde ve çeşitli köylerde gerçekleştirilirken köylere ulaşım konusunda da çeşitli sıkıntılar

meydana gelmiştir. Gidilecek bazı köy yollarının bozuk oluşu, derleme yapılacak kişilerin tarlara yahut bahçede oluşu nedeniyle derlemenin ertelendiği durumlarda bu iş yapma hasat mevsiminin dışında derleme yapmaya çalışılmıştır ancak havaların soğumasıyla köyde yaşayanların çoğunun köyleri bırakıp çocuklarının yanına şehir dışına çıkmasıyla karşılaşmıştır. Bu haller dışında bir araya gelinen kaynak kişilerle derlemeler yapılmaya çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmanın ortaya koyulması için belli bir düzene ve yönetime ihtiyaç vardır. Her bilimsel disiplinde olduğu gibi folklor araştırmalarında da çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütmesi ve sonuçlanması için belli başlı yöntemler kullanılmalıdır.

Folklor araştırmalarında kullanılan metot ve teknikler dört ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar:

- A) Alan Araştırması Metodu
 - 1) Gözlem
 - 2) Görüşme
 - 3) Soru Kâğıdı(Anket)
 - 4) Kılavuz Kişilerden Yararlanma
- B) Örnek Olay Metodu
- C) Yazılı Kaynakları Araştırma
- D) Diğer Metotlar

(Tan, 2003, 119-120) şeklindedir.

Bu çalışmamızda en çok kullanılan yöntem alan araştırmasıdır.

Uzman derlemeci, halk bilgisi yaratmalarını bilimsel araştırma, inceleme, arşivleme, tanıtma gibi amaçlar doğrultusunda kaynak kişilerden belli bilimsel yöntemler kullanarak kaydeden ve toplayan kişiye denir. Bu araştırmada da konu uzman derlemeci olarak yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacının güvenilir, özgün bilgi elde etme amacıyla araştırma yapacağı topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmasına, alan çalışması denir. (Tan, 2003, 119)

Araştırmamanın gayesi halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerini tespit etmek olan bu çalışmada ilçe merkezine ve köylerine gidilerek malzemeye toplamaya çalışılmıştır.

Konuyla ilgili ilk derleme Mart 2017 tarihinde Dereli İlçesinde yapılmıştır. Konu ile ilgili olarak kültür haznesini iyi yaşatan kaynak kişiler seçilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada genel olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derleme için gidilen mahalle ve köylerde kılavuz kişiler olarak genellikle köyü iyi bilen kişiler, muhtarlar ya da tanıdık akrabalar seçilmiştir.

Çalışmanın bazı alanlarında gözlem tekniği de kullanılmıştır. İlçede yapılan düğünlerdeki ortam nedeniyle görüşmeden çok gözlem yöntemi kullanılarak geleneğin ne kadarının yaşatıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Derleme için gidilen köylerin çoğunda yaygın olarak yetişen fındıkların da toplanma zamanıydı. Gidilen köylerde bazen görüşmeleri fındık bahçelerinde bazen de ekin dikme zamanı yaptık. Birçok zorluğu olduğu gibi eskiyi öğrenmenin verdiği keyifle çalışmaya devam ederek çalışmamızda kaynak kişilerle birlikte fındık da toplayarak görüşmeler kaydedildi.

Sonuç olarak bu çalışmamızda Dereli ilçemizin tarihi, coğrafyası gibi hususlarda en fazla yazılı kaynaklardan yararlanma metodu kullanılmıştır. Çalışmamamızın halk edebiyatı ve halk bilimi ana başlıklarında sunulan malzemelerin tespitinde alan araştırması metodunun gözlem, görüşme, kılavuz kişilerden yararlanma tekniklerine başvurulmuş, bu teknikler kullanılarak malzeme toplanmıştır. Bu malzemelerin değerlendirilmesi hususunda ise örnek olay metodu ve yazılı kaynaklardan yararlanma metoduna da başvurulmuştur.

2.2. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Bu çalışmada derleme sahasına çıkmadan önce gidilecek köyleri belirleyip, gerekli teknik malzemeleri hazırlamakla işe başlanmıştır. Sahaya çıkıldığında teknik malzeme olarak ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesiyle birlikte gözlem, görüşme ve

kılavuz kişilerden yararlanma tekniklerinden faydalanarak çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Görüşme tekniğinde en fazla kullanılan teknik malzeme, ses kayıt cihazıdır. Gözlem tekniğini uyguladığımız alan araştırması faaliyetlerinde ise ses kayıt cihazı hiç kullanılamamış, fotoğraf makinesi yardımıyla çalışmalar yapılmıştır.

Derleme sahasına çıkarken gerekli cihazlar alınarak bunların dışında küçük notlar da almak için defter de tutulmuştur. Ses kayıt cihazı, kamera ve fotoğraf makinesi aracılığıyla temin edilen malzemenin dinlenip yazılı ortama aktarılması hususunda dizüstü bilgisayar, derlenen malzemenin güvenli bir ortamda depolanması noktasında ise harici hard disk kullanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada, en fazla kullanılan teknik alet ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi, dizüstü bilgisayar ve harici hard disk; araştırma teknikleri ise görüşme, gözlem ve kılavuz kişilerden yararlanmadır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Dereli Halk Bilimi Monografisi başlıklı bu çalışmada ilk olarak yazılı kaynaklardan yararlanma metoduna dayalı olarak Dereli üzerine yapılmış çalışmalar temin edilmeye çalışılmıştır. Bu kaynaklarda yer alan bilgilerden hareketle çalışma alanı ve çalışılacak grup hakkında temel bilgiler temin edilmiştir. Bu bilgiler temin edildikten sonra sahaya çıkılmış ve saha çalışmaları boyunca alan araştırması metodu kullanılarak malzeme temin edilmiştir.

İlk derleme Mart 2017 tarihinde Çamlı Köyü'nde yapılmıştır. Derleme çalışmaları bir yandan devam ederken bir taraftan da yazıya geçirme ve inceleme aşamasına başlamıştır. Bu derleme faaliyetleri esnasında görüşülen kaynak kişilerden halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Halk bilgisi yaratmalarını ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütün veya ana özelliklerini aktarabilen ve de derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere “*Kaynak Kişi*” adı verilir. Kaynak kişiler iki ana gruba ayrılır. İlki halk bilgisinin tür ve türlerini yaratma ve icra etmede uzmanlaşmış “*usta (profesyonel) kaynak kişi*”dir. Diğer herhangi bir halk bilgisi yaratmasını yaratmaktan çok, bu

yaratmaları tekrarlayan, aktaran ve yayan “*ustalaşmamış (amatör) kaynak kişi*”dir. (Ekici, 2004, 29)

Ekici’nin bahsettiği kaynak kişi çeşitlerine baktığımızda 2 kaynak kişi çeşidine de rastladım. Nitekim bu kaynak kişilerden olan ustalaşmamış kaynak kişilerden çokça bilgi alırsam da konuyla ilgili bilinen farklılıklara rastlandığında bunları da kayıt altına aldım.

Derleme çalışması boyunca gittiğimiz köylerde ilk önce kılavuz kişilerle buluştuk. Bu kişiler bize kaynak kişilerin evlerini tarif etti. Kaynak kişilerle buluştuğumuzda kişinin bilgilerini alıp ortamın doğallığını bozmadan soruları kaynak kişilere sorduk. Kaynak kişilerin yardımsever tavırları karşısında bazı ziyaretlerde başarılı derlemeler yapmakla birlikte bazılarında aynı ortam oluşmamıştır. Veri toplama sürecinin büyük çoğunluğu bir sene gibi bir süreçte yapılmış olmakla birlikte çeşitli zamanlarda karşılaşılan kişilerden de öğrenilen dua, atasözü, fıkra gibi sözlü kültür ürünleri teze eklenmiş olup kaynak kişiler belirtilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Kaynak kişilerden tez için veri toplama süreci sonunda toplanan malzemeler, bilgisayar ortamında muhafaza edilmiştir. Derlemeler bittikten sonra kayıtlar dinlenerek yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Yazıya geçirilen malzemeler derlenen yer, derlenen kaynak kişi ve derlenen malzemenin türü bağlamında üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur.

Malzemeler yazıya geçirilirken herhangi bir transkripsiyon işareti kullanılmamış ve genel olarak İstanbul Türkçesi esas alınmaya çalışılmıştır. Yazıya geçirme işlemi, çalışmamızın dil çalışması olmaması nedeni ve herkes tarafından anlaşılabilmesi amacıyla İstanbul Türkçesi’nin ağız özellikleri kullanılmıştır. Ancak türkü mani gibi belli bir söyleyişi yahut kalıbı olan metinlere müdahale edilmemeye çalışılmıştır. Yazıya aktarılan malzemelerde yer alan devrik cümleler ve gereksiz tekrarlara müdahale edilmeye çalışılarak, asıl yapıyı bozmadan tutarlı metinler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Derlemede sırasında karşımıza çıkan yerel kelimeler, derleme sırasında kaynak kişiden manaları alınarak çalışmanın sonunda sözlük başlığı altında yer almıştır.

Saha araştırması sonucunda yazıya aktarılan malzeme halk edebiyatı ve halkbilimi bağlamında bir tasnife tabi tutulmuştur. Öncelikle halkbilim başlığına yer verilerek daha sonra halk edebiyatı türlerine ait metinler değerdendirilerek inanış ve uygulamalar tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bu malzeme çalışmanın ilgili bölümlerinde de kendi içinde ayrıca bir tasnife tabi tutularak sunulmuş ve bu malzemelerden hareketle değerdendirilmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada yukarıda ifade edildiğı üzere belli bir tasnife tabi tutularak kullanılan malzemelerin sonunda, malzemenin derlendiğı kaynak kişinin adı, soyadı ve yaşadığı yer belirtilmiştir. Bu şekilde malzemenin kime ait olduğı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın son kısmında yer alan kaynak kişiler listesinde, malzeme derlenen kaynak kişiler hakkında ayrıntılı bilgi de verilmiştir. Ayrıca tasnifler için faydalanılan kaynaklara da çalışmanın son bölümünde yer verilmiştir.

3. İLGİLİ ALAN YAZIN

3.1. İlgili Araştırmalar

3.1.1. Dereli İlçesi Üzerine Yapılan Çalışmalar

3.1.1.1 Kitaplar

Dereli üzerine yazılan kitaplara baktığımızda 1991 yılında **Nurettin TATAR**'ın çıkardığı ve **Bütün Yönleriyle Dereli** kitabı karşımıza çıkar. TATAR, bu kitapta Dereli'yi Tarihi, Coğrafi, Turizm, Kültür, Sosyal ve Ekonomik Durum ve İdari Bölüm adlarıyla bölümlere ayırmıştır. (Tatar, 1991)

Dereli üzerine yapılan bir diğer çalışma da **Mehmet FATSA**'nın **XV ve XVI Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat)**'dur. Mehmet Fatsa 16.ve 17 yüzyıllarda Giresun ilinin yaşayışını, nüfusunu, geçim kaynağından ilin tarihi gelişimine kadar eserinde birçok başlığa yer vermiştir. (Fatsa, 2005)

Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun adlı **1973 İl Yıllığı**'na baktığımızda ise Giresun hakkında önemli bilgileri görmekle birlikte Dereli ilçesi hakkında da Dereli'nin kuruluşuyla ilgili bilgiler barındırması önem arz etmektedir.

Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun adlı kitapta araştırmacıların bir araya gelerek oluşturdukları bölümlerde sadece Dereli olarak olmasa da Giresun genelinde meydana gelen düğün, kına merasimleri ve Giresun'un vilayet oluşu hakkında bilgiler verdiğini görürüz. Çalışmanın halk bilimi ve halk edebiyatı açısından önem arz etmektedir. (Çelik, 2003)

Necmi Çelik'in hazırladığı **Doğanın Sesi Dereli** adlı çalışmada da yine Dereli'nin tarihi, turizmi, kültürü hakkında bilgi verilmiş olup Dereli'nin köyleri esnafı hakkında da bilgiler içermesi çalışmamıza yol gösterici olmuştur. (Çelik, 2016)

Editörlüğünü Prof. Dr. **Ünsal BEKDEMİR** ve **Mehmet FATSA**'nın yaptığı Giresun İl Özel İdaresinin basımını yaptığı **Geçmişten Günümüze Giresun** adlı kitap da çalışmamıza ışık tutan eserler arasındadır. (Bekdemir- Fatsa, 2015)

81 İlde Kültür ve Şehir Giresun adlı Giresun Valiliğinin hazırladığı ve Mayıs 2013 tarihinde birinci baskısı yapılan kitapta da Giresun'un Tabiat ve Kültür Varlıkları, Sosyal Yapısı, Halk İnanışları gibi birçok konudan bahsedilmiştir.

Cavit Akın, Türkiye Cumhuriyeti'nin 81. Osmanlı İmparatorluğu'nun 705. yılında Giresun Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz adlı kitabında Giresun' un yörelerinin yaşayışı, dini inanışı, türküleri, düğünleri, törelerinin bir bütünlük içinde olduğunu eserinde yansıtmıştır. Ayrıca eserde halk mutfağı, ilçelerimiz tanıtılmıştır. (Akın, 2004)

3.1.1.2. Makaleler ve Tezler

Abonoz Küçük, Giresun Çepni Folkloru adlı çalışmasında Giresun Çepnilerinin halk edebiyatı ve halk bilimi ürünlerini derleyip bunları halk bilimi adı altında işlemiştir. Çalışmasında Dereli yöresinde yaşayan Çepni köylerini ve Çepni kültürünü de yansıtmıştır. (Küçük, 2011)

Abonoz Küçük'ün Dereli üzerine yazdığı **Giresun Yöresinde Bir Alevi-Bektaşî Çepni Yerleşimi: Zırhan Mahallesi** adlı makale vardır. Yine **Abonoz Küçük, Türk Ağaç Kültü Etrafında Teşekkül Eden Dokuz Oğul Efsanesi Ve Toplumsal İşlevleri** adlı makalesinde kültürümüzde geçmişten bugüne kadar gelen ağaç motifi ve bunun çocuksuzlukla birleştirilmesiyle ilgili çalışması (Küçük, 2018), **Görelle (Giresun) Yöresi Geleneksel Müzik Aleti Üretimi**, adlı çalışmasında kemençe, saz, davul-zurna gibi müzik aletlerinden ve bunların ustalarıyla ilgili bilgi vermiştir (Küçük, 2017).

Dereli üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda ilçenin yaylaları, turizm potansiyeli yüksek olduğu için bu alanda yapılan çalışmalar karşımıza çıkar. **Alşar Melikoğlu**'nun 2018 Mayıs ayında **Giresun Halk Bilimi Monografisi** adlı çalışması da çalışmamıza yol gösterici olmuştur. (Melikoğlu, 2018)

Cengiz Gökşen'in hazırladığı **Giresun Efsaneleri** adlı tez çalışması saha çalışmasında efsaneler hakkında malzeme toplarken yol gösteren kaynaklardan olmuştur. (Gökşen, 1999)

Giresun'u Cumhuriyet Dönemi içerisinde inceleyen **Ekrem Cebeci** Yüksek Lisans tez çalışmasında Giresun'un Osmanlı hâkimiyetine girmesini, o dönemdeki ticaret, ulaşım, eğitimini; Giresun'un il oluş sürecini **Cumhuriyet Döneminde Giresun Belediyesi** adlı çalışmayla ortaya koymuştur. (Cebeci, 2018)

Elvan Dost'un Trabzon ve Giresun Yöresi Çepnilerinde Eski Türk İnanışlarının İzleri adlı yüksek lisans tez çalışmasında yer verdiği halk kültürü inaniş ve uygulamaların Dereli yöresindeki uygulamalara benzerliği dikkat çekici olup Giresun ilinin ilçelerinde de benzer uygulamaların olduğunu göstermektedir. (Dost, 2018)

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Dereli Hakkında Genel Bilgiler

4.1.1. Dereli İlçesi Tarihi

Dereli adının kökeninin tam olarak nereden geldiği bilinmemekle birlikte çeşitli yerlerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu isim ilk defa Aksu Deresi'nin orta kesiminde yerleşime açılan Sarıyar-Akkaya hattına işaret etmek içi “karye-i Derelü” şeklinde, 1515 tarihli tahrir defterinde kullanılmıştır. Anadolu'ya yerleşen aşiret ve oymaklar hakkında bilgi veren Cevat Türkay, “Derelü” adının bir Türk oymağına ait olduğunu; bu topluluğun Adana, Ankara, Edremit ve Erbaa gibi farklı yerlere dağıldığını söyler. (Fatsa, 2015, 16)

Dereli ve çevresinin Osmanlı Devleti idaresinden önceki tarihi ile ilgili bilgi edinmek istediğimizde kaynaklarda çok fazla bilgi olmadığını görürüz. Anadolu'ya göçler başladığında ve Karadeniz Bölgesi'nin Müslüman Türkler tarafından fethi ile iskân hareketleriyle yaşanan olayların genel olarak anlatılması Dereli hakkında fikir sahibi yapmaktadır.

Giresun ve çevresi yazılı tarih öncesi Hititler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Miletoslular, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır. İlçemizin tarihinde Frenk ve Cenevizlilerin etkisini, daha çok Rumların etkisini görmemiz mümkündür. İlçe son olarak, kurulan Rum İmparatorluğu'nun bünyesinde kalmıştır. Dereli 1926'da nahiye, 1 Nisan 1958 yılında da ilçe olmuştur. Daha önceleri aynı yerde birkaç ev ile Türk ve Rum esnafın dükkânının bulunduğu Dölçukuru denen bir köy bulunmaktaydı. (Çelik, 2016)

Beylikler dönemine baktığımızda Giresun ve Ordu çevresinde Hacı Emir ve oğullarının kurduğu beylik görülmektedir. Ordu ve Giresun çevresinde Hacı Emir'in egemenliği döneminde zaman zaman merkezi Trabzon'da bulunan Rum İmparatorluğuna akınlar yapılmış, hatta Rum İmparatoru 111. Alexis başa çıkamayacağını anlayınca Hacı Emir ve oğulları ile dostluk kurabilmek ve kendisini güven içinde hissetmek amacıyla kardeşi Maria'yı 1358 tarihinde Hacı Emir ile evlendirmiştir. Hacı Emir'in sıhhati bozulduktan sonra Beyliğin başına geçmek istemiş ancak oğlu Süleyman buna razı olmadığından bunun üzerine aralarında savaş

çıkıştır. Niksar Bey'i Tacettin Hacı Emir'in topraklarına saldırmıştır. Hacı Emir'in oğlu Süleyman bu saldırı karşısında çevreden yardım istemek zorunda kalarak bu sırada Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin'in yardımını almayı başarmıştır. Hacı Emiroğlu Süleyman Bey Niksar Beyi Tacettin'in 2 saldırısını kırmışsa da 3. bir saldırıya geçildiğini duyunca Sivas hükümdarı Kadı Burhanettin'e sığınmak zorunda kalmıştır. Kadı Burhanettin ikisi arasında arabuluculuk yaparak Tacettin'e elçi ve mektuplar göndermiştir. Süleyman Bey ile Tacettin'in ilişkilerinin düzeltilmesine çalışmışsa da Tacettin, Hacı Emiroğlu Süleyman Bey'in ülkesine tekrar saldırmıştır. Arabulucu Kadı Burhaneddin'in sözünü dinlemeyen ve bitmez tükenmez ihtiraslarının esiri olan Tacettin çatışma sırasında Süleyman Bey'e yenilerek öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Niksar ve çevresinin egemenliği Kadı Burhaneddin'in eline geçerek Hacı Emiroğlu Süleyman Bey de Kadı Burhanettin'e bağlanmak zorunda kalmıştır. Emir oğlu Süleyman Bey iç yönetimde bağımsız dış yönetiminde Kadı Burhanettin'e bağlı olarak yönetimini sürdürmeyi başarabilmiştir. Hacı Emiroğlu Süleyman Bey 12 bin kişilik bir ordu ile Giresun ve çevresini ele geçirmiştir. Kadı Burhaneddin'in ölümüne kadar yönetimde değişiklik yapılmamıştır. (Fatsa, 2015, 16-20- Tatar, 1991, 5-9)

Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon seferinden sonra Giresun Türk hâkimiyetine geçmiştir. Giresun ilini İç Anadolu'ya bağlayan yolun ilçeden geçerek, Şebinkarahisar üzerinden ulaşımı ile ilçenin önemi daha da artmıştır. İlçe Giresun iline bağlı nahiye iken 1958 yılında ilçe olmuş ve aynı yıl içinde Belediye kurulmuştur. İlçe Belediyesinin bugünkü durumu ile Dereli, Kuşluhan, Fatih Sütluce, Kuzca ve Bahçeli mahallesi olmak üzere toplam 6 mahallesi bulunmaktadır. Ayrıca yine İlçemizde 1998 yılında onaylanıp, 1999 yılı içinde fiilen hizmete geçen Kulakkaya, Şıhlar ve Hapan köylerinin birleşmesiyle Yavuzkema1 Belde Belediyesi kurulmuştur.¹

¹Ayrıntılı bilgi için bkz: <https://www.dereli.bel.tr/detay/tarihce/> (Erişim tarihi:31.05.2019)

4.1.2. Coğrafi Yapı

Dereli ilçesi Doğu Karadeniz Bölgesi'nde, Giresun ilinin güneyinde, Giresun-Şebinkarahisar karayolunun 32. km'sinde, Karadeniz sahilinden ise 28 km. içerde Aksu vadisi üzerinde kurulmuştur ve ilçe merkezinin ortasından Aksu deresi geçmektedir. İlçe, yüzey şekilleri bakımından çok dağlık ve engebeli bir yapıya sahiptir. İlçenin denizden yüksekliği 199 metre olup, bazı kesimlerde 3000 metreye kadar ulaşmaktadır. İlçenin yüzölçümü 820 km²'dir.²

Doğu Karadeniz Dağları'nın oluşturduğu Giresun Dağları'nın en yüksek olanları Dereli sınırları içinde yer alır. Dağlar sahilden itibaren yükselirken Dereli sınırları içinde dik yamaçlar halinde yükselir. Bu dağlar Dereli ilçesi içinden geçen Aksu Deresi vadisi etrafında sıralar halinde kimi yerde kuzeyden güneye kimi yerde batıdan doğuya kıvrımlar halinde kenetlenmiş gibi uzanır. (Tatar, 1991, 42-47)

İlçenin en büyük akarsuyu Aksu deresidir. Aksu ilçe toprakları içerisinde güneyden kuzeye kıvrımlar yaparak akar ve derin bir vadi meydana getirir. Aksu Karagöl Dağları'nın doğusunda bulunup bir krater gölü olan Karagöl'den kaynağını alır. Karagöl dağlarından inen tertemiz ve berrak akan suyundan dolayı Aksu ismini almıştır. Aksu köyüne ismini vererek doğudan Kızıлтаş, batıdan Sarıyakup su kollarını alıp İkisu mevkiine ulaşır. Karayolu boyunca akan Tamdere suyu Kanlıhan mevkiinde Uzundere suyunu alıp İkisu mevkiinde Tamdere Deresi olarak Aksu ile birleşir. Kaynağını Güzyurdu Köyü'nden alan Şıhlar suyu ile Süllü suyunun birleşmesinden meydana gelen Kürtün deresini Kuzualan mevkiinde alır. Dağ aralarında kıvrımlar yaparak Kotana mevkiine gelir, burada Kümbet deresini, aşağı doğru geldikçe Çal ve Yıldız deresini alıp Dereli ilçesine iner. Burada kaynağını Akkaya Köyü Deregözü mevkiisinin Yedigöz sularından alan Akkaya Deresi ile birleşir. Daha sonra Karadeniz'e ulaşmak üzere kuzeye doğru kıvrımlar çizerek akan Aksu önce Bük mevkiinde Çubuk deresini, 1 kilometre sonra Hisar derisini alıp Çalca köyüne ulaşır. Burada Eğrianbar ve Meşeliyatak sularının birleşmesi ile meydana gelen Çalca deresi Aksu'ya karışır. İlçenin sınırları içerisinde olan tüm suları bünyesine alan Aksu Deresi kıvrımlar yaparak Çayköprüden itibaren Dereli

² Bkz: [https://www.dereli.bel.tr/detay/tarihce/\(Erişim tarihi:31.05.2019\)](https://www.dereli.bel.tr/detay/tarihce/(Erişim tarihi:31.05.2019))

ilçesi sınırlarını geçip Karadeniz ulaşmak üzere yoluna devam eder. (Tatar, 1991, 42-47)

Dereli ilçesinin sınırları içerisinde ova görünümü hiç yoktur. Kıvrımlı bir şekilde birbirine giren dağların 1500 metresinden itibaren yaylalar görülmeye başlar. Bu yaylalar yaz ve kış yeşilliğini koruyan çimenlerle kaplıdır. Yaylaları ile bilinen Dereli'nin yaylalarından birkaç tanesi şunlardır: Bektaş Yaylası, Yuva, Hapan, Kümbet, Bakacak, Koyunalan, Çağman, Kulakkaya, Koyunalan vs. Zengin bitki örtüsü ile kaplı olan yaylalarda hayvancılık ön sırada yer almaktadır. İlk sırayı küçükbaş 2. sırayı büyükbaş hayvanlar alır. Dereli ilçesi bitki örtüsü bakımından çok zengindir. Her mevsim bol yağış aldığı için ilçe çevresi gür ormanlarla kaplıdır. (Tatar, 1991, 42-47)

4.1.3. Turizm, Kültür ve Sosyal Yaşam

Yayla Festivalinin temelinde Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaygın bir gelenek olan "Otçu Göçü" yatmaktadır. Nisan ayından itibaren, obalara taşınan yaylacıları geride (Cenik'te) bıraktıkları kişilerin genellikle Temmuz ayı içindeki toplu gezi ve ziyaretlerine "Otçu Göçü" denir. Zaman olarak, "cenik" te şu zamana gelir; mısır otunun alınması ve kazılması ile fındık toplama mevsiminin başlaması arasında kalan 15-20 günlük süredir. 1988 yılında yapılan "Otçu Göçü Şenliği" 1989 yılında "Kümbet Yayla Şenliği'ne" dönüştürülmüştür. Daha sonra ise bu şenlikler "Uluslar Arası Kümbet Kültür Ve Sanat Festivali" olarak yapılmaya devam etmektedir. Şenlik, her yıl Temmuz ayının ortalarında cumartesi ve pazar günleri Kümbet Yaylası'nın, Aymaç Mesiresinde 30-40 bine yakın insanın bir araya gelerek eğlenmesine, doğa ile baş başa kalmasına, hatta uzun zamandır görüşmeyen insanların buluşmasına, insanın doğayla buluşup hasret gidermesine zemin hazırlamaktadır. Festivalde çeşitli müzik, halk oyunları ve çeşitli yarışmalar yapılmaktadır. Festivalde yapılan yarışmalarından birisi de "Yayla Ağalığı" seçimidir. Bektaş Yaylası şenlikleri de ilçede 1992 yılından beri yapılmaktadır.³

³ Bkz: <https://www.dereli.bel.tr/detay/tarihce/>

İlçede turizm henüz tam gelişmemiş olup ekonomiye sınırlı katkısı vardır. Daha çok iç turizm, doğa ve yayla turizmi hâkimdir. Doğu Karadeniz'in en önemli yaylalarından Kümbet ve Bektaş yaylaları ilçe sınırları içerisinde bulunmaktadır. Turizmi geliştirmek için her yaz Temmuz ayının ikinci Pazar günü Kümbet Yaylasında yayla şenlikleri düzenlenmektedir. (Çelik, 2016)

4.1.4. Dereli'nin Bazı Köy-Mahalle Adları ve Adların Kaynağı Hakkında

Hemen hemen her mevkii ya da yerleşim yerinin ad alışının bir hikâyesi olmasıyla birlikte Dereli ilçesinde yer alan köy ve mahallelerin adlandırılışında da bazı hikâyelerin olduğunu, yerleşim yerinin coğrafi özelliğine göre isim aldığını yahut bazı önde gelen aileler vesilesiyle bölgeye isim verildiğini görürüz. Dereli ilçesinde bazı köy ve mahallelerin bu anlamda isim verilme geçmişi aşağıda verilmiştir.

Sarıyer: Bu arazi üzerindeki yeşilliğin kaybolması ve toprağın sarı görünümü olmasından dolayı yöre Sarıyer adını almıştır. (Tatar, 1991)

Kızılot: Yörede bol miktarda yeşil eğrelti otu türü olan kırmızı saplı güllük bitkisini çok olmasından dolayı bu isim verilmiştir. (KK4)

Eldirek: Akkaya köyüne sınırdır, yerleşenleri rahat ettiren dinlendiren iyi bir yerleşim yeri olmasından dolayı yöreye bu isim verilmiştir.(Tatar, 1991)

Kuşluhan: Kervan yolcularının ve yayaların konakladığı veya buluştukları bir handan dolayı bu isim verilmiştir.(KK2)

Sütlüce: Üç bölümden oluşmaktadır bir tanesi Zırlıhan (kuvvetli anlamında). Diğer orta bölüm olan Sütlüce bir diğeri ise alt bölümü olan ve Döl Çukurudur. Sütlüce isminin verilmesinin nedeni mahallenin kurulduğu alan üzerinde süt veren bitkilerin bol olmasıdır. (Tatar, 1991)

Kuzca: Mahalle az güneş görür kış aylarında hemen hemen hiç güneş almaz. Bundan dolayı yöreye “Kuz” anlamında olan kuzca adı verilir.(Tatar, 1991)

Akkaya Köyü: 1954 yılına kadar köyün adı Dereli Köyü 'idi. Köydeki beyaz bir kaya ve bir mahallesinin adından dolayı bu ad verilmiştir. Köyün ilk yerleşim alanı “İnköy” olarak söylenen yöresidir. Anlatılara göre burada yaşayan insanlar

yöre diliyle “davun” dedikleri “Taun” hastalığından ölüp yok olmuşlardır.(Tatar, 1991)

Bahçeli Köyü: Yöre hâkimiyetini elinde bulunduran Kuşluhan Kalesi komutanı, Seyyid-i Vakkas komutasındaki Osmanlı ordusu ile savaşırken, ordusunun azaldığını görünce “Geri-Yaz” diye bağırarak, askerlerini bugünkü köyün kurulduğu yöreye çeker. Bu olaydan sonra yöreye “Geriyaz” adı verilir. Zamanla bu ad “Geğrez” şekline dönüşerek söylenir. Köylülerin isteği ile bu isim 1961 yılında bahçeli olarak değiştirilmiştir. (Tatar, 1991)

Güzyurdu Mahallesi: Buraya eskiden Feroğuz denilirdi. Daha sonra adı güzde kaldığı için Güzyurdu olmuş. (KK26)

Kızıлтаş Köyü: Kızıлтаş Burada bir tane kızıl renkte taş ocağı var. Taşın rengi kızıl olduğundan buranın adı Kızıлтаş kalmış. (KK24)

Küçükahmet Köyü: Köye ilk yerleşen Bediroğullarından Ahmet adındaki bir çete, boyunun kısalığına rağmen çevresinde kişiliği ile ün yapmıştır. Bundan dolayı yöreye “Küçükahmet” adı verilmiştir. (Tatar, 1991). Köyde Küçük Ahmet diye biri varmış ve bu kişinin boyu kısaymış; köyü bırakıp gittikten sonra oranın ismi Küçükahmet kalmış. (KK34)

Kökнарlı Köyü: Köknar ağacının çokluğundan dolayı yöreye bu ad verilmiştir. Bugün ise dönüşerek “Kükнарlı” şeklinde bilinmektedir. (Tatar, 1991)

Kurtulmuş Köyü: Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen Türklerden bir kısmı bu yöreye gelir ve yerleşir. Ancak köye yerleşmeden önce karşı tepeden çevre bir haberci tarafından çevre gözlenir. Haberci, düşman bulunmadığını ve görülmediğini, çevrenin kurtulmuş olduğunu söyler. Bu olaydan sonra yerleşim alanına “Kurtulmuş” ismi verilir. (KK8)

Hisar Köyü: Köyün şeklinin yuvarlak olması ve burada bulunan bir kaleye hisar denilmesinden dolayı köy ilk başta “Yomrahisar” olarak bilinmekteydi. Daha sonra “Hisar” olarak değiştirilmiştir. Köy Hisar Kalesi ile ünlüdür. Yörenin tarihi zenginliklerinden biri olan “Meryem Ana Manastırı” da burada bulunmaktadır. (Tatar, 1991)

Heydere Köyü: Zengin bir şahsın bütün hazinesini burada bulunan bir derenin kenarına sakladığı söylenir. Zamanla köy halkı hazineyi aramaya çıkarlar;

ancak bulamadıklarında ise ‘‘Heeey dere’’ diyerek yakınrlar. Bundan dolayı köyün adı ‘‘Heydere’’ olarak kalmıştır. (KK11)

Çal Köyü: Gür ormanlık alanların insanların yerleşimiyle birlikte yok edilmesi sonucu, ormansız geniş alanlar ortaya çıkmıştır. Buraya gelip gidenler ve yerleşenler tarafından ağaçsız anlamına gelen ‘‘Çal’’ adı verilmiştir. (Tatar, 1991)

Çamlı Köyü: Köyün yerleşim alanı ve çevresi kuruluşunda bol miktarda çam ağacı ile kaplı olduğundan dolayı köye ‘‘Çamlı’’ ismi verilmiştir. (KK4)

Meşeliyatak Köyü: Köy içinde geçen dere boyunca uzanan vadide bu ağaçların sık olduğu, bundan dolayı da meşe ağacı yatağı anlamına gelen ‘‘Meşeliyatak’’ ismini alır. (Tatar,1991)

Eğriambar Köyü: İsmi, ürünlerin toplandığı bir ambardan gelmektedir. Köy ortasına yapılan ambar, ürünlerin çok olmasından dolayı zamanla bir tarafa eğilir ve uzun zaman bu şekilde kalır. Bundan dolayı köye bu isim verilmiştir. (Tatar, 1991)

Kümbet Köyü: Yerleşim alanının, kubbeye benzetilmesinden dolayı köye bu ad verilmiştir. (Tatar, 1991)

Uzundere Köyü: Köy bir dere boyunca kurulan yerleşim alanlarından oluşur. Yerleşim dere boyunca uzun ve güzel bir görünüm arz etmektedir. Yerleşim şekli, yöreye yerleşenler tarafından ‘‘Uzundere’’ olarak adlandırılır. (Tatar, 1991-KK21)

4.2. HALK BİLİMİ

4.2.1. Geçiş Dönemleri/ Yaşam Krizleri İle İlgili Halk İnanışları

Hayata karşı dayanılmaz bir ilgi duyan insan doğan, büyüyen, olgunlaşan ve en sonunda da ölen canlı bir varlıktır. Onun dünyaya gelişi başlangıcı, büyümesi ve olgunlaşması dünyalı oluşu, ölümü de “bu dünyayı” terk eder ruhun “öteki dünyada” varlığını sonsuza dek sürdürmesi anlamına gelmektedir. İnsan hayatının bu çevresi etrafında birçok inanış ve uygulama kümelenmiştir. Söz konusu inanış ve uygulamalar yaşam krizlerini ya da geçiş dönemleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmiştir. Bunlardan amaç Örnek’ in ifadesiyle insanın bu “geçiş” dönemlerindeki yeni durumunu belirlemek kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır.(Örnek, 1995,131)

Geçiş dönemleri diye tabir edilen doğum-evlilik-ölüm üçlüsü yöreden derlenen verilerle birlikte aşağıda incelenmiştir.

4.2.1.1. Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar

4.2.1.1.1. Doğum Öncesi İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

4.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları

Hayatın geçiş aşamaları üç dönemden meydana gelmektedir ve bunlar doğum, düğün ve ölüm olarak değerlendirilir. Doğum bu döngünün başlangıcı olduğu için halkanın en önemli parçasıdır ve toplumda bu bir statü kazanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk sahibi olma bireyin soyunun, ocağının devamını sağladığı için önemli sayılmaktadır. Çocuk sahibi olamayan bireyler toplumda dikkat çektiği için bu aileler çeşitli yollara başvurmuştur.

Dede Korkut’a baktığımızda bu konuyla ilişkili şu olayı görürüz ki burada da çocuksuz olma durumu daha sonra giderilir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyunda Dirse Han çocuğu olmaması nedeniyle Bayındır Han’ın toyunda kendisinden kıdemsiz beylerden bile daha az hürmet görür. Bu nedenle toyu terk eder ve evine gelir. Hanımına neden çocuk sahibi olamadıklarının sebebini ve bu duruma nasıl çare bulacaklarını sorar. Bunun üzerine Dirse Han’ın hatunu:

“Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söyleme, yiründen örü turgıl, ala çadırın yir yüzine dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görsen toyurgıl, yalınçak görsen tonatgil, borçluyu borçından kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kırmızı sağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı dualının alkışı-y-ile Tanrı bize bir batman “ayal vire” (Ergin 2004, 80-81) der. Bunun üzerine Dirse Han, hatunun söylediklerini gerçekleştirir ve bu sayede bir evlat sahibi olurlar.

Bu aşamada karşımıza ‘kısırlık ve bunu giderme’ çıkmaktadır ve yapılan uygulama ve inançlar şunlardır:

“Eskiden çocuğu olmayan kadınları sırgana oturttururlarmış. Sırganı haşlarlarmış üzerine oturttururlarmış, buharın içine. Hoca yanlarına götürttürürlermiş çocuk olsun diye.” (KK1)

“Soğuk almıştır diye ısırganı kazanda kaynatıyorlardı, kadınlar buharına oturuyorlardı, çocuk olsun diye. Hocalara gidiliyordu.” (KK2)

“Hocalara götürülürdü. Ocağın üzerine yivdin otu koyarlardı, üzerine de sandalye koyup kadın kıyafetini çıkarıp üzerine otururdu. Üzerine de battaniye örterlerdi. Kadın yivdin otunun buharında bekletilirdi. Buna Yivdin buğusu denir. Bu uygulamadan hemen sonra kadın kocasıyla yatar. Yengemin de çocuğu olmuyordu, onu hocaya götürdüler. Hoca yengemi 1 gün bir gece okudu. Yengeme hamayli yaptı yani Kur’an yazısıyla muska yazdı. Buna ‘Hamayli’den geçme denir. Daha sonra kâğıdı yazıp suda ezip bu yazılmış okunmuş suyu kadına yedi gün içirdi. Daha sonra 11 sene çocuğu olmayan yengemin bir ay sonra çocuğu oldu. Bunu Samayıl’de Talip hoca vardı o yapmıştı. Hocaya bahşiş para yerine koyun kesme sözü verdiler. Hoca da hizmet etti, okudu. Yedi gün okunmuş su içirdi yedi gün sonra o suyu üzerine su ekledi o suyla gelin baştan aşağı banyo yaptı. Aybaşı geçti kadın adet olmadı, zamanı gelince bir kızı oldu. Hocaya da koyununu verdiler. Yengem de bağlılık varmış. Zamanında biri yengemi isteyip alamamış o alamayan kişi de yengemi almasın kimse diye bağlama büyü yaptırmışlar. Yengemin adına iki muska yazdırmışlar. Yengemin geçeceği yolun bir alt tarafına bir üst tarafına koymuşlar ve yengem o muskaların arasından geçince bağlanmış. Daha da çocuğu olmazmış. Bağlı olan bazı

kişiler evlendiği gün kocasıyla bile yatamazmış. Hoca getirip okuturlarmış ve okunan kişi çözülürmüş.” (KK3)

“Kadınları sığağa oturtturuyorlardı.” (KK9)

“Camiye giderlerdi. Ocaklara, hocalara giderlerdi. Sırganı pişirip sığağına dururlardı.” (KK10)

“Eskiden çocuğu olmayan kadınlar için taş fırınına yakarlarmış. Fırın söndükten sonra ısısı tam gitmeden kadın fırına girip orada iyice terler. Kadın orada terlere karıştıktan sonra çıkıp eşiyle yatar. Eğer başka bir sorunu yoksa çocuk oluyor. Üşütme olanları fırına atıyorlardı daha çok.” (KK4)

“Benim gelinimin ilk çocuğu ölmüştü. Bir hocayla birlikte Akkaya köyündeki caminin oraya gittik. Eski bir cami vardı orada önceden, yanında da mezarlık vardı. Camiyi, mezarlığı gelinimle birlikte hoca bir akşam 9 tane katır çivisi alıp hocanın gösterdiği yere çivileri bir tur gezdikten sonra çakıyorsun. Her dolaşmadan sonra bir çivi vuruyorsun. 9 kere dolaşıyorsun. Ondan sonra bir kızı oldu sonra oğulları oldu.” (KK31)

4.2.1.1.1.2. Hamileliği Önleme Yolları

Hayatın geçiş aşamalarından biri olan doğumda bir de hamileliği önleme çabaları karşımıza çıkmaktadır. Yaşam şartlarının daha çetin olduğu eski zamanlarda kimi aileler çocuk sahibi olmak için çeşitli yollara başvursalar da kimi aileler de çok çocuk sahibi olmaktan kurtulmanın ya da kaçınmanın yollarını aramışlardır. Bu bağlamda yapılan çeşitli uygulamaların kiminin sağlığa zararlı olmadığı kiminin ise ölümle dahi sonuçlandığı görülmüştür. Bu uygulamalardan bazıları şunlardır:

“Çocuğu düşürüyorlardı. Kadınlar kendine ilaç yapıyorlardı. Süpürge saplarının uçlarını iki kat edip rahme batırırlardı. Batırdıkların süpürge sapı rahim ağzında iki üç gün dururmuş. Bebek oradan zehirlenirmiş. Bu şekilde bebek ölmüş ya da kadın zehirlenip ölmüş ya da düşük gerçekleşmiş. Süpürge sapı yerine kibrit çöpü de kullanılmış.” (KK3)

“Ben 12 sene çocuk yapmadım. Neden olmadığını kimse bilmiyordu ben rahim ağzına bir tane kalın tuz tanesi koyuyordum. Sağlığa hiç zararı tehlikesi yoktu. O orada eriyip gidiyordu hiç rahatsız etmiyordu. Daha sonraları doğum kontrol hapı çıktı. Ben bu yöntemi daha önceki kocakarılarından öğrendim. Bir kadın da şöyle

yapmış. Zehir diye bilinen bir sırim ağusu vardı. Bu sırim ağusunun çöpünü çocuk düşsün diye rahmine batırmış. Kadını zehirlemiş çocuk da bebek de ölmüş.” (KK3)

“Eskiden çocuk olunca mecburen doğuyordu.” (KK9)

“Eskiden bir komşu karısına kösele suyu içirmiş çocuğu olmasın diye. Demir ucunu büyük taşta yani köselede iyelerken oradan akan su.” (KK4)

4.2.1.1.1.3. Aşerme / Yerüglüg Çekme

Hamile olan kadının canı vakitli vakitsiz yiyecek şeyler ister Bunu aşerme dönemi denmektedir. Kadın halk deyimi ile aşerme aşamasına gelince bazı şeyleri yapmaktan özellikle belirli yiyecekleri yemekten kaçınır ya da tersine belirleyecekleri yemeye özen gösterir.(Örnek, 2000, 134)

Halk arasında aşerme adı ile bilinen sözcüğün aslı aşyerme şeklinde olup yiyecek şeylerden tiksime demektir. Aşerme gebeliğin belirli dönemlerinde gebe kadında görülen bir durumdur. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aşyerme giderek halk arasında anlam değiştirerek hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları takmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir Bu dönemde gebe kadının istediği her şey verilmeye çalışılır.(Boratav,1999, 146) Ülkemizin çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim ve yakıştırmalardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş alıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2000, 134)

Kadının hamile kaldıktan sonraki ilk aylarında canının türlü türlü yiyecekleri istemesi halk arasında aşerme olarak adlandırılırken hamile kadının burnuna her şeyin kokusunun gelmesi, yüreğinin geçmesi, midesinin bulanması gibi yaşantılarının da aş yerme olarak adlandırıldığı görülmüştür. Ayrıca yörede eskiden Örnek'in aşerme için verdiği yakıştırmalardan yerüklü, yerikleme, aşeriyor ve aşyeriyor ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda konuyla ilgili yörede tespit edilen inanış ve uygulamalar aşağıdaki gibidir:

“Hiç olmayacak bir şeyi insanın canı çeker. Benim canım kışın ortasında domates çekmişti. Hiç olmadık yere burnuma domates kokusu geliyordu. Aşerdiğim bir şeyi yemezsem gece rüyama giriyordu. O gece rüyamda bir domates tarlası

gördüm bir torba domates toplamıştım toplarken bir yandan da yiyordum. Huylandığı şeyler de oluyor insanın kokuya duyarlı oluyorsun. Oğlan çocuğunda 3 ay aşeriyorsun miden bulanıyor kız çocuğunda 4 ay oluyor aşerme. Oğlan çocuğu daha tez oluşmuş karında o yüzden böyleymiş. Erkek çocuğu iki buçuk ay bittikten sonra kıpırdamaya başlar. Kız çocuğu ise 4 ay bittikten sonra anca canlanmaya başlar.” (KK3)

“Ben kızımın birinde incir aşeriyordum. Canım o kadar çok istiyor ki olsa da yesem diye bakıyorsun aklından gitmiyor.” (KK9)

“Aşerdiğin şeyi yiyeceksin yoksa çocuğun zayıf düşer. Aşerdiğin şeyi yemezsen onun tadı ömür boyu damağında kalır.(KK10)

“Gebe kadın her şeyi aşerebilir.” (KK4)

“Hamileyken yüreğim dönüyordu, kusuyordum.” (KK2)

“Aşeren kadının canının çektiği şeyi ona vermezsen vermeyen kişi kadınsa onun eşyalarını varsa çeyizini fare yemiş.”(KK4)

“Hamilenin canı bir şey çekti ve onu vermediysen senin en sevdiğin kıyafeti ya da en sevdiğin bir şeyi fare kemirirmiş ya da o şey kırılırmış.” (KK34)

4.2.1.1.1.4. Hamilenin Kaçınmaları

Hamile olan kişinin hamilelik döneminde her şeyi yapmasına izin verilmez. Bunun amacı annenin ya da çocuğun sağlığının tehlikeye girmesini önlemektir. Ancak kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre eskiden hamile kadınlar doğum yapacağı güne kadar hayatlarına aynı tempoda devam edip tarla, bahçe gibi her türlü işleri yapmaya devam ederlermiş.

Çocuk ana karnında iken gebe kadının kimi davranışlarının doğacak çocuğa olumlu ya da olumsuz etkileyeceğini inanılır. Çocuğun çirkin hayırsız huysuz ya da sakat ve benzeri olumsuz özelliklere sahip olmaması için gebe kadının kimi davranışlardan kaçınması istenirken çocuğun güzel huyları ve güzel fiziğe sahip olması için de gebenin bazı yiyecekleri yemesi ve yememesi bazı uygulamaları yapması ve yapmaması istenir. (Başçetinçelik, 2009, 61) Yörede bu konu hakkında kaynak kişilerin söyledikleri:

“Bebek doğduğu zaman anne sütü vermeden önce ezanı bilen bir kişi bebeğin bir kulağına ezan okur bir kulağına kamet verir. Daha sonra bebeğin ismi konur sonra da anne emzirmeye başlar.” (KK3)

“Gebe iken yüzde çıkan çillerin lohusa teri ile gittiği söylenir.” (KK9)

“Gebe kadın eğer birisine ökenirse(taklit etmek) yani onu taklit ederse karnındaki çocukta o kişiye benzer. Bizim köyde birisi öyle bir sakat çocuğa lakap takmış doğan çocuğu da öyle sakat olmuş.” (KK4)

“Çocuk oğlan olursa anne çillenir, derler. Kız olursa çillenmez, derler.” (KK10)

“Eskiden bebekler çok uyusun diye bebeğin yastığının altına uyku böceği konulurdu. Bunu bebeğin annesine haber vermeden başkası yapardı.” (KK10)

4.2.1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirlemeye Yönelik Uygulamalar

Tedavi amacıyla bile hastaneye gitmenin zor olduğu dönemlerde hamile kadınlar bebeklerinin cinsiyetini ancak doğumda kesin olarak öğrenmekteymiş. Zamanla halk arasında çeşitli işaretleri izleyerek anne karnındaki çocuğun cinsiyetini tahmin etmek gibi bir yöntem geliştirilmiş. Bu yöntemlerden bazısı annenin karnının şeklinden bazısı aşerdiği yiyecekten bazısı ise çeşitli uygulama sonucu seçtiği nesnelerden hareketle tahmin edilmektedir. Yapılan uygulamalardan biri de çocuğun cinsiyetinin kız ya da erkek olması yönündedir ki bunla ilgili çeşitli inanç ve uygulama örnekleri verilmiştir:

“Eskiden bebeğin eşini anneye dişletiyorlarmış oğlan olsun diye sonraki çocuğu.” (KK2)

Yediği şeyden cinsiyeti belli olur diyorlar ama onu Allah bilir. Canı ekşi çekerse kız, canı tatlı çekerse erkek olur, diyorlar.” (KK10)

“Eskiden hastaneye makine yoktu sezaryen yoktu bebeğin cinsiyetini doğumdan sonra öğreniyorduk. Köy ebeleri vardı köyde doğum yapıyorduk, çarşıya gitmek yoktu. Son çocuğum Dereli 'de hastanede doğdu. Cinsiyet tahmin ediyorduk. İlk çocuğum erkekti ondan sonraki çocuklarımda cinsiyetini de belirtilerin benzer olmasıyla anladım. Sadece son çocuğumun erkek olacağını rüyamda gördüm. Sonraları makineler ortaya çıktı ama makineye girip cinsiyeti öğrenmeyi ayıp

sayıyorlardı. Hamile kadının karnının şeklinden de bebeğin cinsiyeti belli oluyor. Erkek çocukta karın öne birikir, toplu ve alçak olur. Kız çocukta annenin kalçası geriye doğru olur ve karın geniş bir şekil alır.” (KK3)

“Kız çocuğu anne karnında aşağıya doğru iner, erkek çocuğu yukarı tarafta olur. Cinsiyetini böyle tahmin ederdik. Annenin arkası geniş olursa kız, erkek olursa erkek çocuk olurmuş.” (KK4)

“Eskiden öyle erkenden öğrenme gibi bir şey yoktu. Yörükten (Canın bir şey çekmesi) anlıyordu hamile kadınlar. Oğlan karnı sivri oluyor, kız karnı ise daha yaygın oluyormuş.” (KK9)

“Eskiden çocuğun cinsiyeti doğduğu zaman belli oluyordu. Annenin karnı dik şeklinde olursa midesine doğru erkek olur derlerdi, kız olduğunda ise karın geniş olurdu. Aşermeden de hemen hemen anlaşılır cinsiyeti.” (KK10)

“Karnın alçak ya da yüksek oluşundan bebeğin cinsiyetini belirleyebiliyorlarmış. Karın aşağıya doğruysa kızmış, yukarıya doğruysa erkekmiş.” (KK34)

4.2.1.1.1.6. Çocuğun Akıbetiyle İlgili İnanışlar

Anne karnındaki bebek için yapılan uygulamalara baktığımızda çocuğun renkli gözlü olması, gamzeli olması gibi isteklerin gerçekleşmesi için yapılanlar karşımıza çıkar. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Bebek güzel olsun diye anne yatarken yastığın altına portakal ve holla (Haşlanmış) yumurta koyar.” (KK3)

“Eskiden bebeğin gamzeli olması için holla yumurta yenilirdi. Yeni doğan bebeğin özel bölgelerinde tüy olmasın diye yeni doğmuş fare o bölgelere sürülürmüş.” (KK9)

“Gamzeli olsun diye holla yumurta yenirdi. Renkli gözlü olsun diye de gebeyken renkli gözlü çocuklara bakılırdı.” (KK10)

4.2.1.1.1.7 Değerlendirme

Dereli yöresinde derlenen verilerde doğum, doğum öncesi ve sonrasıyla ilgili yapılan uygulama ve inançlara baktığımızda bunun bugün de birçoğunun özellikle

kırsal kesimde devam ettiğini görmekteyiz. Anne adayının karşılaştığı güç durumlara karşı halk bu durumdan kurtulmanın yollarını doğal çözümler üreterek sağlamıştır.

Geçiş dönemlerinden biri olan evlenme sürecini tamamlayan kadın artık bu dönemi atlatır. Bu dönemden önce sadece kendi ailesi ve çevresi olan kadının artık eşinin ailesi ve çevresi de vardır. Bu da onun çevreye karşı sorumluluğunun arttığını ve kendi çevresiyle birlikte yeni çevresindeki kişilerin de artık bir beklenti içerisine girdiğini gösterir. Bu beklentilerden bir tanesi çocuk sahibi olma olgusudur. Evlendikten bir süre sonra kadının çocuğunun olması beklenir. Bu noktada geliştirilen geleneksel uygulamalar da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Kadın çocuğu olmuyorsa kısırlıktan kurtulma yollarını denemiş yahut çocuğu çok olan ve maddi durumu ve gücü yetmeyen kimseler ise çocuğu düşürme yollarına gitmişlerdir. Bu iki durumun dışında çocuğun cinsiyetini kendi tayin etme, gözünün rengini, huyunu, kalıbını belirlemek için de çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu çerçevede geliştirilen inanış ve uygulamalar günümüze kadar gelmiş olup kimisi tıbbın gelişmesi ya da hastanelere ulaşımın kolaylaşması, tedavi olma imkânlarının artması gibi nedenlerden dolayı kaybolmuştur

4.2.1.1.1.7. Doğum Hazırlığı

Doğumun yaklaşmasıyla birlikte bebek için hazırlıklar yapılmaya başlanır. Özellikle ailenin büyükleri çocuğun her türlü ihtiyacının karşılanması için kıyafetten yemeğe kadar her türlü hazırlığı yapar. Günümüzde bu hazırlıklar iğneden ipliğe kadar yapılsa da eskiden şartların elverdiği ölçüde kıyafetleri hazırlanır, misafirler için ikramlıklar hazırlanmaktaymış.

“Kadın doğumu yaklaştığı sırada bebeğin ihtiyaç duyacağı şeyleri hazırladık. Bir tane çanta hazırlanır işine kıyafetler koyulurdu. Eskiden be beşik eşyaları hazırlıyorlardı. Yün didiyorlardı. Ağu yaprağı toplanırdı ki bu bebek beşiğe bezlenmeden bağlandığında bu yaprağı bebeğin üzerine bağlarlardı alt kısmına da havuz gibi bir şey yaparlardı bebek işediğinde o taflan yaprağına benzeyen yaprak sayesinde o havuza idrarı birikirdi. O yüzden küçükken bize o yapraklardan toplatırlardı, doğuma yakın.” (KK34)

4.2.1.1.2. Doğum Anı ve Doğumu Kolaylaştırıcı İnanış ve Uygulamalar

Doğum anı doğumun en kritik bölümlerinden biridir. Bu zorluklardan en büyüğü gebe kadının eskiden imkânlar olmadığı için hastaneye gidememesidir. Hastaneye gidemeyen annenin doğum sırasında yaşadığı en ufak bir aksiliğe doğru bir şekilde müdahale edememek can kayıplarına yol açmıştır. Eski zamanlarda doğum hadisesini genelde ebeler gerçekleştirirken ebenin olmadığı durumlarda yaşlı ya da tecrübeli kişiler doğum yaptırmaktaymış. Bu kişiler zamanla doğumda meydana gelen zorlukları aşmak için kendilerine göre çeşitli uygulamalar geliştirmişler. Bu uygulama ve inanışlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Üç çocuğum oldu üçünde de ebe bile gelmedi. Biri de iş vakti doğdu doğum yaptığımdan habersizdim.” (KK2)

“Yürüyüş yapmak doğumu kolaylaştırıyor.” (KK3)

“Gebe kadın bir su göledinin önündeki su birikintisinin yokunu ayağıyla açarsa doğumu kolay geçermiş doğum kolay olsun diye annenin saçları örülü ise annenin saçları çözülür, serbest olması sağlanır. Gebe kadın doğum yaparken eve bekâr kız gelirse bekâr kızın eteği yırtılır, kadının doğumu kolay olsun diye. Evde doğum yapacak olan bir kadın varken İçeri biri girince giren kişi kapının ağzındaki eşığe 3 kere ayağını vurur sonra da sancı çeken annenin sırtını ben geldim sen de gel ben geldim sen de gel ben geldim sen de gel diyerek sıvazlardı. Eve bekâr kız gelirse eteğinin kenarı yırtılır normal misafir gelirse eşığe ayağıyla vurur. Bunlar yapılırsa doğumda aksilik çıkmaz kolay olur.” (KK3)

“Eli açık olan kadının doğumu kolay oluyormuş. Benim annem ebeydi. Eskiden doğum yapacak olan kadını dastara koyup öteberi sağlıyorlardı, çocuk yola girsin diye. Kolay doğursun diye dikiş söktürüyorlardı.” (KK9)

“Bir kilime koyup sallarlarsa, çocuk eğrildiyse doğrulsun diye yaparlar. Gebeyi sırtlarına alırlarsa ayağını yere vururlarsa kolay doğursun diye. Saçları örgülüyse sökülür, kolay doğursun diye.” (KK10)

“Doğum kolay olsun diye annenin saçları örgülüye çözerlermiş. Dışarıdan saç örgülü kız getirip onların saçlarının örgüsünü de çözerlermiş.” (KK4)

“Eskiden kadınlar günlük hayatta çok çalıştıklarından genelde doğumları kolay olurmuş. Çocuğun ters döndüğü durumlarda ebe bebeği yola getirir ya da kadını sallarlardı.” (KK34)

4.2.1.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi

Doğum gerçekleşikten sonra anneyle çocuğu bağlayan bağ olan göbek bağı kesilir ve çocukla birlikte çocuğun eşi de anne karnından çıkar. Günümüzde bebeklerin daha çok hastanede doğması nedeniyle bebeğin göbeğine ve eşine önem verilme de eskiden bebeğin eşi güvenli bir yere gömülürken bebeğin ise çeşitli isteklerin gerçekleşmesi için kullanıldığı görülür. Derlemenin yapıldığı yörede bebeğin göbeği ve eşiyle ilgili inanış ve uygulamalardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Bebeğin göbek bağını kesersen çocuğum okusun diyorsan göbek bağını okula hoca olsun diyorsan göbek bağını caminin kapısına gömersin. Ya da atarsan çocuğun hiçbir şey olmaz haylaz olur gider. Öyle derlerdi.” (KK3)

“Bebeğin eşini de tarlaya doğru attım” (KK2)

“Eskiden annenin eşini gömüyorlardı. Bebekle birlikte gelen eşten annenin kaç çocuğu olacağı bile anlaşılmıyormuş. Eşte damar gibi bir şey oluyormuş oradan anlaşılmıyormuş.” (KK9)

“Kendi çocuklarımın göbek bağlarını beşiğin başına bağladım çocuklarım öyle yüksekokulda okumadı, normal mesleklerdeler. Torunumun göbek bağını caminin önüne attım torunum okudu mühendis oldu.” (KK3)

“Eskiden lohusanın doğum eşini küllerlermiş (gömerlermiş.). Dışarıda bırakmazlarmış hayvanlar yemesin diye. Hayvanlar da doğum yapar ya onların eşini de çok zaman suya atarız ya toprağı kazar toprağa gömeriz. Suya attığın zaman hayvanların sütü çok olur, derler. Kullanılmayan bir yere küllersin.” (KK1)

“Bebeğin eşi gömülür, göbek bağı ise beşiğe takılır.” (KK10)

“Çocuğun eşini bismillahla toprağa gömersin. Besmeleyle gömdüğüne hiçbir şey değemez”(KK4)

Ben çocuğumun göbek bağını okulun önündeki doruğun dibine gömdüm. İnşallah çocuklarım okuyup bir şey olacak. Yine eskiden göbek bağını bebeğin beşiğine asarlardı.” (KK34)

4.2.1.1.3. Doğum Sonrası İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Doğum olayı gerçekleştikten sonra halk tarafından annenin ve çocuğun sağlığını korumaya, olumsuz durumlar varsa bunları gidermeye yönelik çeşitli inanış ve uygulamalara da başvurulmaktadır. Bunlar çeşitli başlıklar altında aşağıda verilmiştir:

4.2.1.1.3.1. Kırklık İken Ağırılık Basmasıyla İlgili İnanışlar

Doğum sonrası annenin ve bebeğin kırk günlük zorlu süreci başlar. Bu süreçte anne ve çocuk kötü ruhani güçlere karşı savunmasız bir durumdadır. Eski zamanlarda bu kırk günlük süreçte anne tek bırakılmaz yanında bir kişi kalması sağlanırmış. Annesin tek kalıp da uyuduğu zaman anneye ağırılık çöker ya da çocuğun üzerine ağırılık çökermiş ve bazen ölümle dahi sonuçlanırmış. Bu konuyla ilgili örnekler şunlardır:

“Kırklıyken ağırılık basanlardan ölen oluyor. Anama çok işler etmişler kırklı zamanlarında cazılar. Evin üstünü taşlarırmış gece eziyet etmek için. Kendisi ölsün, çocuğu ölsün diye yaparmış, çoğalmasın diye yaparmış. Sen uyursun onu hiç göremezsın ya kedi olur ya iri örümcek olur gelir sana ağırılık çöker hiç ırganamazsın kolun kanadın tutmaz, bağıramazsın, dilin dönerse dua okursun, o zaten hışırlar hışırlar sonra gider. Çocuğun da ciğerlerini alıyorlar yiyorlar. Cadıdan korunmak için devamlı dua okuyacaksın. Kadın tek olduğu zaman geliyor. Çocuklara bıçak bırakırlar, babasının eşyasını bırakırlar. Benim babam evde dursa hiç ağırılık olmazdı. Babam evde durmuyordu o yüzden anama ağırılık olurdu.” (KK1)

“Beşiğin yanına adamın gömleğini koyuyorsun. Başının yanına bıçak, Mushaf koyuyorsun.” (KK2)

4.2.1.1.3.2. Tuzlama- İlk Yıkama

Doğumdan bir iki gün sonra bebeğin yıkanma zamanı gelir ve bu işlemi ya anne ya da tecrübeli biri yapar. Bu yıkamada bebeğin koltuk, boyun altları, hayâ yerleri gibi vücudun bazı bölgeleri tuzlu su ile yıkanır. Bundaki amaç ileride çocuğun terinin çok kokmaması ya da pişik olmamasıdır. Tuzlama çocuğun büyüyünce

kokmaması, terlememesi, pişkin vücutlu ve kibirli olmaması için uygulanan bir pratiktir (Acıpayamlı, 1974, 56). Kız çocuklarında gül suyuyla yıkama işlemi de güzel koksun diye yapılmaktaymış. İlk yıkama ile ilgili yöredeki uygulamalar aşağıdaki gibidir:

“Kırk günde bebeği tuzlardı. Bir hafta tuzlarsın hafif gene. El (ayak, hayâ yerleri, ağzı). Daha çok uslu adamlar yapardı. Tuzlanıyor, çimdiriliyor bilmislahla beşiğe atılır.” (KK1)

“Önce çocuğu kırklarlar. İlistirden kırk kaşık su geçirirler bu suyla kırklanırlar. Bebekten sonra anne kırklanır. Bebek doğduğunda ilk üç gün yıkanırken tuzlanır ağzının içleri tuzlanır Koltuk altları kasıkları tuzlanır ki ağzı kokmasın diye.” (KK3)

4.2.1.1.3.3. Lohusa Kadın ve Kırkla İlgili İnanışlar

Yeni doğum yapan kadın zorlu geçen kırk gün boyunca hassas olur ve bu dönem boyunca anneye lohusalı ya da kırklı kadın denir. Lohusalı kadın bu süreçte türlü zararlı şeylerden korunması gerekir. Bunlardan birkaçı nazar, cazı, albasmasıdır. Bu kırk günlük süreçte yapılması ya da yapılmaması gerekenler yörede şu şekildedir:

“Lohusa kadının kırk gün kabri açık dururmuş. Ha öldü ha ölecek diye kabrin ağzı açık dururmuş. Lohusa kadını lohusa kadın ziyarete gelince topbaş iğne takarlar yakasına iğneleri değiş ederler. Doğum yapan kadınlar da çocuklarıyla birlikte kırklanır.” (KK1)

“Lohusa kadın kırkı çıkana kadar kocası ile birlikte olmaz. 40 gün hiç karı koca olmazlar olurlarsa çok günahmış. Lohusa kadın ilk 7 gün hiçbir şeyi ellemez ondan sonra yavaş yavaş yemek yapmayı ekmek yapmaya başlar. Lohusa kadın 7 gün geçtikten sonra yedisini kırklanır daha sonra 40 gün geçtikten sonra kırkını kırklanır.”(KK3)

“Lohusa kadının mezarı 40 gün açık olur derler. Çocuk doğurduktan sonraki 40 gün tehlikeli bir dönemmiş. Bu 40 gün içinde basarsa al basarmış. Lohusanın uyumaması gerekirmiş uyursa al kâğıdı yapıp tavandan asarlarmış. Şimdi çocuğun

yanına Kur'anı Kerim babasının gömleğini eşyasını koyarlar al basmasın diye. Al kâğıdına dua yazarlarmış.” (KK9)

“Kırklyken çocuğa dışarılık bulaşır, hastalık olur diye yalnız bırakılmazdı. Çocuk gelişmez, çığırır, bağırır yahut da ölür. Lohusa kadın ağır kaldırmaz, namaz kılamaz, oruç tutamaz, çoğu işi yapamaz bir şey olur diye. Kırk lohusaları, bebekleri basar. Eskiden yeni gelinleri de basıyor, diyorlardı. Akşam namazından sonra kırklı kadınlar, çocukları dışarıya çıkmazdı. Eve geldikleri zaman kırkı var diyerekten kalçalarını ateşe tutar eteklerini çarparlardı, ecinnileri, perileri yakalım diye. Anne ile çocuk kırktan kurtulayım, temizleneyim diye kırklanır.” (KK10)

“Kırklı çocuğun yanını kırk gün bırakmayacaksın. Bırakırsan o çocuk hastalığa kalıyor. Ecinliler boğuyor. Bir kız çocuğunu kırklı çocuğun yanına bırakmışlar. Çocuk bebeğin yanında uyuya kalınca ecinliler çocuğu çarpmış. Çocuk uyuduğu için çocuğu çarpmış. Bizim köyde tomak hoca vardı çarpılan çocuğu ona gösterdiler. 3-4 kişi anca getiriyordu çocuğu, çocuk herkesi parçalıyordu. Hoca çocuğa ne görüyorsun deyince çocuk 3 sakallı adam görüyorum demiş. Birkaç gün Tomak Hoca onu okumuş en son ne görüyorsun dediğince 1 sakallı adam kaldı demiş. En sonunda okunduktan sonra çocuk iyileşmiş.”(KK4)

“Yeni gelin kırk gün geçmeden bir düğüne giderse düğündeki gelinle iğne değiştirmesi gerekir. Değiştirmezse gelinlik giyen gelin basık oluyor. Bu işlem o kişilerin aklına gelir de niyetlenirse oluyor. (KK4)

4.2.1.1.3.4. Anne Sütü/İlk Süt

İlk süt bebeğin bağışıklık sistemi için çok önemli olmakla birlikte bebeğin ilk sütle karşılaşma zamanı da bir o kadar önemlidir. Yeni doğanın sağlıklı gelişmesi ve dirençli olması için doğar doğmaz anne sütünü içmesi gerekir. Yörede ilk sütün ne zaman verileceği ya da anne sütünün verimliliği için neler yapılacağı hakkında edinilen bilgiler aşağıdaki gibidir:

“Kulağına ezan okunmadan da süt verilmezdi. Ezanı verilene kadar beklenirdi. Eğer ezanı verilmeden süt verilirse çocuğun imanının zayıf olacağı söylenirdi.” (KK4)

“Annenin sütünü sağıp incirin dibine damlatırsan onun sütü fazla olur derler. Eskiden sütü olmayan anneler yalaş (undan, nişastadan yapılan bir aş) yapar yedirirlerdi çocuklara.” (KK1)

“Annenin göğsünde gezeğen çıkabilir. Bazı annelerde bu olur bebek emdikçe göğüsleri sakat olur. Yine eskiden de krem vardı yumuşatmak için. El ile göğüsteki süt yukarı gitsin diye masaj yapılır ki süt göğse gelip göğsü zorlamasın diye. Annenin saçları göğsünün üzerine getirilir ve göğsünün üzerinde saçlar taranır gezeğen geçsin diye.” (KK3)

“Gezeğen lohusanın göğüslerinde çıkıyor. Bebek annenin göğsünden sütü çekemediği zaman annenin göğüsleri şişer, yara olur. Başka biri eline bir bıçak alır ve bıçağın ucunu annenin göğsüne değdirmeden dua okuyarak göğsünün etrafında çevirir. Gezeğeni kesen farklı bir dua da vardır. Ben 2-3 kere kestirdim ama hiçbir fayda bulamadım.” (KK34)

“Annenin sütü çok geliyorsa bebeğini kalabalıkta emzirmez, sütü çok gelen kadına nazar çabuk değer.” (KK34)

“Anne bebeğine eskiden yalaş yapar yedirirdi. Yalaş inek sütü un ve nişastadan yapılırdı. Yaşı küçük bebeklerinkinin süt gibi kıvamı olurdu ve biberona koyulurdu. Yaşı büyükse kıvamı koyu yapılırdı ve kaşıkla yedirilirdi.” (KK34)

4.2.1.1.3.5. Cadı (Cazu)

Giresun genelinde çoğunlukla cadıya “cazı”, “cazu” gibi isimler verilir. Cazılar/cadılar yalnızca kadınlardan oluşan iyi insanlara zarar vermekten hoşlanan kötü niyetli ve kötü yürekli varlıklardır. Cazı veya cadı kadın, değnekle dolaşan, kırışık yüzlü, uzun tırnaklı, oldukça çirkin, kambur iğrenç ve ürkütücü bir koca karıdır. Cadılar ayrıca, değişik kılıklara girebilen yaşlı kadınlar olarak da tarif edilir. Cadı kelimesi genelde insanların arasını açan, dargınlık ve fesatlık çıkaran boşboğaz kötü niyetli kişiler için söylenen bir ifadedir. (Melikoğlu, 2018, 499)

Yörede cazı diye tabir edilen ve olumsuz etkiler veren bu varlık özellikle yeni doğana zarar vermektedir. Çeşitli kılıklara girebilen yahut kedi kılığına giren bu varlık yeni doğan bebeğin ciğerini yeme olayıyla bilinmekte olup yöre halkı bundan korunmak için çeşitli yollara başvurmuştur.

“Evvelden bir bebek vardı onu hocaya götürmüştük cazılar bebeği yiyor diye. Kırkı da çıkmamıştı daha. Ne yese kusuyordu. Dağlağaç’ta hocaya götürdük. Hep bir hocanın karşısına oturduk bir kadın da geldi o da oturdu yanımıza. Hoca münafık diye bağırdı. Kalk oradan cazı kalk git içerden dedi oradaki peştemalli kadına. Kadın kalkıp gitmiş biz göremedik tabi kadını. Çocuğu okudu ama cazı çocuğa tam işlemiş, dedi. Sonra da çocuk yaşamadı, öldü.” (KK2)

“Kuşluhan’da 7 tane cazı vardı. Cazı diyorlardı mushafa öykenürlermiş de helanın altına gömerlermiş. Hep öldüler onlar. Onlar da senli benli adamlardı işte senden bir şeyler isterlerdi vermezsen seni hasta ederlerdi. Evvelden onlardan biri hocaydı bir çocuğu oku dedim ona o da elimi kızıma verdim dedi. Sonra o hoca Allah tarafından geberdi.” (KK2)

“Güdül’de bir kadın vardı ben tanıyorum. Bir kadın ölmüş, Hanife diye bir kadının kapısına gelmiş “Kız Hanife kapıyı aç” diye bağıırıyormuş. Kadının üzerinde de kara bir çarşaf varmış. Evdeki kadın da “Ben sana kapıyı niye açayım geç git” demiş. Kadın dışarıda bağırılmış bağırılmış sonra evin ötekisindeki mezara geri dönmüş.” (KK2)

“Uyuduğum zaman rüyamda oğlak çocuğun yanında zıplıyordu. Öldürmeye geldi besbellim.” (KK2)

4.2.1.1.3.6. Kırklama

Kırk gün boyunca kirli sayılan anne ve bebeği bu süreçten sonra bu durumdan kurtulmak için kırklanır. Kırk günlük süre içinde anne tabu yani pis sayılır. Kadının bu dönemde tabusal nitelikteki birtakım kaçınımlarının temelinde bu pislik tasarımı yatmaktadır (Örnek, 2000, 146). Yörede kırklama hadisesini suyla yaparlar. Kırklanan anne ve bebeği artık alkarısı gibi olağanüstü güçlere karşı kendini savunmasız hissetmez. Kırklama suyuna yörede çeşitli şeyler katılır. Kırklama esnasında kırk suyuna bazen farklı maddeler konulur. İnanişaya göre bu maddeler “loğusaya ve bebeğine temas ettiğinde haiz oldukları özellikleri onlara aşırlarlar”(Acıpayamlı, 1974, 122). Kırklama ile ilgili inaniş ve uygulamalar şöyledir:

“İlistirden kırk kaşık su koyuyoruz yıkarken. Beşiği yukarı kaldırıyorduk altından suyu geçiriyorduk. “Ben seni basmım sen de beni basma” diyerek bunu üç defa yapıyorduk.” (KK2)

“Kırk bir kaşık suyu ilistirden geçirirsin anne ile bebek o suyla yıkanır. Çocuk hopalak olsun diye çocuğun suyunu yumurtayla sayarlar. Yumurta kabuğunun kafasını delerler onunla sayarlar suyu. Bebeği ilk yıkayan ebe bebeği ters çevirip sallar, boynu kısa kalmasın diye. Bu kırk günlük süreçte anne namaz kılamaz, oruç tutamaz, temizlenmediği için.” (KK10)

“Çocuk etmiş kadınlar çocukla birlikte kırklanır. Bebeği anne göğsüne yatırır birlikte yıkanır. 40 günlük lohusalık kırklanmayla çıkıyor.” (KK34)

“Bir tekneye kırk bardak su koyuyorsun. Başka bir kaba da kırk bardak su koyuyorsun. Onlarla anne ve bebek yıkanıyor.” (KK35)

4.2.1.1.3.7. Müjdeleme-Ad Verme

Yeni doğan çocuğa ad verme, doğumdan sonra çocuğun anne babayla, ailedeki diğer bireylerle, onu bekleyen toplumsal çevreyle iletişimini kuran, ilişkilerini düzenleyen adetlerden, törenlerden, pratiklerden bir tanesidir. Ad verme evrensel bir olgudur. Her toplumun kendi folklorundan beslenen bir ad verme olgusu vardır. Ad verme olgusundan yoksun bir toplum olmadığı gibi, aynı zamanda ad vermek bir zorunluluktur (Altun, 2004, 170).

Yörede çocuğa ad verme hadisesi çocuğun kulağına ezanı okuduktan sonra 3 kere verilen ismi tekrarlamayla koyulmaktadır. Seçilen isimlerin ise genelde aile büyüklerinin yani büyük dede büyük annelerin ismini vererek ismin yaşatılmasını sağlama amacı güdülmüştür. Kimi ailelerde ise isimlerin gücüne inanılarak ad verilmiştir. Örneğin sürekli erkek çocuğu olan aileler doğan kız çocuğuna Döndü adını verdiği görülmüştür. Ya da ailenin doğan her çocuğunun yaşamam tutunamayıp ölmesi üzerine ailenin çocuğa Yaşar adını verdiği tespit edilmiştir.

Çocuğun cinsiyetini babaya ya da büyüklere ilk söyleyen kişiye müjdecidenilmekteydi ve kişi müjdesinin karşılığını her zaman almaktadır. Yörede bu konuyla ilgili derlenenler şunlardır:

“Müjde babaya verilirdi Müjde bir oğlun oldu Müjde bir kızın oldu şeklinde. Müjde olarak para verilirdi. Büyük oğlumun ismini kaynanamın ismini verdik Eskiden bebeğe isimleri büyükler veriyordu. Gelinler isim vermeye karışmıyordu Hatta gelinler büyüklerinin annesinin babasının yanında konuşamıyordu. Usluların

yanında karı koca saygıdan konuşmuyordu. İkinci oğlumun ismini de kaynanam verdi.” (KK3)

“Müjde istenirdi müjdecı ne isterse o verilirdi.” (KK9)

“Eskiden çocuğun ismini de büyükler veriyordu Gelinler öyle isim veremiyordu büyük ne derse o oluyordu.” (KK9)

“Bebeğin müjdesi ilk önce babaya verilirdi. Müjdeyi verene de adamın gücü neye yetiyorsa müjde olarak onu verirdi. Eskiden bebeğin ismini atalar, dedeler verirdi. İsmi sülalesinin ismine göre verilirdi, bize söz düşmezdi.” (KK10)

“Çocuk genelde erkek olursa Ahmet, Mehmet, Muhammet, Mustafa verilir. Kız ise Zeynep, Emine, Fatma diye isimler verilirdi eskiden. Şimdiki gibi afilli isimler yoktu.”(KK34)

“Bir de eskiden çocuğa isim verilirken bir uygulama varmış onu yaparlarmış. 3 tane pırasayı yarıdan keserlermiş ve her pırasaya ayrı bir isim verirlermiş. Bu pırasalardan hangisinin ortasında filizlenme olursa çocuğa onun ismini verirlermiş. Bu uygulama çocuk doğduktan sonra yapılmış.” (KK34)

4.2.1.1.3.8. Diş Çıkarma-İlk Diş

Bebeğin diş çıkarma zamanı ailede sürekli takip edilen bir olaydır. Diş çıkarmak üzere olan bebeğin ağzı akar, huysuzlanır ve diş çıkana kadar bir türlü rahata eremez. Çıkan ilk dişin alttan mı üstten mi çıkacağı konusu merak vericidir çünkü yöre halkı buna göre çocuk hakkında yordamda bulunur. Bu konuyla ilgili kaynak kişilerimiz:

“Bebeğin dişi çıktığında çıkan dişi ilk kim görürse bebeğe bahşış verir. Bebeğin dişi alttan çıkarsa ileride çocuğun sözü alt olur. Çıkan ilk diş üstten olursa çocuğun sözü ileride, üst olur; yani çocuk üstün olur anlamına gelir. Çocuğun sözü toplumda üstün olur çocuğun sözüne öncelik verirler. Benim çocuklarımla ilk dişleri hep üstten bitti. İlk dişi alttan biten çocuğun sözü çok değerli olmaz derlerdi eskiden beri.” (KK3)

“Benim oğluma diş hediyesi olarak babaannesi bir tas almıştı. Diş alttan çıkarsa sözü altın gelir yanı söz geçiremez. Dişi ilk üstten gelirse sözü üstün olur anlamına gelirmiş.” (KK9)

“Bebeğin ilk çıkan dişini gören kişi bebeğe takım alırdı ya da dişi bakır gibi sağlam olsun diye bakır alırdı.” (KK10)

4.2.1.1.3.9. Al Karısı, Al Basması ve Korunmanın Yolları

Al; cin, dev ya da kötü ruh olarak değil de, hastalık olarak tasarımılandığında yukarıda sayılanların dışında “ gelincik, arıştı, havale, alcama, cinuğrağı, ağırlık çökme, albasu ve özellikle albasması” şeklinde ifadeler mevcuttur. (Acıpayamlı, 1974, 77).

Al basması olayına Anadolu’nun bir çok yerinde rastlanır. Bu olay çeşitli yörelerde farklılık gösterebilmektedir. Al karısı genellikle kırklı lohusa ve çocuklara, nadir olarak da gebe, gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalığı ifade etmektedir. (Acıpayamlı, 1974, 75).

Anadolu coğrafyasının dışındaki Türk coğrafyasında da Al basması olayı görülmektedir. Altay ve Kırgız Türkleri doğum anında kadın çok ıstırap çekmeye başlarsa albastı yahut alkarısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için erkekler de toplanır, “hay, huy!” diye haykırmaya başlarlar, tüfek ile havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuruncaya ve baygınlığı geçinceye kadar devam eder. Bazen hocanın yahut baksının müdahalesine lüzum hâsıl olur. (İnan, 1986, 169).

Yörede yapılan saha derlemesinde lohusa ve yeni doğan çocuğa zarar veren alkarası ve cadı olarak anılan iki varlıktan bahsedilmektedir. Biz bu iki varlığı İnan’ın alkarası hakkında yaptığı tasnif bağlamında değerlendirdiğimizde yörede alkarası sarı albastının, cadı ise kara albastının özelliklerine sahip gibi görünmektedir. Yine yörede albasması, kırk karışması gibi olayların adlandırılmasının da karışık kullanıldığı görülmektedir. Yörede albasmasıyla ilgili kayıtlar aşağıdaki gibidir:

“Beşiğin yanına adamın gömleğini koyuyorsun. Başının yanına bıçak, Mushaf koyuyorsun.” (KK2)

“Lohusa kadını kırkı çıkana kadar tek bırakmayacaksın hele ki ilk 7 gün. Tek kalırsa al basar ve çocuğuna ve kendine zarar veriyor derlerdi. Al bastığın zaman insanın vücudu benek benek oluyor, izi kalıyor, izler kararıyor. Lohusa kadını 7 gün yalnız bırakmıyorlar. Lohusa kadın evde tek başına uyuyunca al basar. Al basmasın

diye kocasının elbisesini pardösüsünü gömleğini bebeğin yanına bırakırlar. Al kadının üzerine ağırlık şeklinde çöker. Albasan çocuk hastalıklı olur. Çocuk hasta oluyor bacakları eğiliyor. Babanın kıyafeti bebeğin yanında olduğu zaman al gelemiyormuş kıyafetler çocuğa anneye beklik veriyormuş.” (KK3)

“Yeni gelinler karşılaşınca iğne değiştirirlermiş al basmasın diye.” (KK9)

“Kırk gün kırklı çocuğun yanını bırakmayacaksın, bırakırsan çocuk hastalığa kalır. Ecinliler boğuyor. Bir gün kız çocuğunu bebeğin yanına bırakmışlar, çocuk dayanamamış uyumuş sonra da o uyuduğu için onu cinler çarpmış. Rahmetlik Tomak Hoca vardı, çocuğu okutmak için ona getirdiler. Çocuk ortalığı yıkıyordu, üç dört kişi anca getirmiş. Hoca okuduktan sonra çocuğa sormuş ne görüyorsun diye. Çocuk da 3 tane sakallı adam görüyorum diye sayıklıyormuş. Hoca çocuğu okuya okuya o sakallı adamlar kaybolmuş. Çocuk ondan sonra iyileşmiş.” (KK4)

“Yanımda süpürge, bıçak, herifin kazakları vardı çocuğa bana al basmasın, ağırlık basmasın diye konurdu.” (KK34)

4.2.1.1.3.10. Sal Basması ve Korunma Yolları

Eskiden tabut olmayınca tabut yerine sedye biçiminde hazırlanan tabutlar bulunup bunlara sal adı verilmektedir. Yeni doğun çocuğun bulunduğu yerde cenaze olursa bu çocuğun o cenazeden yani saldan yüksek tutulması gerektiğine inanılır. Saldan yüksek tutulmayan çocuğa sal basar ve çocukta çeşitli hastalıklar ortaya çıkar. Yörede bu inanışla ilgili derlenen veriler şunlardır:

“Cenaze eskiden tabutta değil salda gidiyordu, eskiden tabut yoktu. İki uzun tahtanın arasına çalıları koyuyorlardı, sal şeklinde yapıyorlardı ve ölüyü bunun üzerinde götürüyorlardı. Tabut sonradan çıktı. Sal giderken eğer orada kırklı kadın varsa kadın kırklı bebeğini alır üst kata çıkar ki saldan üstün olsun yukarıda olsun. Sal basınca bebek halsiz olur iyi gelişmez. Çocuk ileride yemez içmez, çöp gibi olur. Annenin cenazeden haberi olmazsa çocuğa bir şey olmaz yani saldan yukarı olmasına gerek yoktur. Cenazeyi bilirse saldan yukarıda olması gerekir.” (KK3)

“Eskiden çocukları sal yani cenaze basmasın diye bebeği cenazenin üstünde tutarlarmış, kırklıyken. Hatta bebek kırklıyken eve et geldiğinde bebeği etin de üzerinde tutarlarmış. Et bebekten üst bir yerde olmayacaktı.” (KK9)

“Annem ateşe bir tencere su attı. Suyun içine mumu atıp üzerine bahçe orağını koydu. Daha sonra annem bir dua okudu ama hangi duayı okudu bilmiyorum. Su kaynayınca tencerenin kapağını açıp orağı aldı baktı ki mum tabut gibi olmuş. O okunmuş su ile çocuk eşik üzerinde yıkanır. Daha sonra ise kırklı iken sal basan ya da et basan çocuğun bacakları düzelir ve düzgün basar. Çocuğu sal yani cenaze basmışsa suyun üzerinde o belirir, et basmışsa suda et belirir. Çocuk kırklı ise ve evde cenaze veya et varsa kırklı çocuğun bunlardan yukarıda olması gerekir.” (KK4)

4.2.1.1.3.11. Ayak Bağı Kesme

Bebek doğup da yürüme çağına geldiğinde bebeğin ayak bağının kesilmesi gerektiği inancı yörede karşımıza çıkmaktadır. Her insanın ayağında görünmeyen bir ayak bağı vardır ve bu bağ dünyada kesilmezse ahirette ayağına dolanacağı inancı vardır. Bu bağın kesilmesiyle ilgili uygulama aşağıdaki gibidir:

“Ayak bağı 3 cumartesi kesilir. Yani peş peşe gelen 3 cumartesi. Ayağı kesen kişi akraba olmaz yani çocukla kanı karışmamış birisi olmalı. Bebek eşiğe getirilir ve bebeğin ayağı ipe 3 kere Bismillah diyerek bağlanır. Bebek ister yaşında olsun ister 3 aylık olsun Her doğan bebeğin ayak bağı kesilmeli. Bu dünyada ayak bağı kesilmeyen kişinin öteki dünyada bağı mutlaka kesilmiştir. Bu ömürde mutlaka bağın kesilmesi gerekiyormuş. Eşiğe getirilen çocuğun eline ekmek yahut şeker verilir çocuğu yönü dışarıya bakar. Bağı kesecek olan kişi elinde bıçakla gelir ipin birini tutar Keser ipin ikincisini parmağıyla tutar Keser ipin üçüncüsünü keser. Bağı kesecek olan kişi bu sırada hiç konuşmaz. Bağları keserken besmele çeker kulhüvallahü ehad okur. Kesme işlemi bittikten sonra çocuğun yüzüne tokat atılır, çocuğun elindeki ekmek alınır ve bağı kesen kişi kaçar. Kaçarken de annesi kaçan kişinin peşinden çocuğu yürütür. İpi kesecek olan kişi özellikle seçilir Eli çabuk olan kişi yahut becerikli olan bir kişi seçilir. Bağı daha çok pratik olduğu için kadınlar keser. İpi kesen cesur bir kadın olursa çocuk da genelde cesur biri olur. 2. cumartesi günü ayağına bağlanan bağ iki kere dolandır. İpi kesen kişi abdestli olursa daha makbul olur. Aynı işlem tekrar edilir. Bu sırada yine kimse birbirleriyle konuşmaz. Çocuk yaşına gelmişse 3. cumartesi gününe zaten yürür ancak 3. cumartesi günü de ipi kesilir. 3. cumartesi günü ip bir kere bağlanır. Çocuk kaçan kişinin arkasından

yürürken ağlarsa daha iyi yürür. Ayak bağı kesilmeyen çocuk düz bir ovada bile giderken düşebilir hiç ümit etmediğin bir anda. Çocuğun ayağında görünmeyen bir bağ vardır Buna ahiret bağı denilir. Bağı kesilmeyen çocuk sürekli düşer kolu kırılır bacağı kırılır.” (KK3)

“Ayak bağının bebekle kanı karışmamış bir kişi keserdi.” (KK9)

4.2.1.1.3.12. Değerlendirme

Doğum sonrası inanış ve uygulamaların büyük bir kısmında olağanüstü güçlerden korunma yollarına yönelimin olduğunu görürüz. Doğumu gerçekleştiren anne de lohusalık denilen kritik bir dönemden geçerken yeni doğan da kırk gün diye ifade edilen riskli bir dönemden geçmektedir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre bu kırk günlük kritik süreçte anne ve bebeğin kabri açık olurmuş ki bu süreci atlatabayan kabirle yüzleşir. Bu süreçte anne ve annenin çevresi bu güçlerden korunmak için çeşitli inanışlara bürünmüşlerdir. Anne uyurken yanında Kur'an'ı Kerim yahut babanın eşyasından süpürgeye kadar koruduğuna inandığı şeyleri yanında bulundurmıştır. Bu zorlu süreçleri başarıyla geçiren anne ve bebek bundan sonraki süreçlere hazırlanır.

4.2.1.2. Sünnet

4.2.1.2.1. Sünnet Yaşı\ Dönemi

Sünnet bir erkek çocuğunun, çocukluktan erkekliğe geçişi olarak düşünülmekte olup özellikle Müslüman ülkelerde yapılması zorunlu olan bir uygulama haline gelmiştir. Saha çalışması yaptığımız ilçede de eskiden de bugün de sünnet olayının gerçekleştiğini ancak bunun çeşitli merasimlerle ya da herhangi bir merasim yapmadan gerçekleştirildiği görülmüştür.

Çocuk etrafında gelişen geleneksel işlemler haline gelen sünnet töresel geleneğimiz içiğinde en katı ve en yaygın gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzden hiçbir ebeveyn bu köklü geleneğin dışına çıkmaz istemez. (Örnek, 2000, 170).

Sünnet hadisesinin sadece Türk toplumlarınca yahut İslam dünyasıyla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Sünnet işlemi, İslam ve Yahudi dinlerinin kuralları

arasında yer almakla beraber, bu dinlerin dışında kalmış birçok toplumlarca da uygulanır: Okyanusya ve Afrika kavimlerinden, Amerika yerlilerinden kimi toplumlar gibi. Kökeni sorunu üzerinde ayrı ayrı görüşler vardır. Kimi bilginler bunda, “cinsi birleşme”yi ve dolayısıyla “döl türemesini” kolaylaştırdığı için, bir “bereket töresi” anlamı bulurlar; bereket tanrılarına veya bereket sağlayıcı kutsal güçlere, türeme uzvunun bir parçasının sunulması diye nitelendirirler (Boratav, 1984, 159).

Sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında Türkiye’nin her yanında geçerli bir kural yoktur. Bu yaştan belirlenmesinde çeşitli etmenler rol oynamaktadırlar. Ailenin durumu, ekonomik etkinliği, kimi vesileler bu etmenlerin başında gelmektedir. Ancak çocuğun en geç 14-15 yaşına varmadan sünnet edilmesine de özen gösterilir. Çocuklar, 4-5 yaşından başlayarak 14-15 yaşına kadar geçen süre içerisinde sünnet edilirler. Ancak, son zamanlarda, büyük kentlerde, kimi ana babaların, çocuklarını doğumlarından hemen sonra sünnet ettirdiklerine rastlıyoruz. Çocuk birkaç günlükken ve henüz hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Bu çok erken sünnetten amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir (Örnek, 2000, 174).

Örnek’in de sünnet yaşı konusunda ifade ettiği sünnet yaşının günümüzde belirgin olmadığı hatta bebeğin doğumundan bir süre sonra da sünnet ettirildiği ve bazı ailelerin eskiden olduğu gibi bu olayı kutlanacak bir tören gibi görmeyip sıradan bir hadiseymiş gibi gördüğü yörede de tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimizden edinilen bilgiye göre de eskiden sünnet merasimlerinin bugünkü gibi çok çeşitli masraflar yapılarak yapılmadığını söyleyebiliriz. Ailenin imkânları ölçüsünde sünnet kutlamaları yapan ailelerin mevcut olduğunu da görülmüştür. Sünnet yaşıyla ilgili yörede kaynak kişiler tarafından söylenenler şunlardır:

“Köylerde sünnetçiler oluyordu onlar gelip yapıyordu. Genelde 5 yaşında sünnet yapıyorlar ancak 1 yaşında yapan da oluyor. Tek yaşlarında sünnet yaptırmak gerekiyormuş yoksa çocuğu olmazmış. Şimdi daha çift tek fark etmiyor.” (KK9)

“Eskiden hastaneden doktorlar gelirdi. Ev ev dolaşıp çocukları sünnet ederdi, öyle alıp hastaneye götürme yoktu. 6-7 yaşına gelince sünnet ettiriyorlardı.” (KK4)

“Sünnetin yaşı yoktur. Eskiden çift yaşlarda sünnet olduğu zaman kızı çok olurdu, tek yaşında sünnet olduğu zaman oğlu çok olurdu, derler.” (KK10)

“Sünnet olacak çocuğun yaşı tek olmalı derdi babaannem. Temmuz ile Ağustos aylarına çürük ayları derler. Bu aylarda sünnet yapılmazmış, yapılırsa yara sürekli akarmış ve tez iyileşmezmiş.” (KK34)

4.2.1.2.2. Sünnet Hazırlıkları

Sünnet hazırlıkları günümüzdeki gibi düğünlü eğlenceli olmamakla birlikte eskiden bazı hazırlıkların yapıldığı söylenmiştir. Yakın zamanda ise sünnet hazırlığı için yemekler tatlılar yapılır, sünnet olan çocuğa yatak hazırlanır ve davetliler ağırlanır. Daha eskiden maddi şartlar kötü olduğundan imkânlar ölçüsünde sünnet hazırlığı yapılırmış. Kaynak kişilerin sünnetçi hakkında verdiği bilgi de şu şekildedir:

“Eskiden sünnetçileri sıfıya denilirdi. Elinde bir çantası olurdu köylerde sünnete giderdi. Gerçek doktor değildi. Sünnet yapmayı önceden beri öğrenmiş, sonra da sünnetçi olmuş.” (KK3)

4.2.1.2.3. Sünnet Düğünü

“Okuyucu” ya da basılı kart yoluyla düğün günü duyurulduğu sırada, öteki hazırlıklara da başlanılır. Bu hazırlıklar içerisinde konukların ağırlanacağı yer başta gelmektedir. Ailenin durumuna göre bu yer ya çocuğun kendi evi, ya da bir demek acık hava sineması, orduevi, gazino ya da yazlık bir bahçe olabilir. Eğer düğün evde yapılacaksa, çocuğun kesilmesinden sonra yatacağı odası ve yatağı hazırlanır, süslenir, donatılır. Çocuğun yatağının ya da yatacağı odanın görünür yerlerine Kur’an, nazarlık vb. asıldığı da sık sık rastlanılan alışkanlıklardandır. Öte yandan konukların ağırlanacağı, yemek yiyecekleri yerler de titiz bir biçimde hazırlanırken, çalgıcıların ve oyuncuların oynayacakları ve oturacakları yerler de gözden geçirilir.” (Örnek, 2000, 176) Önceki dönemlerde Dereli yöresinde sünnet merasimini düğün gibi yapan aile sayısı daha az iken bugün yemekli, düğünlü ve Kur’an ile yapılan merasimler fazladır. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre de yine bu durum karşımıza çıkmaktadır.

“Eskiden sünnet düğünü yapmıyorlardı onlar sonradan çıktı.” (KK4)

“Eskiden sünnet düğünü yoktu, Kur’an okutma da yoktu. Çocuğu sünnet ettirip getiriyordun o kadardı. Şimdi durumu olan herkes Kur’an okutuyor, yemek yapıyor.” (KK34)

4.2.1.2.4. Değerlendirme

Dereli ilçesinde sünnet düğünleri iki şekilde yapılmaktadır. Biri davullu zurnalı düğün havasında diğeri ise mevlit okutma şeklindedir. Eskiden sünnet evlerde yapılırken günümüzde bu işlen hastanede yaptırılır ve daha sonra çocuğa ya sünnet düğünü ya da mevlit okutulurdu. Gelen davetliler çocuğa hediyelerini verirdi. Sünnet düğününü toplumda maddi durumu iyi olan kesimin yaptırabildiği bilgisi de kaynak kişilerden edinilmiştir. Sünnet olma yaşının eski dönemlerde çeşitli inanışlar doğrultusunda yapıldığını görürüz. Kaynak kişilerden edinilen verilere göre sünnet edilecek çocuğun yaşı genelde tek yaş olarak seçilmiş. İnanişa göre tek yaşlarda sünnet olan çocuğun ileride erkek çocuğu; çift yaşlarda sünnet edilen çocuğun ileride kız çocuğu olmaktadır. Ayrıca temmuz ağustos ayları da çürük aylar kabul edilir ve bu aylarda sünnet yapılmazmış. Bu aylarda sünnet olan çocuğun yarası çabuk iyileşmez yara sürekli akarmış.

Yörenin sünnet konusunda inanış ve uygulamalarının bir bölümü unutulmasa bile artık pek de dikkate alınmadığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak da ailelerin bunları hurafe olarak düşünmesi ya da böyle bir merasime bu kadar vakit ve bütçe ayırmadan hastanede çocuk doğduktan belli bir süre bu sünnet işlemini de gerçekleştirmeleri gösterilebilir.

4.2.1.3. Evlenme

Hayatın önemli geçiş aşamalarından biri de evlenmedir. Bu aşamada insanlar evlilik niyetinin beyan eder, eş seçimi ve düğün hazırlıklarından, düğün gününe kadar belli başlı inanış ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Bu inanış ve uygulamanın amacı mutlu, huzurlu bir evlilik kurmak, geleceğe dönük sağlam bir adım atıp türlü kötülüklerden sakınmaktır.

Günümüze baktığımızda yozlaşmayla birlikte birçok adet uygulanmasa da varlığını sürdürmektedir. Bu uygulamalar günümüzün şartlarına uyarlanarak hayatımızda yerini almıştır.

4.2.1.3.1. Evlenme Biçimleri

Eskiden evlenmelerin daha çok görücü usulü ile gerçekleştiği görülmektedir. Evlenme çağına gelen kişiler toplum tarafından fark edilir ve çeşitli kişilerin aracı olmasıyla ailelerin kurulduğu görülür. Dede Korkut'ta da görücü usulü kız motifi istenen kızın özellikleri sıralanarak karşımıza çıkar: “Men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kâfir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola.” (Ergin, 1997, 185). Burada Kan Turalı evleneceği kızda neleri olması gerektiğini Dede Korkut'a bu şekilde ifade etmiştir. Yöremizde de görücü usulü bakılan kızlarda çeşitli özellikler aranır. Bunlardan bazıları elinin çabuk olması, güçlü kuvvetli olması, elinden her işin gelmesi gibi özelliklerdir.

Beşik kertme, çoğunlukla aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evliliklerinin güvenceye alınması olgusudur (Balaman, 2002, 41).

Dede Korkut'ta da başka bir evlenme biçimi olan beşik kertme şu şekilde karşımıza çıkar: Pay Bicen Bey, “Bigler Allah Ta'ala mana bir kız virecek olur-ise, siz tanık olun, menüm kızum Pay Büre Big oğluna bişik kertme yavuklu olsun.” diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını beylerin huzurunda ilân etmiş olur (Ergin, 1997, 117).

Dereli yöresinde yapılan alan araştırmasında ise beşik kertme yoluyla evlenmenin görülmediği varsa bile bunun çok eskilerden olduğu ve yakın zamanda da olmadığı tespit edilmiştir.

Bir diğer evlenme biçimi de kaçmadır. Kaçmanın birçok nedeni olmasıyla birlikte ailelerin uyuşmaması, düğün masraflarından kaçma ya da kız tarafının kızı vermek istememesi nedenler arasındadır. Yine eskiden arsanın oluşu ya da hayvanın oluşu da kızı kime verme açısından kriterler arasındadır. Kaynak kişilerden derlenen evlenme şekilleri:

“Bizim zamanımızda kaçarak evlenme çoktu. Benim bacım kaçarak evlendi. Düğün yapmadan evlendi o. Kaçtıktan sonra oğlanın ailesi kızı başka yerde aramasınlar diye annesine babasına haber verdi.” (KK2)

“Kaynak kişi olan Hasibe Kuşluhan ile yapılan sohbetlerden çıkarım yapılırsa evlilik çeşidi olarak kaçmanın olduğu görülür aynı zamanda eşi ölen kadın kayınbiraderiyle de evlendirilebilir.” (KK2)

“Benim ablam kaçarak evlendi Eskiden kızlar kaçtıktan sonra damat ile birlikte muhtarın yanına geliyordu. Muhtar kızın ailesine haber veriyordu bu şekilde anlaşılıyordu. Anlaşırsa o gece kına gecesi yapılıyordu. Ablama çeyiz olarak da babam yattığı yatağı verdi 1- 2 parça da sandıktan eşya verildi.” (KK4)

“Eskiden evlenmek isteyenlerden bazıları da birbiriyle iletişime geçmek için belirledikleri bir taşın taşın altına mektup yazıp bırakırlarmış. Ormanlarda, subaşlarında yani çeşmelerde çok buluşurlarmış. Anlaşınca ya aileler devreye girer ya da kız kaçarmış.” (KK34)

4.2.1.3.2. Evlilik Yaşı

Kırsal alanda evlenme, kentlere oranla daha erken yaşlarda olmaktadır. Kırsal kesimde erkek ve kızın evlenebilmesi için buluğ çağına ermiş olmaları yeterli görülmektedir. Yasalarımıza göre, çocuğun reşit sayıldığı yaş 18’dir. Medeni Kanunun 88/1. Maddesi; evlenebilmek için kızın 15, erkeğin de 17 yaşını doldurmasını gerekli görmektedir. Öte yandan, kanun koyucu 14 yaşını doldurmuş kızla 15 yaşını doldurmuş olan erkeğe, olağanüstü bir durumun varlığı halinde yargıç kararı ile evlenebilme olanağı tanımıştır (Örnek, 2000, 190).

Yörede günümüzde evlenme yaşı 20-30 yaş olarak görülmekte olup bu yaştan sonra evlenmeyen kişilere toplum tarafından evde kalmış baskısı eskiden olduğu gibi uygulanmaktadır. Evlenme yaşı olarak sahada edinilen bilgiye göre bu yaştan 16-25 olduğu tespit edilmiştir.

4.2.1.3.3. Evlilik Aşamaları

4.2.1.3.3.1. Eş Seçimi

Hayatın geçiş aşamalarını sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmek için toplum çeşitli inanış ve uygulamalar ortaya koymuştur. Evlilikte de çeşitli inanış ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu inanış ve uygulamaların başlangıcı eş seçimidir. Evliliğin mutlu ve huzurlu olabilmesi, evlilikle başlayıp ölüme kadar sağlıklı bir birliktelik sağlanabilmesi için çiftler arasındaki uyum doğru orantılıdır. Bu nedenlerle toplumumuz eş seçimine büyük önem vermekte ve eşlerde çeşitli özellikler aramaktadırlar. Derlemde edinilenlere göre eskiden kızlar eşlerini

seçerken öncelikle çevreden kişinin nasıl biri olduğunu araştırırmış. Erkeklerde aranılan özellikler kötü alışkanlığının olmaması ve evini geçindirebilmesi şeklinde iken günümüzde evinin olmasına kadar birçok şey istenmektedir. Eskiden erkeklerin eş seçiminde ise güzel ve evine sadık olması koşulu aranırken annelerin gelin seçmedeki kriterinin ise hamarat, doğurgan ve her türlü işe yetişebilecek bir güçte gelin istediği görülmüştür.

Eskiden askerliğini yapmayanı özürli sayıyorlardı. Askerliğini yapmayan karısına da sahip çıkamaz, düşüncesi vardı ve bu da eş seçiminde önemli rol oynuyordu. (KK14)

“Eskiden eş olarak bakılan kızın namı duyulmuş mu diye bakılırdı. Etrafa sorarlardı, şuradaki adamın kızı çok iyiymiş, eli işe yatkınmış diye önerildikten sonra o kıza bakılırdı. Kız ev işinde tarla işinde çabuk mu diye bakılırdı. Boyu posu nasıl diye bakılırdı.” (KK34)

4.2.1.3.3.2. Kızı Görme/Kız İsteme/Dünürçülüğe Gitme

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar (Örnek, 2000, 190).

Dede Korkut’ta da kız isteme sözüne örnek olarak şunu verebiliriz ki bu ifade günümüzde de varlığını devam ettirmektedir: Dede Korkut’un Banu Çiçek’i isterken “Tanrının buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banu Çiçek’i Bamsı Beyrek’e istemeye gelmişim.” (Ergin, 2001, 66) ifadesi ve buna karşılık Delü Karçar’ın “Tanrının buyruğu ile Peygamberin kavli ile kız kardeşimi Beyreğe vereyim.”demesidir (Ergin, 2001, 67).

Yörede de eskiden önce tanışlardan kız bakılırdı ki kız ele gitmesin. Günümüzde de bunun izleri devam etmektedir. Saha çalışmasında kapı komşum olsun, uzak olmasın gibi nedenlerle de kız görmeye gidildiği görülmüştür. Kız istemeye gitme ile ilgili sahada edinilen veriler:

“Allah’ın emriyle ben size oğluma kız istemeye geldim. Senin kızını almaya geldim Allah’ın emriyle onu bana verir misin?” diye kız istenir. Eskiden kahve de

yoktu çay da yoktu sütlü bir Şeyler yapıyorlardı bir sahanda herkes ondan yiyordu.” (KK2)

“Eskiden kız istemeye gelirken bir entari bir çember getirirlerdi. Kulağına bir küpe takıyorlar, öbür akşam zaten gelin oluyorsun” (KK2)

“Şimdiki gibi bir Şey götürme yoktu yle. Damat düğün gününe kadar gelini görmüyordu kız istemeye de damat gitmiyordu. Şimdi kız istemeye giderken lokum iek Şeker alıyorlar ama eskiden yle Şey gtrmyorlardı yoktu.” (KK4)

“Eskiden kız ile damat birbirini hiç görmüyordu. Damadın babası kızın babasına önce kız isteyeceğini söylerdi daha sonra annesine söylenirdi. Kızın babasına senin yanına geleceğim misafirlige kızını istemeye beni kabul ediyor musun, derdi.” (KK3)

“Kızın babası erkek tarafının eve gelmesini kabul ederse hangi gün gelineceğine karar verilir ve kız tarafı hazırlık yapar. Kız tarafına kız istemeye gidilirken de oğlan gitmez. Kız kahve yapar herkese ikram eder. Kız kahveleri ikram ettikten sonra odadan çıkar ama gizlice kapı ardından dinler. Oğlanın babası konuyu amak için Şöyle laf atar. Biz daha önce gelmiyorduk, siz niye bize neden geldiğimizi ne maksatla geldiğimizi sormuyorsunuz, der. Sonra kızın babası e soralım o zaman ne maksatla geldiniz, diye sorar. O zaman oğlan tarafı sze girer. Allah’ın emriyle peygamberin kavli ile kızın Ayşe’yi oğlum Ahmet’e istiyorum, sizinle hısımlık olmak istiyorum siz de beni hısımlık olarak kabul ederseniz diye kız ister. Kız tarafı ya mırıldanmaya başlar ya da Allah yazdıysa Allah’ın emriyle siz öyle uygun gördüyseniz biz de sizi hısımlıkta kabul gördük, derler. Böylece kızın sözü verilmiş olur. Eğer kız tarafının hazırlığı varsa szn kesildiği gün Şerbet içerler. Büyükler odada otururken gelinler kızlar bir tencere Şerbet yapar. Suya iki üç kilo Şeker koyarlar oralet koyup misafirlere dağıtırlar. Artık kız için Şerbeti içilmiş sözü alınmiŐ kız derler. Yarınki gün kızın Şerbeti içildi diye mahallede söz dolanır ve kız daha da isteyen olmaz. Aradan bir hafta yahut on gün geçer oğlan tarafı kız tarafına size geleceğiz, der. Kız tarafı da davet eder. Bu ikinci gidiŐte takılar konuşulur kız tarafı ne alacak erkek tarafı ne alacak anlaŐmaya varılır. Bu toplanmaya ağırlık kesme denir.” (KK3)

“O gece erkek tarafı gelinimizi ne zaman alalım diye sorar, konuŐurlar. İŞ zamanında işlerin çok olduğu zamana düğün tarihi almazlardı, mesela ağıustos ayına

düğün tarihi almazlardı. Düğün tarihine kadar eksikler giderilmeye çalışır, koyunlar satılır, inekler satılır, eksik görmek için. Erkek tarafı üçüncü kez kız tarafıyla görüşür ve bu görüşmede iki taraf da kendini düğüne hazır duruma getirmiş olur.” (KK3)

“Eskiden erkekle görüşme yoktu ben bile görüşmedim mesela evlenmeden önce görüşmüyorduk. Kız istemeye gelirken ekmek getirmişlerdi, şeker getirmişlerdi. İstemeye gelenlere ikram olarak yemek çay veriliyordu. Beni istemeye geldiklerinde ben içeriye hiç gitmedim kız içeriye girmiyordu önceden. Bu ilk görüşmede söz verilir daha sonra şerbet içmeye gelir erkek tarafı. Şerbeti erkek tarafı getiriyor kız tarafında yapılp içiliyor. Alınacak olan eşyalar ve bilezikler altınlar konuşulur.” (KK9)

“Erkek tarafı kız istemeye gelir o akşam şerbet içilir kızın şerbeti içilmiş olur. Daha sonra düğün için takılar için konuşulur. Bir tepsi kovanın içerisine su koyulur, 2-3 kilo şeker koyulup iyice karıştırılır. Tepsi tepsi bardak hazırlanır ve bardakları bu şerbet dökülür. Söz kesildikten sonra erkek tarafı bir akşam şerbet içmeye gelir o gün şerbet içilir, şerbetten önce de takılar düğün vesaire konuşulur. Daha sonra çay içilir, yemek yenilir.” (KK4)

“Kız arayan kişinin ailesi çevreyi araştırırdı. Falan kişide kız varsa kaynana yanına bir kadın daha alıp kızını bakmaya giderlerdi. Kızını isterlerdi bir akşam sonra şerbet içerlerdi. Görüşme olmazdı. Nikâh geçesi görüşme olurdu. Biz akraba olduğumuzdan görüşmüştük.” (KK10)

“Eskiden kız istemeye giderken erkek tarafı ekmek, bisküvi götürüyordu.” (KK31)

4.2.1.3.3. Söz Kesimi- Nişan

Söz kesimi kız istemeden sonra gelen evlilik aşamasıdır. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarını daha geniş bir davetli topluluğu huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme” denmektedir (Altun, 2004, 253).

Dede Korkut Hikâyelerinde nişan hadisesini Bamsı Beyrek’in Banu Çiçek’le nişanlanmasında görebiliriz. “Üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızını diyü parmağından altın yüzüğü çıkardı kızın parmağına kiçürdi. Ortamız da bu nişan

olsun han kızı.” (Ergin, 1997, 123).Diyerek av sırasında Banu Çiçek’le karşılaşan Bamsı Beyrek yüzüğü ona takarak nişanı takar.

Ayrıca nişanın Dede Korkut Kitabında küçük düğün olarak geçtiğini de görmekteyiz. “Kişi düğünün eyledi, ulu düğününe va’de kodı.” (Ergin, 1997, 133).

Kültürümüzde nişanda yüzük takılmasının önemli bir yeri vardır. Erkek ile kız yahut aileler arasında yapılan sözleşmenin somutlaştırılması görevini yüzük sağlar. Aynı zamanda yüzükle birlikte o çiftin birlikteliği toplumda duyulmuş olur.

Yörede kız isteme işleminden sonra iki aileye de uyan bir gün belirlenip nişan yapılır. Ancak günümüzde bu iki işlemin bir arada gerçekleştirildiği de görülür. Bu konuda kaynak kişilerimiz:

“Eğer nişan yapılmak istenirse söz verildiği zaman yani şerbetin içildiği zaman nişan yapılmasına karar verilir. Buna nişan koyma denir. Nişan koyulmadan düğün eksikleri alınmaya da başlanabilir. Nişan koyarken erkek tarafı kıza bir giyim elbise, çorap, başörtüsü, gibi eşyalardan oluşan bir bohça yapar; içine şeker koyar baklava alıp koyar ve kız evine getirir. Oğlan yine kız tarafına gitmez. Kız da odada durur misafirlerin yanına gelmez. Getirilen bohça kız evinde açılır, erkek tarafı kıza bir bilezik yahut bir yüzük bırakır. Kızı ortaya getirip de yüzüne takmazlar kız sonra takar yüzüğü. Kız, kaynana ve kaynataya da görünmez. Akrabalar, hısımlar kaynaşır. Oğlan tarafı evine gitmek için hazırlanır kız tarafı da oğlan tarafına bohça hazırlar. Oğlana iç takımı, çorap, mendil, gömlek, yüzük koyulur. Erkek tarafına yollanır. Bu nişan arifesinde sadece damada ve geline bohça hazırlanır. Düğünden sonra gelin görümcelerine kaynanasına kayınpederine yakın akrabalarına da bohça verir. Bohçaya seccade, mendil, havlu gönülden ne gelirse hediye olarak onlar koyulur. Bundan sonra ağırlıklar konuşulur muameleye geçilir.” (KK3)

4.2.1.3.3.4. Başlık/Kalın

Başlık ailenin kuruluş ve geleceğini düzenleyen bir depozittir. Orta Asya Türk kavimlerini inceleyen araştırmacılar bu konuda çeşitli açılardan görüşlerini ileri sürmüşlerdir (Ögel, 1982, 395).

Bütün Türk topluluklarının evlenme olayı ile alakalı adetlerinden biri olan kalın (başlık); söz kesmeden sonra erkek veya ailesi tarafından, kız tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir. G. J. Ramstedt’e göre, “kalın”

kelimesine ilk defa en eski Türk yazıtlarından olan Suci kitabesinde rastlanmaktadır. Kökeni 1500 yıl önceye dayanan kalın âdeti, Türkistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan hat üzerinden, tarih boyunca yaşamlarını sürdüren bütün Türk boy ve oymaklarında sürdürmüştür (Turan, 1991, 39).

Başlık evlilik çağı gelen genç kız ailelerinin kızlarına söz kesmeden önce, erkek ailesinden istedikleri maddî karşılıktır. Genellikle para olarak karşımıza çıkan başlık; tarla, hayvan, ev, vb. de olabilmektedir. Geçmişini yazılı kaynaklarda Dede Korkut Hikâyeleri 'ne kadar dayandırdığımız başlık geleneği, bugün Anadolu'nun bazı kırsal kesimlerini dışarıda tutarsak bu gelenek zayıflamış hatta ortadan kalkmıştır diyebiliriz.(Gönen, 2006, 63)

Dede Korkut'ta Başlık/Kalın karşımıza şu şekilde çıkar: “Bin buğra getirün kim maya görmemiş ola, bin dahı aygır getirün kim hiç kısırağa aşmamış ola, bin dahı koyun görmemiş koç getirün, bin-de kuyruksuz kulaksız köpek getirün, bin dahı püre getirün, mana.” (Ergin, 1997, 126–127). Banu Çiçek'i vermeye ikna olan Delü Kaçar Dede Korkut'a başlık olarak dönemin şartlarına uyan şeyleri ister.

Yörede edinilen bilgiye göre başlık parasının çok eskilerde olduğu görülmüştür. Bu para olarak da hayvan vb. olarak da verilmekteymiş. Bunda bir gizlilik olup genelde dışarıdan kimselere söylenmeden gerçekleştirilmiş. Bu konuda kaynak kişilerden edinilen veriler:

“Bunların dışında çok eskilerden başlık parası da vardı başlık parası da verilirdi.” (KK3)

“Çok eskiden veriyorlardı yine varmış da isteyen alıyormuş. Başlık parası değil de masraf olarak veriyorlarmış.” (KK9)

“Başlık parası isteyen aileler de oluyordu, isteyen ailelere veriyorlardı başlık parasını.” (KK4)

“Eskiden başlık parası vardı. Başlık parasını adamına göre istiyorlardı, ailenin durumuna göre. Paranın da çok değeri yoktu o zamanlar. 2 lira 3 lira istenirdi eskiden.” (KK31)

4.2.1.3.3.5. Çeyiz/Oda Donatma

Yörede çeyiz konusu ele alındığında daha çok kıza bu konuda bir eğilimin olduğu görülür. İğneden ipliğe her şeyi imkânlar koşulunda hazırlanan kız eksiklerini tamam eder. Eskiden baba evinde hayvancılıkla uğraşan kıza babası evlendiği vakit çeyiz olarak hayvan verirdi. Bunun nedeni ise kızın o hayvanlara verdiği emektir. Yörede düğün yaklaştığında evlenecek olan çiftin yaşayacakları ev hazırlanmaya başlanır. Eskiden evlenen çiftler aileleriyle aynı evde kalmaktaydılar. Bir evde iki üç tane gelinin de bir arada yaşadığı kaynak kişiler tarafından beyan edilmiştir. Kaynana ve kaynata yeni evli çiftlere kendi evlerinden bir oda vermekteydi. Düğünden önce bu oda gelinin çeyizleriyle donatılmaktadır. Buna yörede “oda donatma” adı verilmektedir. Günümüzde yeni evli çiftler ayrı evlerde oturmaktadır. Yeni evli çiftin evi de aynı şekilde gelinin çeyiziyle donatılmakta, yapılan bu işleme aile dışından kimselerde katılabilmektedir.

“Çeyiz olarak bir kolan dokunuyordu bir iki dastar, çorap, oya örülüyordu sandığa onlar koyuluyordu.” (KK2)

“Eskiden kız alınmaya gidilince kızın en küçük kardeşi çeyiz sandığının üzerine oturur ve bahşiş almadan kalkmazdı. Bu bahşiş isteme çeyiz, kız evinden çıkarılırken olurdu. Erkek tarafından olan biri ya da damat sandığının üstüne oturanın bahşişini verir ve çeyiz sandığını alıp giderlerdi.” (KK4)

“Kına bohçası hazırlanır. İçinde kına elbise elinin yamalığı, bilezik altın artık önceden ne konuşulduysa hazırlanır.” (KK3)

“Kızın babası kızına çeyiz olarak koyun verir inek verir. Mevsim ilkbahar ise koyunun yavrusu da olur kuzusu ile birlikte verir baba. Çeyizlik olarak verilecek olan inek de süslenir. Eğer kız yaşlı bir şekilde evlenmişse babadan daha çok şey alır çünkü emeğinin karşılığını alması gerekir. Çocuk ise az çeyiz alır. Çünkü babasının evinde az kalmıştır az emeği geçmiştir diye düşünülür. Gelinin bütün çeyizleri tek tek atlara yüklenir; yastıklar, yorganlar, siniler, kap kaçak. Çuvallara konulmayacak olanlar hep elde gider. Katırların üzerine eşyalar çeyizler düşmesin diye sarı dastarlar atılır. Çeyizin gitmesine göç denir. Kız tarafına takı olarak kap kaçak, yorgan, yastık, havlu takılırken erkek tarafına daha çok para takılır. Göç gelir erkek evinin kapısına. Gelin erkek evinin kapısına kadar gelir. Gelin yüklerden eşyalardan önce eve girmeli gelenek öyleydi.” (KK3)

“Gelinin çeyizinde tas, tabak, havlu, yün çorap, boncuk oyası olur. Çeyiz erkek evine aynı günde gider. Bazıları bir gün önceden götürüp evi yerleştiriyorlar.” (KK4)

4.2.1.3.3.6. Değerlendirme

“Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.” (Örnek, 2000, 185)

Dereli ilçesinde Örnek’in de ifadesi üzerine evlenme doğumdan sonra gelen ve ikinci geçiş dönemi diye ifade edilen olgu evlenmek üzere yola çıkan çiftin yeni bir çevreye girişidir. Bu çevre eşlerin karşılıklı aileleri ve onların çevreleridir. Evliliğin büyük bir bölümünü oluşturan eş, dost, akrabalar yeni evlenen çiftin hayatının önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkar.

Evlenmek üzere bir araya gelmek isteyen erkek düşüncesini ailesine beyan ettikten sonra akrabaların uygun bir eş arayışı başlar. Bu eşin çeşitli özelliklerinin olması gerekmektedir ve en önemli ölçüt eski dönemlerde tarla, bahçe işlerinin daha yoğun olduğu gerekçesiyle kızın güçlü, kuvvetli, eli çabuk ve yapılı olmasıdır. Kızın evlenme yaşının belirlenmesindeki ölçüt de kızın adet olma zamanı olarak görülmekte olup yörede çok erken yaşla evlilik yapan kaynak kişilerle de karşılaşmıştır. Uygun eşler seçildikten sonra ailelerin rızası alınır yahut rızası alınamayan tarafın olduğu durumda kızı kaçırma ya da kızın erkek tarafına kaçma olayları mevcuttur. Kaçan kız için eski dönemlerde genelde düğün yapılmazmış ancak aileler razı edilirse merasimin gerçekleştiği durumlar da olmaktadır.

Evliliğin kendi içindeki aşamalarına baktığımızda eş seçimi için dünürçülüğe gitme, uygun aile ve kızları habersiz olarak ziyaret etme olmakla birlikte sonraki süreç söz kesme, nişan, kız tarafı isterse başlık parasıyla ilgili görüşmeler, çeyiz

donatma gibi süreçlerden oluşmaktadır. Bu aşamaları başarılı bir şekilde geçiren eşler düğün törenine adım atmaya başlar.

4.2.1.3.4. Düğün

4.2.1.3.4.1. Düğüne Davet

Düğün törenlerine elden geldiğince çok kimse çağırılmaya çalışılır. Düğün davetlilerin dışında, davetsiz olanlara da açıktır. Onlar da davetliler gibi ağırlanırlar. Düğünün zamanı ve yeri, kimler arasında olduğu, düğün öncesi çıkarılan “Okuyucu”lar tarafından bildirilir. Tıpkı sünnette olduğu gibi, evlenmelerde de geleneksel kesimin kırsal alanı bu çağırı işini okuyucular aracılığıyla duyurur. Bu işe “okuntu çıkarmak” da denir. Davetiye bastırıp yollamak ise daha çok yeni göreneklere açık ilçelerde ve kentlerde görülmektedir. ‘Okuyucu’lar, ülkemizin kimi yerlerinde çağrılılara hediye götürdükleri gibi, çağrılılardan hediyeler de alırlar. Gelenekselliğin ağırlığını duyurduğu yerlerde tıpkı nişanda olduğu gibi, düğünde de kadınlar ve erkekler ayrı yerlerde oturarak törene katılır ve eğlenirler (Örnek, 2000, 196-197).

Dereli yöresinde de düğünden önce davetlileri haberdar etmek için çeşitli uygulamalara başvurulmaktadır. Yörede eskiden düğüne davet yufka dağıtarak gerçekleşmiş. Köyde yaşayan muhtar yahut aile büyükleri horoz gönderilerek çağırılmış. Bu konuda kaynak kişilerden derlenenler:

“Yoka açıyorlardı, kuru yoka. Yumuşak gene sacın üzerinde seriyorlardı, yapıyorlardı, onu dürüyorlardı. Onları çentiğe koyup düğüne çağırmaya gidiyordun. Kapiya vuruyorlardı, zil yoktu. Yokayı vererek çağırıyorsun onlar da sana elma, armut bahşış veriyorlardı. Yokaları yetişkin oğlanlar, herifler dağıtıyordu.” (KK2)

“Köyün muhtarına, azasına, kızın babasına, amcasına, dayısına, düğüne davet etmek için horoz gönderirlerdi. Erkek tarafı düğün yapacağım diye pazardan 15-20 tane horoz alırdı davetiye göndermek için. Bu ileri gelenler çağırıldıktan sonra bolca yufka açılır, yufkanın içine peynir koyulur. Diğer komşular da bu kalın ve peynirli olan yufkalarla çağırılırdı. Bu düğüne söyleme hazırlığıdır. Bir gence bu yufkalar verilir ve genç mahalleye bu yufkayı birer birer dağıtarak düğüne davet eder. Düğüne çağırılma olduktan sonra kız akşamdan temizliğini yapar düğüne hazır olur. Kız

hazırlanır odasında bekler. Düğüne çağrılanlardan gelin evine yakın olanlar kınacı olarak gelin evine kınaya gelir. Uzak olanlar ise gelinci olarak daha sonra gelir.” (KK3)

“O zaman ağızla çağrılıyordu. Benim çocukluğumda yufka açıyorlardı yufkayla çağırıyorlardı düğüne. Yakın önemli akrabalar, emmiye, dayıya, horoz götürülüyordu; o şekilde çağrılıyordu düğüne. Bu horozla yufkayla çağırma çok eskidendi. Benim zamanımda yine davetiye vardı, kart bastırmıştık biz.” (KK9)

“Eskiden davetiye zarf yoktu ağızla çağırıyorlardı düğüne. Muhtarları azaları tavuk ve horozla çağırıyorlardı.” (KK4)

“Eskiden yufkaları açıp kızartırlardı. Sonra sinilere koyarlardı. Kimi çağırıcaksan düğüne o yufkalarla çağırılırdı.” (KK31)

4.2.1.3.4.2. Nikâh

Evlilik birliğinin kurulmasının ikinci aşaması, karşılıklı ve birbirine uygun olarak açığa vurulan evlenme kararının, daha doğrusu evlenme beyanının kanunla yetkili kılınan görevli tarafından tespit ve tescili işlemidir ki buna nikâh ya da nikâh kıyma diyoruz. Halk hukukunda Türk Medeni Kanunu’ndan önce nikâh imam tarafından kıyılırdı. Bu görev imam tarafından yerine getirilmekteydi (Kazmaz, 1992, 179). Nikâhla ilgili kaynak kişilerden toplanan veriler:

“Düğün hazırlıkları bittikten sonra kızın, oğlanın ailesi ile birlikte resmi nikâh kıyılmaya gidilir. Buna muameleye geçme denir. Çok eskilerden nikâh kıyılırken bile nikâh salonuna önce gelin sonra damat girerdi görüşmeden ayrı ayrı olsunlar diye. Usul öyleydi. Ondan sonra kız oğlanın soyadına geçerdi. Nikâh kıyıldıktan sonra ahaliyi düğüne davet ederlerdi.” (KK3)

“İmam nikâhı da çeyiz erkek evine yerleştirilirken yaptırılır.” (KK3)

“Nikâhın kıyılacağı zaman gelinle damadın arasından kimseyi geçirmezlerdi. Ben gelinlikle eve girdim, imam nikâhı kıyılacaktı ve aramızdan kimseyi geçirmediler. Bunu ayrı düşmeyelim diye yaparlarmış.” (KK34)

4.2.1.3.4.3. Kına Gecesi

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de kına gecesidir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damada da kına yakıldığı bilinmektedir. Erkek evinde toplananların düzenledikleri gecede kız evinden bir tepsi içerisinde gelen kına, sağdııcı tarafından erkeğin eline yakılır. Gerek kızın, gerekse erkeğin eline kına yakma gelenekselliğin ağırlığını duyurduğu yerlerde uygulanmaktadır. Köylerde kıza kına yakılırken, kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına, kız evi tarafından yemek verilir ve buna kına yemeği denir. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Türkülerin bir bölümü kızı ve anneyi ağlatan türden ezgilerdir (Örnek, 2000, 194).

Yörede kaynak kişilerden edinilenlere göre eski düğünler, kına geceleri daha güzel olup daha uzun sürmekteymiş. Kaynak kişilerin bu konuda verdiği bilgiler:

“Eskiden bir gece kına gecesi olurdu o kadar şimdiki gibi değildi. O zaman imkân yoktu hemen kızı istiyorsun varıp alıyorsun. Kınada şu söylenirmiş: “ Ben gelinimi almaya geldim, alını da pulunu dökmeye geldim” diye tekrarlanırmış.” (KK2)

“Eskiden kına sadece kıza yakılırdı. Kadın erkek bir yerde olmazdı.” (KK2)

“Düğün davullu zurnalı olacaksa düğün sabahı kapıda davul zurna çalmaya başlar. Dışarıda yemekler pişer, oyunlar oynanmaya başlanır. Kınacı hazırlığını yapıp gelin evine girer. Eve girince bir kere oynar. Kadınlar eve girer ve herkes birbiriyle hoşlaşır. Sonra kızı odaya alırlar. Kızı güzelce baştan aşağı giydirebilirler. Kına elbisesini giydirebilirler, kına elbisesini istediği renkten aldırır gelin. Bu sırada erkekler dışarıda eğlence yapardı. Gelinin yakın bir arkadaşı gelinin sağdııcı olurdu. Gelin giyindikten sonra gelen misafirlerin elini öperdi. Daha sonra türkücülerden birisi türkü söylerdi oyunlar oynanır. Kol oyunu oynanırdı. Davul zurna bir de erkek tarafında olurdu orada da davul zurna eşliğinde oyunlar oynanırdı. Köçek Giresun karşılaması horan kol oyunu oynanırdı. Gelini biraz oynattıktan sonra giderdi kınacılar.” (KK3)

“Kim takdı da boğazına

O çiçekli altunu

Sen kaldur ben öpeyim de

O zilifin altını

Zilif yani zülûf kesildiği zaman gelin çok güzel görünür. Şimdikiler hep boya. Kınacı davul zurna geri döner açıktıysa yemeğini yer. Kınacı akşamdan kız evine gider dönerdi.” (KK3)

“Kız evinde kına olduğu akşam erkek evine de konak gelir. Erkek tarafının tanıdığı erkek tarafına konak olarak gelir, kız tarafının tanıdıkları kız tarafına konak olarak gelir. Konak diye eve gelen gruplara denir. Bir grup yani konak düğün evine yani erkek evine bir adım atar, bir bomba atılır, bir adım atar tabanca atılır. Sonra bu konak bir tabanca atar yerinde durur, bir tabanca atar yerinde durur. Erkek tarafı gelen konağı eve getirmek için davul zurnayı konak gelenlerin ayağına yollar ki konak düğün evine gelsin. Bu konak davulcu zurnacıyı ayağına ister ayağına gelmeden düğün evine gelmez, karşılanmak ister. O gün sabaha kadar eğlence yapılır düğün içkili ise içkiler içilir. Bu yeme içme masrafinin hepsini erkek tarafı karşılar. Akşam olduğunda düğüne gelen misafirler konak konak bölünüp evlere giderler. Davul ve zurnacılar da tek tek o evleri dolaşarak onları eğlendirir. Damat da bu sırada misafirlere hizmet eder. Et götürür, yemek götürür misafirleri tek tek dolaşır. Sabah olduğunda herkes çayını kahvesini içer saat 9.10 gibi tekrar düğün başlar.” (KK3)

“Kız anam Kız bacım

Ver elini kınaya

Hani gelinin anası

Hani gelinin ninesi

Diyerekten türkü söylenir gelin ağlatılmaya çalışılırdı. “Uzak yere kız verme batır da gider.” yine kınada söylenir.” (KK3)

“Kız eğer kocaya kaçmışsa kınası damadın evinde yapılırdı. Kına türküsü;

Haydin kızlar şama gidelim

Şamın yollarında harab edelim;

Kınada yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Arşı arşı memlekete kız vermesinler söylenirdi.” (KK4)

“Gelin eline kına yakılırken gelin elini açmaz, bahşiş ister. Kına yakılırken kaynana bahşişi verir, bahşiş yani demir para elin içine konulur. Gelin bu parayı evlendiği gece yani gerdek gecesinde kocasının cebine koyar. Kocasının cebine koyması nedeni parasının bol bereketli olmasını dilediğindendir.” (KK4)

4.2.13.4.4. Düğün

Sosyal hayatımızı büyük ölçüde etkileyen geleneklerden biri de düğündür. Düğün hayatın geçiş aşamalarından biri olan evlilik bağlamında ortaya çıkan önemli bir geleneğin adıdır (Yakıcı, 1991, 33).

Dede Korkut Hikâyelerinde de düğün törenleri olduğunu görürüz. Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek’in evlenmesi düğün merasiminin ilkidir. Burada, Dede Korkut başlık olarak istenen at, deve, koç, köpek ve pıreyi getirdikten sonra düğün hazırlığına başlanır. “Oğuz zamanında bir yiğit ki ivlense oh atar-idi, okı ne yirde düşse anda gerdek diker-idi.” Bamsı Beyrek de okunu attı ve gelin odasını oraya kurdu (Ergin, 1997, 129). Bu örnekte ise düğünden sonra evin nereye kurulacağı belirtilmiştir. Bu günümüzde evlenecek olan kişinin işi neredeyse oraya evi kurulur şekline dönüşmüştür.

Düğün insan yaşamında yeni bir döneme geçişin ilk adımıdır. Bugün bile çok önemli bir kararken eskiden eşlerin birbirini düğünden sonra görüp hayatlarına devam etmeleri onların hayatını çok etkilemiştir. Kaynak kişilerden düğünle ilgili derlenen veriler şunlardır:

“Eskiden düğünler kapıda yapıldı. Def vardı, def çalardık. “Haburadan oyanı Konya değil mi Konya, sevdim de alamadım ey gidi yalan dünya” . Eskiden iki kız ortada dikeliyordu, türkü çağırıyordı, gerisi oynuyordu. Sıra sıra oynuyorlardı. Horonda beş on tanesi ortaya geliyordu. Defi oynayanların önüne atıyorduk. Ortası delik paralar vardı defimizin içine atıyorlardı. Biriktiriyorduk, çocuklar paranın ortasını dövüyorlardı yüzük yapıyorduk parmağımıza.” (KK2)

“Düğünlerde bağlama da çalınırdı. Eskiden defi de hayvanı kesip yapıyorlardı. Evvelden takı olarak keten, gömlek, peşkir, döşek çarşafı, çember, peştembal verirlerdi. Gelin orta yerde dururdu kim ne verirse onun adı ve verdiği söylenirdi.” (KK2)

“Eskiden öyle çalgıcı yoktu biz kendimizi def çalar oynardık. Gelin almaya giderken erkekler mermi atardı, bomba atardı. Eskiden gelini almaya giderken böyle arabalar yoktu, at arabalarıyla eşeklerle gidiyorduk. Gelinci davul zurna hep birlikte sıralanıp gidiyorduk. O zamanlar daha güzeldi. Gelini ata bindirip götürüyorlardı.” (KK3)

“Sabaha kadar davul zurna çalar akşama da düğün yapılırdı. Böyle düğün evleri çok kalabalık olur düğün bitene kadar o yüzden normal bir günde bir eve gittiğinde ev kalabalıksa heri burası ne kadar kalabalık aynı düğün evi gibi derler.” (KK3)

“Benim babam Akkaya'dan gelin aldı 2 gün 2 gece düğün yaptı. Bunlara büyük düğün küçük düğün deniliyor. Düğün tekrar başladığında damadı ortaya çağırırlar yanında da sağdıçı olur. Damadın önüne sarı bir dastar sererler. Eskiden resim çekme bile yoktu, çekirmek isteyenler fotoğrafçılara giderdi. Yer makineleri vardı, onlar fotoğraf çekiyordu. Gelinin evi şimdiki gibi önceden düzülmüyordu eskiden gelinle birlikte eşyalar erkek evine gidiyordu.” (KK3)

“Yere serilen sarı dastara takı toplanırdı. Damada genellikle para takılırdı ki erkek masraflarını karşılayabilsin. Erkeğin boğazından aşağı beyaz havlu takarlardı düğüncüler paraları havluya takardı. Düğünün masrafına bu takılan takılar karşılardı. Takı bittikten sonra oğlanın annesi yengesi oğlanı eve alır, takıları üzerinden çıkarırdı. Daha sonra oğlan meydana tekrar gelir oyunlar oynardı. Oyun oynadıktan sonra damadı kışarlardı. Damadı kovalarlardı, damat da bahçelere doğru kaçardı. Damadı kovma nedenleri misafirlerin, herkesin kız evine girecek olmasıdır. Daha sonra kız evine gitmek için hazırlıklar başlanır katırlar ve semerleri hazırlanır. Atlar hazırlanır ve süslenmeye başlar. Atların yelelerine havlu beyaz çarşaf asılır Bütün atlar süslenir. Atların arkasına grup grup düğüncüler yerleşir En sonunda da kadınlar bir grup oluşturur, atları birer kişi tutar ve gelin evine doğru yola çıkarlar. Zenginler kendi atlarının üzerine binip de gidebilirler. Gelin evine giderken türküler şarkılar söylenerek gidilir. Gelen düğüncüleri kız evi karşılar erkekler kapıda tokalaşır. İki tarafın düğünü karışır. Bugünün adı gelinci günü olur. Bir önceki güne de kınacı günü denir. Atları bağlarlar millet dışarıda oynar oynar oynamaktan de bezecek duruma gelir. Kadınlar da eve girer kadınlar da oynayarak eve girer gelin de ortada kıyafeti giyilmiş bir önceki günden kınası yakılmış olarak bekler.” (KK3)

“Eski düğünlerde kadınlar erkekler ayrı ayrı yerlerde olurdu kadınlar genelde evin içinde erkekler kapıda oynuyordu, dışarıda. Eskiden oyun oynarken evin içinde sesi güzel olan iki kızı karşı karşıya getirip şarkı söyletiyorlardı. Horan üçayak, karşılama, kol oyunu, bel kırması oynuyorlardı. Oynamak isteyen orta yere gelip oynuyordu. Bel kırmasını yaşlılar daha iyi daha güzel oynuyordu. Bu oyunlarda söylenen türküler genelde aynıydı sadece kaideleri yani söylenme şekilleri farklıydı.” (KK4)

“Eskiden damat gelini düğün günü bile görmezdi damat gelinçi olarak kızı almaya da gelmezdi, sadece gerdek gecesinde görürdü. Damadı baba evinde giydirirler, takısını toplarlar, hazırlarlar bırakırlardı. Daha sonra erkek tarafı gelini almaya giderdi. Çok eskilerden kızın rızası da alınmazdı erkeğin rızası da alınmazdı aileler karar verirdi her şeye. Damat kızı Dereli çarşısında yahut düğünde göz ucuyla görebilirse görürdü, onun dışında yüz yüze görüşme kesinlikle olmazdı.” (KK3)

“Eskiden 3 gece 4 gece düğün yapılırdı. Evlendikten sonraki gün duvak düğünü yapılır çeyizler gelinin odasına asılırdı. Yakın çevreye çeyizler bu şekilde gösterilirdi, oyunlar oynanırdı. Evin içinde kız tarafından gelenler oğlan tarafından olanlar hep birlikte eğlenceye yapardı. Eğlencede eskiden teyp çalıyordu bazıları ağızla türkü söylüyordu. Düğünde erkekler dışarıda oynuyordu kadınlar ise kapalı alanda ya da evde oynuyordu” (KK9)

“Eve gelen misafirlere ikram için döşeme çorbası, pancar sarması, makarna, kuru fasulye, pilav yapılırdı. İki tarafta da bunlar yapılırdı, eskiden öyle tatlı yoktu. Yufkalar açılıyordu, yufkayı tereyağı ile pişirip ortaya koyuyorduk. Orta yere de bir bakır sahan kuru koyuyorduk. Eskiden elma, armut kurusundan hoşaf yapılıyordu. Buna biz kuru diyorduk. Kazanlarla yemek pişirilirdi. Her gelen yemeğini yer giderdi damat içeri girmiyordu.” (KK4)

“Daha güzeldi. Eskiden düğünler davul zurna ile olurdu. Bir gün öncesinde geline ağırlık gelirdi. Oğlan tarafı kız tarafına ağırlığa gelirdi. Yemek yenirdi. Kızın erkeğin eşyası atlara yüklenirdi eşyaların üstüne dastar örtülürdü. Atların başlarına püsküllü peşkirler bağlanır. Gelinin o gece kınası olur. Sabah davul zurna gelini istemeye gelirler, gelini alır giderler. O gün gelinci günü olurdu. Duvak düğünü olurdu. Gelinin gittiği gecenin sabahı olurdu Duvak Düğünü. Kadınlar birikir orada def çalar oynarlardı. Ondan üç dört gün sonra yumurta olurdu. Oğlan tarafı kız

tarafında yumurta yedi. Kız tarafı da oğlan tarafı buyur ettiği zaman kavumcu diye giderdi. Kız oğlanın emisine, dayısına, kaynanasına, kaynatasına yolluk ayırırdı. Şimdiki gibi değildi kızın anası sandıktan ayırırdı onları. Orada da ufak bir düğün olurdu.”

Kadınlar ellerine def alırlardı, söylerlerdi.

Giresun'dan gelirken

Zeytin idi yediğimiz

Zarar çektik dünyayı

Yârim ile ikimiz

Kız almaya gelirken konak gelirlerdi türkülerini davulcu zurnacı söylerdi, zurna ile söylerlerdi.” (KK10)

“Düğün günü düğün evinin olduğu mahalledeki her evde yemek pişerdi. Evine gelen misafiri herkes ağırlar, yedirir, içirirdi. Sadece düğün evinde yemek olmazdı, mahalleli yardımlaşırды yük sadece düğün evinde olmasın diye.” (KK31)

4.2.1.3.4.5. Gelin Alımı

Yörede eskiden gelin almaya giderken atlar hazırlanır ve süslü havlularla süslenirmiş. Erkek tarafı ve köy ahalisi toplanıp kız evine gider. Bu aşama düğünün en son ve en zor aşamalarından biridir. Yörede gelin almaya giden damat ve ailesi kız tarafının çeşitli isteklerini yerine getirmek zorundadır. Getirmezse gelin baba evinden çıkmamaktadır. Gelin almaya gitmeyle ilgili olarak kaynak kişilerimiz:

“Gelinçi atların üstünde olurdu. Atların başına peşkir takarlardı. Gelin atının başında olurdu peşkir. Gelin kapıya gelince bahşiş verilir, gelinin başından şeker saçılırdı. Şeker gelin eve girerken başından aşağı ufalanırdı eskiden öyle çok şeker olmadığı için ufalanırdı. Gelin eve girmeden önce “Geline ne verecen, anası ne verecek, kaynanası ne verecek?” diye sorulurdu. Kaynanası ben bir tosun veriyorum diyordu (oğlunu kastederek). Eve girince gelin yemeği karıştırır, bereketi çok olsun diye. Vardığın yerde dilin tatlı olsun diye temennilerde bulunulur gelin için.” (KK2).

“Gelin erkek evine at üzerinde gideceği için gelini güzelce giydirelerdi, yüzünü de kapatırlardı eskiden hayâ vardı. Kızın yakınları da teyzesi, yengesi, annesi, babası da erkek tarafına kız giderken gider. Gelin tam kapının ağzına gelir ve

kapıdan çıkmaz bekler. Gelinin erkek kardeşi ya da abisi gelinin elinden tutar. Oğlanın cebine kaynata para koyar, gelin daha sonra dışarı çıkar Burada bahşiş ister gelinin kardeşi. Bahşişi alan gelinin kardeşi gelini bırakır. Çocuk paraya bakar para az ise gelini yine bırakmaz, daha fazla para ister, para çoksa gelini bırakır. Gelin dışarı çıkınca gelini sağından solundan tutarlar atın üzerine bindirirler. Atın başını kızın erkek kardeşi çeker.” (KK3)

“Eve girerken geline iplik kırdırılır, odalar gezdirilir.” (KK2).

“Erkek tarafı eve girerken şunu söyler:

Ben gelinimi almaya geldim

Alını pulunu sormaya geldim

Böyle bir şarkı ile oynamaya girerler. Gelini dar bir alanda oynatmaya başlarlar, gelin tere karışır. Gelinin başından sim sallandırdı, parıl parıl parıldayarak duvağı da başında olurdu.” (KK3)

“Gelin evden çıkarken başının üzerinden elma armut kurusu şeker döküyorlardı. Gelin erkek evine girdiği zaman çorba un karıştırıyordu. Gelini oturduktan sonra kucağına çocuk veriyorlardı ki çocuğu olsun. Benim kucağıma oğlan çocuğu vermişlerdi. Buna kucak oğlu denilir. Gelin erkek evine gireceği sırada kaynana evin kapısına kırmızı ip tutar gelin 3 defa kırmızı ipi kırar. Geline bahşiş veriyorlar kapıdayken. Eşim de bana yüz görümlüğü olarak 10 lira vermişti, o zamanın parasıyla.” (KK9)

“Düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra akşam düğün başlar, sonra kına yakılır. Kadınlar evde erkekler dışarıda oynar. O gecenin sabahında yine öğlene kadar düğün devam eder. Erkek tarafı gelini almaya gelince kız tarafı gelini kapının arkasına saklar. Gelinin sağdıçlarına erkek tarafı para verir ve gelini sağdıçlar çıkarır. Gelini evden çıkarırken sırtına bir atkı verirler, başına da şemsiye verirler. Gelin evden böyle çıkar. Gelin bu şekilde erkek evine gider. Daha eskilerden eşekle gidermiş. Davul zurna ile evden gelini çıkarırlar. Kurdele bağlama eskiden yoktu.” (KK4)

“Kızın durduğu eve bir dereden geçilerek ediliyorsa gelin dereden geçirilirken yani köprüden geçirilirken damattan bahşiş yani para alınır. Gelin erkek evine girerken kapıda kırmızı ip kırar evin içine girince çorba karıştırır. Gelin kapının önünde ipi kırarken başından aşağı elma, armut kurusu dökülürdü. Bu

kurunun içerisine kesme şeker de konulurdu. Gelinin evin içinde yemeği karıştırmasın nedeni bereketli olsun dıyedir.” (KK4)

“şimdiki gibi bele kırmızı kuşak bağlama yoktu. Gelin, evinden çıkarken bahşış verilir. Gelin ata bindirirken bir bahşış alınır. Gelinin gideceği yere dereden geçilip gidiliyorsa eğer gelin dereden geçerken de damat tarafı bahşış verirdi. Gelin eve girmezdi hemen, önce dayısını, emmisini ağırırldı; bu geline ne veriyorsun diye, sorarlardı. Kimisi meyve verirdi; kimisi koyun, kuzu verirdi. Gelin eve gireceği sırada kapıya kırmızı ip bağlanır, gelin onu kırardı. Eve gireceği sırada eskiden armut kurusunu şekerle karıştırırldı, onu gelinin başından aşağı dökerlerdi. Kaynanayla arası tatlı olsun diye dökülürdü ve genellikle bunu kaynana dökerdi. Gelin içeri girdiği zaman kaynana “Bereketli olsun gelin” der ve geline un çuvalını, çorbayı karıştırır. Sonra gelin arkasını duvara yaslar, oturmaz. Sonra gelinin bacağı ağrı, kaynana gelsin de gelini oturtursun derler. Kaynana gelir ona terekten ya bir sahan verirdi ya bir şey verirdi oturma bahşışı diye gelin otururdu. Gelin ayakkabısı ayağında gezerdi. Damat tarafından biri, görümcesi bahşış verir ayağından ayakkabıyı çıkarır.” (KK10)

“Gelin kendi evine girerken sağ ayağıyla girip evden çıkarken de sağ ayağıyla çıkardı.” (KK34)

“Gelin erken evine girince kaynanası ona bir sahan verip duvağını atırır. Gelin eve ayağında ayakkabısıyla girer, ayakkabıyı kaynanası çıkarır. Kaynana bir de bahşış verirdi. Bir de gelin eve girmeden eşikte geline ip kırdırır ve başından şeker atılır. İçeri girdikten sonra geline pancar çorbasını, un çuvalını karıştırırldı. Bereketli olsun diye. (KK35)

4.2.1.3.4.6.Takı-Kına Kıyafeti

Eski düğünlerde takı merasimi meydanda gelinin ya da damadın önüne bir dastar serilerek meydana gelmekteymiş. Dönemin şartlarına göre geline kap kaçak, yorgan, havlu gibi eşyaların yanında para takan da varmış. Düğün kıyafeti olarak da gelin, erkek tarafının getirdiği süslü bir elbiseyi giyer. Bu konuda kaynak kişilerimiz:

“Eskiden şimdiki gibi gelinlik yoktu fistanın önünü süslüyorlardı. Yeşili, pembesi, kırmızısı oluyordu entarinin.” (KK2),

“Erkek tarafının çok fazla eşya alması istenilirse yatak odasını kız tarafı düzer. Eskiden genelde beşibiryerde takıyorlardı şimdi daha çok bilezik takıyorlar.” (KK3)

“Yere serilen sarı dastara takı toplanırdı. Damada genellikle para takılırdı ki erkek masraflarını karşılayabilsin. Erkeğin boğazından aşağı beyaz havlu takarlardı düğüncüler paraları havlıya takardı. Düğünün masrafına bu takılan takılar karşılardı.” (KK3)

“Bizim zamanımızda yine gelinlik vardı daha eskiden gelinlik yerine elbise, başörtü vardı.” (KK3)

“Çarşaf çember atlet kolan toplanıyordu, para da toplanıyordu ama daha sonra daha çok para toplamaya başladılar. Takıda dünyanın bakırı toplanıyordu; tabağı, çatalı toplanıyordu. Gelini evden kaynana kaynata çıkarıyordu. Gelinin beline kırmızı kurdeleyi abisi kardeşi bağlıyordu ama çok öncelerden kurdele bağlama kuşak bağlama yoktu. Kuşak bağlarken dua ediliyordu, mutlu huzurlu olsunlar diye.” (KK9)

“Havlu yün çorap tencerede tas tabak lif havlu çarşaf başörtüsü minder yastık toplanır, anne baba da altın takar.” (KK4)

“Düğünde geline sahan, tabak çanak takıyorlardı. 30 tane sahanım olmuştu benim.” (KK35)

4.2.1.3.5. Düğün Sonrası

Yörede kız isteme, söz kesimi, nişan ve en sonunda düğünden sonra artık yeni evli çift yeni bir hayata başlamaya hazır hale gelir. Düğün sonrası yapılan uygulamalar ve inanışlar kaynak kişilerce şunlardır:

“Gelin eşikte beklerken oğlan bir köşeden geline hoş geldin demek için bir el mermi atar havaya. Daha sonra damat yine kaçır uzaklaşır. Gelin kapıda Beklerken kaynana gelir kırmızı yün ipi 2 kat edip kapıya gerer. Kapıda bekleyen yenge ya da görümceler bir tabak fındık bir tabak şeker getirir. Gelin kırmızı ipi 3 kere kırar bismillah deyip sağ ayakla içeri girer başından da fındık ve şeker dökülür. Gelin içeri

girdiği zaman hemen önüne halı serilirdi; eskiden yolluklar olurdu. İçeri girer girmez gelin yüzünü açmadan çorba tenceresini karıştırıldı. Ondan sonra hemen bir kaşığı şeker koyarlardı; gelin kaynana görümceler bu şekerden tadarlardı. Ev ahalisi tatlı dilli olsun, gelin ev ahalisi ile anlaşsın diye yaparlardı bunu. Gelin külü de karıştırırdı bereketli olsun diye. Daha sonra gelin gelir odaya otururdu. Gelin yüzünü açmazdı, gelinin yüzünü kaynana açardı sadece. Kaynana bahşiş verip gelinin yüzündeki örtüyü açardı. Bu sırada çeyiz eve gelirdi, gelinin odasını yaparlardı, çeyizini açarlardı. Sofrasına kurarlardı, çeyizlerini asarlardı. Çeyizlik gelenler görsün diye serilir de iyice gelin de ortasında otururdu. Bu sırada damat dışarıdadır evde herkes yemek yer. Akşam olunca ev tamamen boşalır Sadece kaynana ve kızla gelen teyze hala kalırdı. Diğerleri komşulara giderdi. Erkek evinde yenilsin diye kız tarafından yiyecek öteberi yemekte gelirdi. Akşam olduğu vakit damat evine gelirdi. Sağdıç damadın elinden tutar getirir Gelini de yengesi yahut yanında kim geldiyse elinden tutar gelinle damadı eşikte buluşturur. Gelinle damat serçe parmaklarından birleştirilir. Gelinle damadın yüzünü eve çeviriler arkalarından vurarak gelinle damadı içeri atarlar. Huzurlu barışık olsun diye serçe parmaklarını birleştirirler. Biz evlendik diye şükür namazı kılarlar. İki rekâttır, bu namaz kız utandığı için başka tarafta kılar, bazıları hiç kılmazmış. Erkek gelini yemek yemeye davet eder yemek yerler. Sohbet ederler ben seni şurada gördüm, burada gördüm diye muhabbet ederler.” (KK3)

4.2.1.3.5.1.Yüze Çıkma- İlk Gece

Yörede yüze çıkma diye tabir edilen bu uygulama gelinle damadın ilk gecesinin istenilen neticede sonuçlanmasıyla olur. Kızın bakireliği aileler tarafından kaynak kişilerden dinlenildiği gibi tespit edilir. Bu konuda kaynak kişiler:

“Gelin ilk gece yüze çıkardı. İlk gece kapıda bekleyenlere un eleğinin içine koyularak yataktaki çarşaf verilirdi ki kız bakire mi diye bakılırdı. Çarşafın üzerine de ince bir tül bent olurdu. Güzel haberi alan kişi müjde ister hediye, para alırdı. Gelin sağlam çıkarsa büyükler çok sevinirdi. Gelin bozuk çıkarsa o gece babasının evine gönderilirdi. Şimdi yine gönderilmiyor kabul eden oluyor. O zaman kız yanlış yapmış aldattı bizi diyerekten kız gelirken giydiği elbise ile geri yollanırdı.” (KK3)

4.2.1.3.5.2. Duvak Düğünü

Dereli yöresinde “Duvak Düğünü” diye bilinen uygulama yine ilk gecenin istenilen şekilde geçmesi sonucu yapılır. Bu sonuç aileleri o kadar mutlu eder ki bunun sevinciyle küçük çaplı bir Duvak Düğünü yaparlar. Bu konuda kaynak kişiler:

“Sabah olunca yani ilk gece dediğimiz yüze çıkma olduktan sonra duvak düğünü yapılırdı. Kazanlar kurulurdu yemekler yapılırdı. O gün akşama kadar kız tarafı erkek tarafı düğün eğlence yapardı. Şarkılar türküler söylenir, oyunlar oynanırdı. Kadınlar evde erkekler kapıda eğlence yaparlardı. Erkekler duvak düğününe pek gitmezdi. Deneyimli kişiler düğünlerde türkü söylerdi. Kol oyunu, köçek oyunu, horon kara denizin tüm oyunlarını hep oynardık.” (KK3)

“Kaynana sobayı yakar yemeği hazırlar misafirler gelir. Sonra gelinin odası açılır gelinin arkadaşları gelini giydirir. Evde tekrar bir eğlence başlar kaynananın arkasına eteğine kepçe takılır. Peştamala takılan kepçe kaynana horon oynadıkça oynardı. O gün de evde bir eğlence olurdu gelinin çeyizlerini gelen misafirler bakardı. Düğüne gelemeyenler bugün olan duvak düğününe mutlaka gelirdi.” (KK3)

4.2.1.3.5.3. Yumurtaya Gitme

Düğünden birkaç gün sonra erkek tarafının gelinle birlikte kız tarafına ziyarete gitmesine yumurtaya gitme denir. Yörede uygulanan uygulama ve inanışlar şunlardır:

“Gelin 3 gece evinde damatla birlikte yattıktan sonra 4. gün kız evine yumurtaya gidilir. Kadınlı erkekli 4. akşam kız evine gidilir. Kız evinde sofralar kurulur, her sofrada yumurta olur. Yemekler hazırlanır sofralar kurulur. Yumurta yenildikten sonra eve giderken damat tarafı tabancalar atar bunun anlamı kızını aldık, biz mutluyuz demektir.” (KK3)

“Önce yumurtaya gidilir. Düğünden sonra erkek tarafının kız tarafına gitmesine yumurtaya gitme denir. Düğünden sonra erkek tarafı kız tarafına gider yumurta pişirilir, yumurta yenir yemekler yenir.” (KK9)

“Erkek tarafı kız tarafına gider. Erkek evden içeri girince erkeğin yani damadın ayakkabısı saklanır, ayakkabıyı kız tarafından birisi saklar. Ayakkabının saklanma nedeni damat evden çıkarken bahşiş almaktır. Evde ayrı odalarda kadınlara

erkeklere sofralar kurulur. Evde büyük sahanlarla yumurtalar pişirilir. Tereyağı ile pişirilen yumurtalar sofralara koyulur kaynananın sofrasına koyulan yumurtanın ağzı kapatılır. Kaynana kapağın üzerine para koyar. Yumurtayı pişiren kişi kapağın üzerindeki parayı alır kapağı açar kaynana ile birlikte aynı sofraya oturan herkes yumurtayı yer oğlan tarafı yumurtayı yedikten sonra evden ayrılırken kız evinden bir şey alır, bu bir tabak çanak yahut hiçbir şey yoksa duvardan bir çivi söküp alır gider. Bu adettendir kızın akli babasının evinde kalmasın diye yapılır. Kız evinden çatal kaşık tabak ne varsa alınır ama alınırken de alınan şeyler gizlice alınır yani bunu kız tarafı anlamamalıdır.” (KK4)

4.2.1.3.5.4. Kavuma Gitme

Düğünden sonraki yedinci gün kız evi yedi türlü yemek hazırlar veya yedi tepsi baklava yapar. Baklava yapamayanlar yedi sahan helva yapar. Çaykara’da, hazırlananlar oğlan evine gönderilir ve damatla kız davet edilir. Kayınvalide, gelin ve damatla birlikte kız evine gelirler. Damat, kayınvalidesi, kayınpederi ve diğer yakınları için hazırlanmış hediye bohçalarını da getirir. Kayınvalide ve gelin o gece orada kalırlar. Damat geri döner. Bu işleme yörede yedileme denir (Çelik, 1994, 27)

Ali Çelik’in de bahsettiği bu hadiseye Dereli yöresinde Kavuma gitme/Kavuna gitme denir. Bu konuda kaynak kişiler:

“Bir hafta sonra da kız evi oğlan evine kavuma gelir. Oğlan evinde yemekler hazırlanır sofralar kurulur. Kız tarafı gelir yenilir içilir onlar da giderler artık hısımlık kurulmuş olur.” (KK3)

“Daha sonraki günlerde kız tarafı da erkek tarafına kavuma gelir. Yemek yenir muhabbet edilir.”(KK9)

“Düğünden sonra kız tarafı erkek evine gider ancak erkek evi yumurta pişirmez sadece ikram yapar.” (KK4)

“Bizde eskiden kavuma gitme vardı. Eşinin evinde 3 gece geçirdikten sonra gelinin annesinin evine yumurta yemeye gidilirdi. Buna Kavuma gitme demirdi.” (KK35)

4.2.1.3.5.5. Diğer İnanış ve Uygulamalar

Yörede uygulanan veya inanılan diğer adet ve inanışlar kaynak kişilerden şu şekilde derlenmiştir:

“Bir de iki bayram arasında düğün yapılmazdı. Bizim bir tanıdığımız iki bayram arasında düğün yaptı. Kadın ilk çocuğuna hamileydi bebek doğdu ve kadın doğumdan 3 ay sonra kanser oldu öldü. İki bayram arasında yapılan düğün çok hayırsız olurdu ya erkeğe ya kadına mutlaka bir şey olurdu.” (KK3)

“Dil tutma da şudur gelin gerdekten sonra büyükleri ile kaynanası ile kaynatası ile büyükleri ile konuşmaz buna dil tutma denir. Geline bir şey sorarsın gelin seninle konuşmaz güler. Kaynana bahşiş verir gelin kaynana ile konuşur kaynata bahşiş verir gelin kaynana ile konuşur bahşiş vermeyen büyüklerle konuşmaz diğer herkesle konuşur. Küçüklere dil tutmazdı büyüklere tutardı.” (KK3)

4.2.1.3.6. Değerlendirme

Düğün evlenme dediğimiz ikinci geçiş döneminin diğer bir halkasıdır. Tanışma, nişan gibi evreleri atlatan gelin ve güvey artık kına, düğün aşamasına gelir. Dereli yöresinde de düğün öncesi, anı ve sonrası için inanış ve uygulamalar olmakla birlikte kaynak kişilerden edinilen bir kavram dikkat çeker: Yüze Çıkma. Bu yüze çıkma olayı gelinle güveyin ilk gecesi olan gerdek gecesiyle ilgilidir. Bu gece meydana gelirken kapıda haber bekleyenler bakirelik haberini alır. Bu olaya yüze çıkma denir ve bu haberin getirdiği sevinçle erkek tarafı tekrar kısa bir düğün yapar ve buna da Duvak Düğünü denir.

Yörede düğün çevresinde gelişen çeşitli inanış ve uygulamalar vardır. Bunların günümüze ulaşabilirliğine baktığımızda bu inanış ve adetlerin birtakım kişilerin hala zihinlerinde canlı olduğunu ancak bugünkü düğünlerde bunların uygulanmadığını görmekteyiz.

4.2.1.4. Ölüm

Ölüm hayatın son geçiş aşamasıdır. Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem

kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Örnek, 2000, 207).

Bu bölümde Dereli yöresinin ölümle ilgili inanış ve uygulamaları ölüm öncesi, sırası ve sonrası bağlamında üçlü bir tasnif çerçevesinde sunulmaya çalışılmıştır.

4.2.1.4.1. Ölüm Öncesi

Ölüm öncesi dönemde inanış ve uygulamalar, ölümü düşündüren ön belirtiler ve ölümden kaçınmalar paralelinde değerlendirilmektedir. Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışında bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 2000, 15).

4.2.1.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Hayatın geçiş aşamalarından sonuncusu olan ölüm, insanları tedirgin eden ve sorgusu güç olan bir durumdur. Bu nedenle insanlar geleceği bilebilmek, ölüm olayını önceden tahmin edebilmek fikriyle çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirmişlerdir. Bunlarla ilgili olarak kaynak kişilerden edinilenler:

“Bir adam hastalandığı zaman ayağının üzerindeki deriye parmağıyla bastırsın. Deride O parmak izi kalırsa o kişi o senenin içinde ölecek anlamına gelirdi.

Bastırıldığında iz kalmaz da deri direkt geriye doğru gelirse sağlıklı anlamına gelirdi. Parmak ete batarsa onun sonu gelmiş demektir.” (KK3)

“Ölüm derecesine gelmiş olan kişi yemez içmez.”(KK3)

“Yatakta sana bakmaz havaya duvara bakar. Kimi de öyle sohbet ederken tık diye ölür, hepsi bir olmaz. Benim babam karşıya bakarak gülerken ruhu teslim olmuş.”(KK3)

“Ölecek kişinin ayağına bastırılırdı deri yukarı kalkıyorsa o kişi henüz Ölmezmiş ama deri yukarı kalkmaz da orada çukur kalırsa o kişi ölecek denirdi.” (KK9)

“Ölecek olan insanın ölmeden bir iki saat ya da bir gün önceden burnunun ucu düşermiş, ayakları soğumaya başlarmış. Ölüm alttan yukarı geldiği için ilk önce ayakları soğurmuş.” (KK34)

4.2.1.4.1.2. Hayvanlarla İlgili Olanlar

Halk inanmalarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Evcil ve yabancıl hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışında davranışları yaklaşan bir ölümün ön belirtisi ve işareti olarak yorumlanmaktadır. Öyle ki, bu tür belirtileri gören ya da duyan kimse gizli bir korkuya kapılarak tedirgin olmakta, geleceğine inandığı felaketi uzaklaştırmak ya da önlemek için bir takım yollara bile başvurmaktadır (Örnek, 1979, 15).Bu konuda bir kaynak kişimizden alınan örnek:

“Geceleri baykuş çok öterse köyden veya yakın muhitten ölü çıkar denirdi.”(KK4)

“Gece eve yarasa girmişse bu ölen birinin ruhu geldi anlamına gelir.”(KK12)

“Akşamları evde bulunan örümcek öldürülmez, uğursuzluk getirir.” (KK12)

4.2.1.4.2. Ölüm Anı İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada komşular ve ölü sahipleri gerekli yerlere olayı haber verirler. Bu iş küçük yerlerde adam çıkartıp “haber okutmak” ve eşe dosta haber vermekle olur. Eskiden kasaba ve köylerde haber için tellallar çıkarıldığı gibi, özel habercilerin de kullandığı görülüyordu. Giderek bu tür haberleşmenin özellikle tellal çıkartmanın azaldığını söyleyebiliriz (Örnek, 1979, 213).

Dereli yöresinde eskiden bir kişinin cenazesine komşular ağız yoluyla çağrılır, herkes birbirine haber verirdi. Günümüzde ise bu teknolojiyle gerçekleştirilir. Ölen kişiye yapılacak müdahaleler kaynak kişimiz tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“Hasta insan öleceği zaman herkes ağzına birer damla su verir o helalleşmek anlamına gelir. Yasin okunur dualar okunur. Ölüm gerçekleşikten sonra ayak parmaklarını birleştirirler yan yatırırölür ölünün ayağı bağlanır. Buna yazdı derler. Ağzı açık olmasın diye çeneyi bağlarlar. Allah çeneni bağlasın bedduası da buradan gelir öl anlamındadır. Kaynanalar gelinlere derdi bunu önceden gelin çok konuştuğu için. Yine cenazenin ellerini bağlardı cenaze bu şekilde bekler donardı. Ölen kişinin gurbette çocuğu varsa dünyadan hevesini alamamışsa gurbette heves ettiği görmek istediği biri varsa gözleri açık gider.” (KK3)

“İnsan öldükten sonra yıkanır, kefenlenir sonra da üzerine ölü şişmesin diye bıçak konurdu. Gözleri açıksa gözleri kapatılırdı. Cenaze evden çıkarıldıktan sonra helalleşme olurdu ve mezara koyma işlemi yapılırdı. Mezara koyulurken kadınlar genellikle gitmezdi. Cenaze evde bir gece bekledikten sonra gömülecekse ölenin yakınları sabaha kadar yanında bekler dualar okurdu. ” (KK34)

4.2.1.4.3. Ölüm Sonrası İlgili İnanış ve Uygulamalar

Cenaze defnedildikten sonra herkes ölü evinde toplanır ve o akşam cenaze evinde Kuran okutulur. Evde Kuran okunmasının yanında ağıtlarda devam eder. Ölü

defnedildikten sonra cenaze evinde yapılan uygulama ve ölüyle ilgili inanılanlar kaynak kişiler tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

“Daha sonra cenazenin namazını kırlarlar gömmeye götürürler. Cenaze evini silerler süpürdüler temizlerler. Gelen giden olur yasa gelen olur yemek pişirilir Kur'an okutulur. Işık kapatılmaz çünkü ölünün ruhu eve gelir. Kur'an okutulmasının nedeni ölünün yerine yerleşip ahiretinde şaşırmasını sağlamak içindir. 3 gece Kur'an okutulur. Annem öldükten sonra anneme Kur'an okuturken pencerenin önüne iki tane kuş geldi. O kuşların biri annemin ruhu biri babamın ruhuydu, camın dışından içeriye bakıyorlardı. Sonra ikisi de uçup gitti.” (KK3)

“Ölen kişinin kıyafetleri eskiden fakire verilirdi. Şimdi öyle bir şey yok. Eskiden 3 cuma akşamı kur an okutulurdu. 52. gününde kur an okutulurdu. 52. gününde et kemikten ayrılırmış.” (KK9)

“Kadınlar mezara giderken hayâ yerine 7 kat bez koyması gerekiyormuş. Çünkü kadınlar mezarda çıplak görünüyormuş.” (KK9)

“Cenaze yıkanırken ölen kişinin ameli iyi ise sağa sola rahat çevrilmiş ameli kötü ise sağa sola zor çevrilirmiş.” (KK9)

“Cenaze evden kalktıktan sonra evi siler süpürürler su atarlar halıları yıkarlar. Evde yemekler pişirilir gelenler yesin diye. Cenaze evinde televizyon açılmaz gülüp eğlenilmez.” (KK9)

“Eskiden okutabilen okuturdu. Üç cumalık yapılrđı. 52'sini okuturlardı. Şimdi 7 gece peş peşe ya da 3 gece peş peşe okutuyorlar. Ölü evden çıktıktan sonra ev baştan aşağı yıkanır. Ölünün çamaşırı yıkanır, asılır. Kapı kilitlenmez, ışık kapatılmaz bir süre. Cenaze kaldırılır. Evin bir yerinde cenaze olur diğer tarafında gelen misafirlere yemek çay verilir. Ölünün eşyaları fakirlere verilir.” (KK10)

“Yas için kadınlar siyah eşarp bağlardı. Ölü evden çıktıktan sonra evin bütün halıları toplanır yıkanırđı. Temiz halılar serilirdi. Cenazenin çıktığı oda baştan aşağı yıkanırđı.” (KK34)

“Eskiden ıskat parası vardı. Cenazede namazdan sonra ölen kişinin biriktirdiğı belli bir miktar parayı bozuk para yaptırırlardı cenaze namazından sonra o demir paraları herkese dağıtırlardı. Şimdi köylerde onun yerine ekmek dağıtıyorlar.”

4.2.2. Bayramlar ve Kutlamalar

Yörede her yıl yaz mevsiminde şenlikler, kutlamalar yapılmaktadır. Bunlar toplumsal birlikteliği sağlayıcı bir özelliğe sahip olduğundan yöre halkı bu aylarda izinlerini kullanıp memleketlerine gelirler. Bu zamanlar bir araya gelmeyi sağlayan en önemli anlardır. Uzak şehirlerde bulunan akrabalar, çocuklar memleketlerine bayramlarda gelir ve büyüklerini ziyaret eder. Bu bağlamda bayram ve kutlamalar geleneğin devam ettiği alanlardandır.

4.2.2.1. Ramazan Bayramı

Ramazan bayramı üç gün olmakla birlikte herkesin bir araya geldiği mezar üstü ziyaretlerinin yapıldığı ve bayram hazırlığına arife günden başlanıldığı zamanlardır. Bayram yaklaşırken gelecek olan misafirlere tatlılar yapılır, uzaktan gelecek olanlar için ise yemekler pişirilir, bayram temizliği yapılır ve bayramlar birlik ve beraberlik içinde geçirilir. Eskiden ramazan aylarında gençler kapı kapı dolaşarak maniler söylermiş ve buna da dömbeleğe gitme, denirmiş. Bu konuda kaynak kişimiz şunları dile getirmiştir:

“Eskiden 4, 5 kişi ramazanda dömbeleğe giderlerdi. Kapıya gelip bu sözleri söylerlerdi. Önceden bu dömbeleği gelen kişilere yufka veriliyordu. Toplanan şeyleri en sonda paylaşıyorlardı.

Ramazan'da kapı kapı dolaşarak söylenen dömbelek sözleri :

Aha geldim koşa koşa
Ayağımı vurdum taşa
Bahşişi mi ver artık
Senin adın Ahmet Paşa

Eski cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim karnım tok ama
Arkadaşım börek ister

Aha geldim kapınıza

Selam verdim hepinize
 Selamımı almazsanız
 O da sizin keyfinize

Davulumun ipi gevşek
 İçindeki yorgan döşek
 Arkadaşımı sorarsan
 Dik kulaklı boz eşek

Sıçan gelür takır tukur
 Ben de sandım keten dokur
 Bizim sıçan menzil almış
 Minarede ezan okur

Şekerim var ezilecek
 İnce bezden süzülecek
 Verin Ağalar bahşışimi
 Çok yerim var gezilecek” (KK4),

“Arefe Gecesi annem şekerli un kavururdu. Bunun kokusunu melekler baciya gelip koklarmış.” (KK9)

4.2.2.2. Kurban Bayramı

Kaynak kişilerden alınan bilgiye göre kurban bayramı dört gün sürüp genelde birinci gün kurban kesilir ve o günden itibaren kurbanın etleri dağıtılmış. Yine arife günü çeşitli hazırlıklar yapılır, günümüzdeki gibi mezar başına gidilmekteymiş.

“Arefe Gecesi annem şekerli un kavururdu. Bunun kokusunu melekler baciya gelip koklarmış.” (KK9)

4.2.2.3. Hıdırellez

Türk halk inançlarına göre Hızır, ölmezlik sırrına ermiş bir peygamberdir. Hızır, Tanrı'nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisidir. Hızır'ın darda olanların yardımına koştuğuna inanılır. 5 mayısı 6 mayısa bağlayan gece ve sabahında Hızır'ın yeryüzüne uğrayacağı, sıkıntıda olanlara yardım edeceği, dilekleri yerine getireceği inancıyla bütün Türk coğrafyasında benzer uygulamalar yapılmaktadır. (Günay, 1995, 3). Dereli yöresinde de Hıdırellez bağlamında çeşitli uygulamalar görülmekte olup Hızır'ın bahsedilen gece ve sabahında hanelere uğrayıp dualar ettiği inancı vardır.

Hıdırellezin yörede tam anlamıyla bir kutlama içinde geçmediğini ancak önceki dönemlerde kaynak kişilerin büyüklerinden öğrendiği bazı uygulamaları gerçekleştirdiğini görürüz. Hıdırellez günü kadın-erkek, yaşlı-genç herkes beyaz elbiseler giyerek yeşil alanlara, subaşlarındaki mesire yerlerine giderler. Her derde deva kabul edilen çiçekler toplanır, hazırlanan yiyecekler oyunlar ve müzik eşliğinde yenir. Gelecek ile ilgili niyetler tutulur, sağlık ve mutluluk dlenir. Talih ve kısmet açtırmak için çeşitli pratikler uygulanır (Yücel, 2002, 37).

Dereli ilçesinde de benzer inanış ve uygulamalar etrafında hıdırellez kutlamaları yapılmaktadır. Yörede Hıdırellez'e "Mayıs Yedisi" de denilmektedir. Hıdırellez'le ilgili olarak kaynak kişilerden toplananlar ve kutlamalar:

"Evelden kalma şeyler onlar. Ayın 23'ünde başlıyor ha bu ayın (Nisan). Bir günde biter. Hıdırellez günü tarlaya darı (mısır) ekerler, inek sağarlar, evin ortasına yayık asarlar. Bereketli olsun diye. Eskiden Hıdırellez dede evin ortasında yayığı görünce bereketli olsun, dermiş. O gün tarla ekilirken Hıdırellez Dede gelip bereketli olsun dermiş." (KK1)

"Sabah erken kalkardı anam kapıdan taşınan su getirirdi, evin her taraflarına çarpardı köşeden köşeye. Hastalıklar gitsin diye yapılırdı. Kabak, fasile (fasulye), darı dikerdi. Şimdi daha fazla ekim işi. Hıdırellez'de ateş yakarlardı, eğlenirler, mermi atarlardı. Mayıs yedisi günü böce (fasulye) ocaklarlar (ekerler.)" (KK1)

"O gün dikiş dikemezsin. Hamile kadınlar bile dikiş dikmez. Çocuğunun kıcı olmaz derler. Kazuk lülemezler (yere kazık çakmazlar). Süpürge süpürmezler (yerleri). Süpürge süpürürsün ineğin danası olur süpürge gibi kalır yürüyemez. Hayvan elenir elenir gidemez olduğu yerde kalır." (KK1)

“Kutlama yapılmıyordu, hıdırellezde. Devamlı ekin ekilir, çalışılır. Akşamacak da dikiş dikmeyeceksin, eliş yapmayacaksın, yeşillik kırmayacaksın. Yeşillik de kırdın mı eve sinek dolar derler. Dikiş diktin mi ineğinin danası olduğu zaman dananın kıçı olmazmış. Evi süpürdüğü zaman da mesela koyunun kuzu etti kuzu yürümezmiş. Elenür elenür (ırganur) gidemeyince olduğu yerde yatarmış.” (KK1)

“O gün kimseyle kavga etmeyeceksin. Kimseye dargınlık tutmayacaksın tartışırsan o senesine kadar öyle devam eder kavgalı geçer. Hıdırellez günü Ekim ve Kasım dedelerden Ekim Dede yaylaya çıkarmış, Kasım Dede köye inermiş ve o gün güne erken başlayana çalışana yılı hep böyle geçsin diye dua ederlermiş bu dedeler. Bu sabah namaz kılıp da uyanmayan kişiler için de uykusu bol olsun diye dua ederlermiş. Bu günde namaz kılacaksın böce (fasulye) varsa böce seçeceksin, mısır darın varsa ufalayacaksın. Sen görmüyorsun ama o Hıdırellez Dede gelirmiş yanına sana bereketli olsun dermiş. O gün yağmur yağarsa bolluk, güneş açarsa kıtlık olur derler. Yağmurlu olursa o yıl çok yağmurlu olur güneş olursa o yıl çok güneşli olur derler. O gün iplik düğümleneceksin, yeşil yaprak kırmayacaksın. Baharda ilk guguk öttüğü zaman çimende yuvarlanırsın. Guguk yeşil yaprağa öter kuru yaprağa öttüğü zaman kıtlık olur derler. İlk gök gürlediği zaman sırtımızı taşa sürterdik. Gök daha gürlümesin diye, insan daha güçlü kuvvetli olsun diye.” (KK1)

“Eve yaş öteberi koymayacaksın. Dal eğmeyeceksin; eğersen çocuğun eğri olur. Hızar çekeyim desen (Odun biçmek) parmakların eğri, topaç olur. Hıdırellez’de sabahtan hemen suya gidilir. Su evin köşelerine serpilir. Eve dişi koyun getirilir. Bereketli olsun diye. On çeşit tohumu bir araya getirip onu toprağa “*Eğrisi büğrüsü buraya, eğrisi büğrüsü buraya*” diyerek çapraz çapraz gömeceksin. Çoluğumda çocuğumda eğrilik büğrülük olmasın diye yapılır.” (KK2)

“Hıdırellez’de dal kesilirse hayvanların doğan yavrusunun kolu eğri olurmuş. Eve yeşillik getirirsen eve sinek çok gelirmiş.” (KK9)

“Mart birinde eve taze su getirilir. Eve koyun getirilir. Koyun cennet hayvanı imiş. Duvarlara evin köşelerine taze su serpilir imiş. Mart 14’ü yılbaşı oluyor. Biriyle anlaşırınsın o kişi mart birinde eve gelir, o kişinin ayağının uğurlu olması gerekir ki o sene bereketli huzurlu geçsin. Bir gün oluyor. Kiminin ayağı da gerçekten iyi geliyormuş. Böyle şeylere niyetlenince oluyor. Böyle bir şeye kişi niyetlendiyse

sabah kendisi kalkıp dışarı çıkıp sonra da besmele ile bir daha eve kendisi de girebilir.” (KK9)

“Eski şeyler. Sabah erkenden kalkıp darı ekerlermiş. Toprağa bir şeyler ekerlermiş. Köylerde bunları yaparlarmış da benim annem yapmıyor. Önceden büyükler yaptırıyormuş. ” (KK34)

4.2.2.4. Aksu Deresi ve Şenliği

Giresun’da her yıl mayısın yirmisinde mayısın yirmisinde “Mayıs Yedisi” kutlamaları yapılmaktadır. Rumi takvime göre bugün mayısın yedisine denk gelmektedir ve bu nedenle “Mayıs Yedisi” adını almıştır. 1977 yılına kadar “Mayıs Yedisi” adıyla kutlanan şenlik, bu yıldan sonra alınan bir kararla “Aksu şenlikleri” adını almıştır. Organizasyonunu, 1981 yılında Giresun Belediyesi’nin üstlendiği şenlik, 1984 yılında “Giresun Aksu Kültür ve Sanat Festivali”, 1992 yılında “Uluslararası Karadeniz Giresun Aksu Festivali” adını alır (Oğuz-Kasımoğlu, 2005, 98).

Uluslararası Aksu şenlikleri esnasında birden fazla Adak adama usulüne şahit olunur. Bunlardan özellikle “sacayaktan geçme” ve “taş atma” uygulamaları ilgi çekicidir. Kutlamaların başladığı gün hastalar, dert sahipleri ve dilekleri olanlar 7 çift bir tek taşı Aksu ırmağına atarlar. Bu işlemi gerçekleştirirken dileklerini ifade ederler. Ayrıca şifa bulmak için ırmağın denizle birleştiği noktada suya girerek baştan aşağı su dökülmesinin yararlı olacağına inanılır. Anlaşılacağı üzere bu uygulamaların kökeninde eski Türk inanışlarında su kültürünün etkisi söz konusudur. Aksu şenlikleri esnasında gerçekleştirilen dilek dileme ritüellerinden bir diğeri ise doğrudan “ateş ve ocak” kültü ile bağlantılıdır. Dilek sahipleri törenlerde mutlak suretle bulundurulan sacayakların içinden 3 kez girip çıkarlar. Böylece hem üzerlerindeki kötü etkilerden kurtulacaklarına hem de dileklerini nail olacaklarına inanırlar. Bu uygulamada öne çıkan husus ateşin en eski çağlardan itibaren inanılan arındırıcılık özelliğidir. İrmağın taşlanması ve sac ayaktan atlama seremonileri tamamlandıktan sonra halk kiralanan kayıklarla Karadeniz’in tek adası olan Giresun adasının etrafını 3 kez döner, 3 turdan sonra kayıktan inilerek adada bulunan tatlı

pınar suyundan içilir. Bütün bu işlemlerden sonra dilek sahiplerinin muratlarına nail olacağına inanılır. (Düzgün, 2009, 133-153)

Sahada yapılan derlemede kaynak kişilerden Aksu ve şenliği ile ilgili derlenenler şunlardır:

“Genel olarak doğru bizim burada komşu gardiyanlar var onun oğlunu da almış zamanında. Çocukta evin bir çocuğuydu. Aktığı için Aksu demişler.” (KK9)

“Mayıs 7 si yapılıyordu. Sacayaktan geçiliyordu. Adayı dolaşıyorlarmış tekneyle. Annem bir mayıs yedisinde adayı dolaşıyormuş tekneyle. Fırtına çıkmış. Yanında olan çingene bir kadın da korkup şöyle demiş: *“Altısı da batsın yedisi de batsın.”* (KK9)

“Aksu deresi göğ depeden gelürdür. Sinderlerden gelür. Gengene köyü tarafındaki Garga deresinden gelir. Uzak yaylalardan gelir. Aksunun iki başı var. Yaylaların dereleri daha tehlikeli. Mal, koyun almış eskiden. Aksu denmesinin nedeni akmasından dolayıdır (Akmak fiilinden). Eskiden dereler daha bir kara haşılak akardı, dağ taş alırdı. Bir de çığırırdı mesela ıslık çalardı. Bir şey olacağı zaman ıslık çalardı ya bir adam alırdı ya mal alırdı dere. Eskiden gür akarken balık da tutarlardı derelerde. Aksu ıslık çaldığı zaman kendini kollayacaksın çünkü ya bir afet verir ya can alır.” (KK1)

Aksu deresi her sene bir can alıyormuş. Bizim burada Eminağaların Aslan diye 16 yaşlarında bir oğlu da gitti suya, öldü. Bizim köyün aşağısından biri gitti, amcanlar gitti suya. Duyuyoruz oradan buradan her sene bir can alıyormuş.” (KK4)

“Aksu deresi her sene can alıyor diyorlar, insan olmasa da hayvan almış.” (KK10)

4.2.2.5. Kümbet Yayla Şenliği

Uluslararası Kümbet Kültür ve Sanat Festivali, her yıl temmuz ayının ikinci cumartesi günü başlayıp pazar günü sonlanmaktadır. Kaynak kişiler bu festival hakkında konuşurken günümüzle karşılaştırma yaparak bilgi vermiştir. Eskiden yaylaya yürüyerek çıkıp şenliğe katılırlarmış ve eski şenlikler gümümüzdekinden daha güzelmış.

“Eskiden kümbet şenlikleri güzeldi. Eskiden salon çayırı dedikleri yerde yapılıyor. Haşlamalar yapılıyordu akşamdan.” (KK9)

“Kümbet Şenliğine eskiden köyden yukarı yürüyerek gidiyorduk. Biz gündüz gidip geliyorduk gece gidemiyorduk ki. Gece ateş yakıyorlardı havai fişegi atıyorlardı, eskiden daha güzeldi. “ (KK4)

4.2.3. Diğer İnanma ve Uygulamalar

4.2.3.1. Nazar

Yunanlıların “matısma” , Arapların “ elayn” = (Göz/ ya da “ isabet-i ayn = (göz değmesi), İranlıların “ bed nezer” = (kötü göz), Hintlilerin “ sihir” dedikleri bu çarpıcı gücün Türkiye’deki adları “ nazar, “ göz” , “ göz değmesi” , “ göze gelme, “pis göz” , “kötü göz” , “ kem göz” dür. (Örnek 2000, 179). Dereli yöresinde olduğu gibi Anadolu ve diğer İslam ülkelerinde de nazar inancı yaygın olmakla beraber nazarı göz değmesi, kötü göz olarak adlandırıp karşısındakini çekemeyen kişinin nazarının geçtiği söylenir.

Nazarın tarihi sürecine baktığımızda bunun ilk olarak hangi toplumda meydana geldiğini ve nasıl yayıldığını görememekteyiz. Nazar kavramı üzerine araştırma yapan araştırmacılardan bazıları şunlardır: Aaron Brav, Abdulkadir Emeksiz, Ahmet Gökçimen, A. Murgoci, A. Stevart Woodburne, Bess Allen Donaldson, Durmus Tatlılıoğlu, Erman Artun, Hatice Kübra Uygur, H.Z.Kosay, Jamal Karam Harfouche (...). Araştırmacıların yaptığı çalışmalar sayesinde nazar kavramı ve nazarlıkların nasıl ortaya çıktığı konusunda fikirler üretilmeye çalışılmıştır. Nazar kavramını açıklamak üzere geniş bir çalışma yapan Stephan Langdon, nazar inancının Yunan ve Roma Uygarlıkları’ndan daha eskiye dayandığını, nazar’ın Ortadoğu ve Avrupa’dan Hindistan’a kadar uzanan bir alanda yaygın olduğunu, Sümer metinlerinde M.Ö 4-3 bin yıl öncesine kadar giden nazar metinli yazıların bulunduğunu belirtmektedir. Bu metinlerden hareketle nazar kavramının 6 bin yıllık tarihi bir geçmişinin olduğunu söyleyebiliriz. (Gür ve Soykan, 2013, 115-158)

Hayvan veya diğer canlı cansız varlıklara nazar değmemesi için mutlaka “maşallah, nazarım değmez inşallah” denilmesi gerektiğine inanılır. Zaman zaman

bazı kimseler tarafından maşallah sözü yeterli görülmez ve mutlaka maşallahtan sonra “Suphanallah” denilmesi gerekir. Bu bağlamda bu söz sık sık önlem olarak başkalarına hatırlatılır. Bazen bir kimse; komşusunun ahırına girerken, özellikle yeni doğmuş bir buzağı varsa, hayvanın sahipleri tarafından mutlaka maşallah demesi hususunda uyarılır.

Nazardan korunmak için hayvanlarda özellikle mavi, kırmızı ve sarı renkli iplerden yapılan püsküller hayvanın boynuzuna takılır veya boğazına bir zille birlikte bağlanır. Püsküller, hayvanın boynuzuna takılabileceği gibi kuyruklarına da bağlanır. Boncuğun ve püsküllerin özellikle mavi renk olmasına dikkat edilmesinin nedeni ise nazarın daha çok mavi gözlü insanlardan geldiğine inanılmasındandır.

“Kemik takarlardı ya mal ya köpek kemiği, kafa kemiği takılırdı tarlaya. Çangalın ucuna yumurta kabuğu takılır tarlanın orta yerine takılır.” (KK1)

“Nazarlanmasınlar diye nazar boncuğu takarız, göğ boncuğu takarız başına. Nazar değerse okursun, şeker buğusu verirsın. Şeker, yağ, pirinci korun üstüne koyup buğusunu verirsın.” (KK1)

“Nazar; Hayvanı kazana, insanı mezara götürür.” (KK4)

“İneğin memeleri şişer, huysuzlanır. Koyunu kan tutuyordu kulağını kesiyorduk O kan akıyordu daha sonra iyileşiyordu. İneğe tütsü yapıyorlardı nazardan kurtulsun diye okutuyorlardı.” (KK9)

İneğe göz değer de o nazarı değdiren kişinin kim olduğunu bilersen o kişinin bir saç telini ya da eşyasından bir parçayı kesip alırsın onu közün üzerine atar buğu yaparlardı. Buğuyu hayvanın burnunun dibine getirirlerdi. Hayvan onu içine çekince güya nazardan kurtuluyordu.” (KK34)

“Hayvana nazar değdiği hayvanın huysuzlaşmasından, tekme atmasından anlaşılırdı. Hayvanı nazardan kurtarmak için okudukları da olurdu.” (KK34)

“Bebeğe nazar değmesin diye beşiğine nazar boncukları asarlardı. Eskiden tavuk pisliğini beze sarıp onu da asıyorlarmış, o da çok iyi gelirmiş.” (KK34)

4.2.3.2. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlarla ilgili inanışlara baktığımızda hayvanların davranışlarına bakarak bunları çeşitli şeylere yorduklarını görürüz. Genel olarak hayvana eziyet etmenin uğursuzluk getireceği söylenmekle birlikte özellikle kedi öldürmenin affının 7 cami yaptırdığında bile olmayacağı söylenmektedir.

“Geceleyin baykuş çok öterse ölüm olur.” (KK4)

“Kara kedi görünce saçı tutmak gerekir yoksa uğursuzluk gelir.” (KK4)

“Örümcek tavandan aşağı ağıyla evin ortasına inince eve misafir gelecek diyorlardı.” (KK4)

“Gece horoz öterse o uğursuzluk anlamına gelir o horozu keseceksin.” (KK4)

4.2.3.3. Mevsimler, Aylar, Günler Hakkında İnanmalar

Dereli ilçesinde halkın eskiden beri inanarak bugüne getirdiği bazı inanma ve uygulamalar vardır. Birkaç kaynak kişimiz özellikle hava durumunu tahmin etme konusunda tespitleri güçlü olduğundan dediği hep olurmuş. Bu konuda bilgi istediğimizde bize belirlediği bir dağın dumanlı, bulutlu olmasına ya da açık olmasına göre hava durumunu yorumladığını söylemiştir. Diğer kaynak kişilerimiz bu konularda şunları söylemiştir:

“Ay yeniyken meyve aşlanmaz, sebze dikilmez. Tuzlu turşu koyulmaz koyulursa çürür, erir. Ay yeniyken bir şey yapmayın meyve dikmeyin derler.” (KK4)

“Hıdırellez’de iş yapılmaz. Yeşillik koparılmaz. Yapanın başına uğursuzluk gelir.” (KK4)

“Ağaçlara su yürüdüğü zaman insanlara da su yürür. İnsanların bahar ayında kol ve bacak kemiklerinin ağrması da bu su yürümesindendir.” (KK4)

4.2.3.4. Diğer İnanmalar

Her yörede olduğu gibi Dereli ’de de insanlar bir şeylere inanma ya da belirli uygulamaları kendine kurtuluş olarak görmüştür. Bunlara örnek olarak kaynak kişilerimiz:

“7 çift yani çatal fındık ve 1 tek fındığı yatarken yastığın altına koyarsan sevdiğin yahut evleneceğim kişiyi görürsün.” (KK2)

“Yarasayı yakalayıp öldürüp kanatlarını kuruturduk. Düğünde onu yakamıza kafamıza takardık ki oğlanlar bizi havas etsin. Yalnız yarasanın görünmemesi gerekir.” (KK2)

“Gözünde itdirseği çıkan kişinin zengin olacağına inanılır.” (KK3)

“Sobanın üzerindeki ibrik kaynadıktan sonra fokurdamaya başlarsa ibriği yere indirmek gerekir. Fokurdayan ibrik gavurun parasını yükseltir inancı vardır. O yüzden eskiler kavurun parasını yükseltme, fokurdayan ibriği sobanın üzerinden al derdi.” (KK3)

“Eskiden köylerde adamlar kapıya gelirmiş fındık bir şeyler istermiş köylü hızırdır diye boş çevirmezmiş.” (KK9)

“Saçını dışarı atınca kuşlar o saçları alıp yuva yaparken kullanırmış o saçlarının sahibinin başı ağrırmış.” (KK9)

“Yaşlandığında elin üstünde kahverengi lekeler ortaya çıkar bunlara biz ölüm nişanı derdik.” (KK9)

“Cuma geceleri sobanın üstüne ya süt dökerlerdi ya da tereyağı atarlardı. Melaikeler cuma geceleri kapılara, bacalara gelirmiş süt yağ kokusu duydukları zaman dua ederlermiş.” (KK4)

“Sahipli yerlerde altın bulursan almayacaksın alırsan insanı turalak tutar. Para aldığın zaman da dua okuyarak alacaksın ama yarısını bırakacaksın, hepsini almayacaksın. Hepsini alan adam hastalığa kalır, ölmüş. Sakat kaldığı da oluyor. Süleyman dayının karısının belden aşağısı ondan tutmuyor.” (KK4)

“Cuma günleri sobanın üzerine tereyağı atacakmışsın. Melekler bacaya gelir dua ederlermiş, onu yaparsan.” (KK4)

“Sabah namazından sonra kapının kilidini açacaksın, o zaman da melekler çok dua edermiş.” (KK4)

Eskiden arka arkaya çok öksürmeye göğürce derlerdi. Hiç bitmeyen bir öksürüktü. Babaannem böyle çok öksürünce bizi ceviz cimağının yanı kökünün bir tanesinin altını kazardı onun altından dua okuyarak geçirirdi.” (KK14)

“Yapraklar ilk açtığı zaman guguk kuşunun öttüğünü duyunca yere yatacakmışsın. Yere yatınca sırt ağrıların geçermiş.” (KK4)

“Gece evde örümcek olması iyiye yorulmazdı. Eskiden babaannem evde örümcek görünce camdan aşağı atarken örümceğin arka bacağını kırıp da atın, şeytan olup olmadığı belli olsun derdi.” (KK34)

“Kapıya gelen misafir hiç boş çevrilmez. Eve gelen kişi Hızır olabilirmiş ve bu Hızır kalbinden dilek dilermiş. Bu haneye bolluk ver diye dualar edermiş bu yüzden kapıya gelen kişi iyi ağırlanır.” (KK34)

“Mezarlıklarda büyüyen meyve ağaçlarındaki meyve yenilmezmiş. Eskiden biri bir armut ağacındaki meyveleri reçel yapmak için kaynatmış ve kabın kenarında bir parmak yağ bağlamış.” (KK34)

“Akşamları dışarıya kaynar su dökülmezmiş, dökülürse eğer döken kişi çalınmış.” (KK34)

“Yemin edip de yeminini bozarsan eğer bir parça ekmeği başında dolaştırıp köpeğe atacaksın. 60 gün oruç tutarsan da affolunmuş” (KK34)

“Bebeğe ya da birine nazar değdiğinde hocaya onu okuttururduk. Benim kaynatam hocaydı ölmeden oğluma el verdi şimdi oğlum hocalık yapıyor.” (KK35)

4.2.4. Çocuk Oyunları

Yörede eskiden işten güçten vakit kaldığı zamanlar çocuklar kendilerini hemen dışarıya atar çeşitli oyunlar oynarmış. Oyunda kullandıkları oyuncak yahut malzemeyi çevreden temin edip imkânları ölçüsünde çeşitli oyunlar meydana getirirlermiş.

“Tombala, çizgi, beştaş, birdirbir oynardık. Dingili hoş yapar oynardık. Hartamadan bilyeli yapıyorlardı dikten aşağı ona binip gidiyorduk.” (KK9)

“Elimizde bir ham tevek olurdu onunla ip atlardık. Tek başına da atlarsın iki kişi ipi tutar öyle de atlarsın. Dombele oynardık kiremit taşları olurdu onları üst üste dizerdik. Kolandan top yapardık ve topu kiremitlere atar yıkarsın. Kaçan topu biri alıp gelene kadar kiremitleri üst üste dizersen bir canın daha olurdu dizemezsen yanardın. Sek sek çizgi oynardık. Sinmecik oynardık. Bebek yapar oynardık.” (KK10)

4.2.4.1. Tilki Tilki Saat Kaç?

“Tilki Tilki Saat Kaç oyununda bir kişi kura ile seçilir. Bu kişi yüzünü duvara döner ve arkasına hiç bakmaz. Geriye kalan kişiler yüzü duvara dönük olan kişinin arkasına 2-3 metre mesafeyle paralel şekilde sıralanır. Bu sıralananlar Tilki diye tabir edilen ve yüzü duvara dönük olan kişiye “Tilki Tilki Saatin Kaç?” der. Tilki istediği bir sayıyı söyler. Arkada sıralananlar Tilki’nin söylediği sayı kadar adım atarak Tilki’ye yaklaşırlar. Bu sayı sorma üç kere yapılır ve üçüncüde Tilki arkasına döner ve arkasındakiler kaçar. Tilki kimi yakalarsa o kişi Tilki olur.” (KK12)

4.2.4.2. Yesir/ Yakalamaç

“Yesirde de iki kale yapardık ikişer kişi kaledeydik birer kişi çıkardı kaleden onu yakalardık.” (KK1)

4.2.4.3. Hotul

“Hotulda taşı dikerdik üstüne bi taş koyardık beriden taşı fırlatıp o taşı düşürürdük.” (KK1)

4.2.4.4. Sinmecik/Saklambaç

“Eskiden oynanan oyunlardan biridir. Bugünkü adıyla saklambaç oyunudur. Bir kişi belli bir sayıya kadar gözleri kapalı bir şekilde bir duvarın önünde sayı sayar. Oyndaki diğer kişiler çeşitli yerlere saklanır. Bu sayı genelde 100 olur ve yüze kadar sayıldıktan sonra sayıyı sayan kişi herkesi tek tek arayıp bulmak zorundadır. Saklanan kişiler gizlice gelip duvarı soperlerlerse kurtulurlar. Soperleyemeyen kişi duvarın önünde sayı sayan kişi olur.” (KK1)

4.2.4.5. Çizgi

“Toprağa yahut betona düz çizgiler çizerdik. 8-9 sıra çizdikten sonra düz bir taşı alır bu çizgilere basmadan taşı ayağımızla en üstteki çizgi boşluğuna getirip sonra da tekrar ayakla taşı sürerek başladığımız yere dönerdik.” (KK1)

“Yere çizgiler çizerdik taşla çizgi oynardık. Eskiden işten güçten oyuna zaman olmuyordu.” (KK2)

“Bir de çizgi oyunu çıkmıştı yere çizgi çizip taşla oynuyorduk.” (KK3)

“Sek sek çizgi oynardık.” (KK10)

4.2.4.6. Beştaş

“Beş tane güzel olan taş ya da fındık yere atılır. Bunlardan şekli iyi olanlardan bir tanesi seçilir ve alınır. Bu seçilen taş havaya atılır ve yerde dört tane olan taşlar tek tek toplanır. Seçtiğimiz taşı her havaya attığımızda yerden tek elle bir taş alınır ve aynı elle havadaki taş yere düşmeden tutulur. Bunu havadaki taşı düşürmeden yaparsak sıra ikinci taşı yerden almaya gelir ve bu da aynı şekilde olur. Yerden toplanan her taş kenara bırakılır. Tüm taşlar toplandıktan sonra taşlar tekrar yere atılır. Yine havaya atmak için bir taş seçilir ve bu taşı havaya atıp bu sefer yerden iki taş alınır. Sonra üçlere geçilir ve beş taş yere atılır sonra biri seçilir. Seçilen taş havaya atılır ve bu sefer yerden üç taş birden alınır. Sonra seçilen taş tekrar havaya atılır ve yerde kalan tek taş alınır. Dörtlere geçilince de yine taşların hepsi yere atılır ve bir taş seçilir. Seçilen taş havaya atılır ve o sırada yerdeki dört taş aynı anda toplanır. Beşlere gelince beş taş avuç içine alınır ve hepsi birlikte havaya atılarak elin üstünde tutmaya çalışılır. Elin üzerinde ne kadar taş durmuşla kişi bu taşları yere düşürmeden havaya atıp hepsini yakalamak zorundadır. Eğer taşı yere düşürürse kişi yanar ve oynama sırası diğer kişiye geçer.” (KK12)

4.2.4.7. Al Satarım Bal Satarım

“Al satarım bal satarım oynuyorduk. Kızlarla yuvarlak olup oturuyorduk bir kişi “Yağ satarım bal satarım ustam ölmüş ben satarım” diyerek elindeki yaşmağı birinin arkasına bırakırdı. Bıraktıktan sonra “zambak zumbak dön arkana iyi bak” diyerek oturan kişiler arkasına bakar kimin arkasında yaşmak varsa o yaşmağı alır ayaktakini kovalar. Kovalama ayaktaki kişi boş kalan yere oturmasıyla son bulur.” (KK2).

4.2.4.8. Körebe

“Bir kişinin gözleri çemberle ya da bir bezle bağlanırdı, daha sonra gözü kapalı olan kişi yakın çevresinde bulunan kişilerden bir tanesini yakalamaya çalışırdı. Yakaladığı kişi ebe olurdu.” (KK34)

4.2.4.9. Yakan Top

“Belli bir mesafede karşılıklı iki çizgi çizilir ve 2 takım kurulur. Kura çekilir ve bir takım ya ortada olur ya da ortadakileri topla vurmaya için karşılıklı olan iki çizgiye dizilir. Ortada olan grubu çizgideki grup topla vurmaya çalışır ve bu kaçışlarda ortadaki takım top yere vurmadan topu tutabilirse bir can daha elde etmiş olur ve bu canla isterse kendi takımından olan bir kişi yanmış ve oyunun dışına çıkmışsa onu oyunun içine alabilir. Bunun dışında kazandığı canı kendi de kullanabilir ve 2 kere vurulma şansı olur. Ortadakileri vurmaya çalışan takım ortada olan herkesi vurduktan sonra ortaya girer ve diğer takım çizgiye geçerek tekrar ortadakileri vurmaya başlar.” (KK34)

4.2.4.10. Dıgılı/Dombili

“Çoraptan bir tane yuvarlak yapardık top olarak kullanmak için. Ortada üst üste yığılı tahtalar oluyordu ve bir tane ebe oluyordu. Ebenin belli bir yeri oluyordu elinde çoraptan topu ortada tahtaları üst üste dizmeye çalışan kişiye atıyordu ki onu vurup o kişiyi ebe yapsın. Ebe bir tane oluyordu ama ortada tahtaları dizemeyen kişiler birkaç kişi olabiliyordu. Ebe kimi vurursa o ebe oluyordu. Buradaki hedef ebe topla vurmadan ve tahtaları düşürmeden üst üste dizmek.” (KK34)

“Dombele oynardık kiremit taşları olurdu onları üst üste dizerdik. Kolandan top yapardık ve topu kiremitlere atar yıkarsın. Kaçan topu biri alıp gelene kadar kiremitleri üst üste dizersen bir canın daha olurdu dizemezsen yanardın.” (KK10)

4.2.4.11. Birdirbir

“Bir kişi belini büküp rükû şekline gelirdi ve diğer kişi onun üzerinden atlardı. Atlarken de birdirbir derdi. Oyunda eğilen kişi bazen üzerinden atlayan kişiye gıcıklık olsun diye aşağı eğilir onun düşmesine neden olurdu.” (KK34)

4.2.4.12. İp Atlama

“İki metre boyunda bir ipin iki ucundan karşılıklı 2 kişi tutardı ve onu ortasında bir kişi zıplayacak şekilde sallardı. İp çevrilirken ortaya gelen kişi karıştırıp ipe basana kadar ortada ip atlardı ve yandıktan sonra diğer kişiye sıra gelirdi.” (KK34)

“Elimizde bir ham tevek olurdu onunla ip atlardık. Tek başına da atlarsın iki kişi ipi tutar öyle de atlarsın.” (KK10)

4.2.5. Halk Hekimliği

4.2.5.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi

İnsan hastalıkla, doğayla baş etme yolunda çeşitli uygulamalara başvurur. Bunları da deneme yanılma yoluyla tespit eder. Geçmişte de imkânların yahut ulaşımın daha zor olduğu dönemlerde insanlar kendi hastalıklarını doğadan yardım alarak tedavi etme yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda kaynak kişilerden edindiğimiz bilgiler:

Adet Görememe

“Ben daha evlenmeden önce pek adet göremiyordum Annem doğumdan kesilir diye bir paket sigara alıp hocanın yanına gitti. Hoca bana bir muska yazdı. O muskadan sonra düzene girdim.” (KK3)

Altına Kaçırma

“Önceden yatağa işeyen çocuklara koçların yumurtalıklarını pişirip yedirirlermiş. Önceden kasaplar koçların yumurtalarını özellikle ayırırdı.” (KK34)

Ağız Yaraları/ Ağızdan Su damlaması

“İnek yağı sürülürdü. Krem gibi orayı yumuşatırdı. Kaymak sürerlerdi.” (KK9)

“Eskiden çocukların ağızlarından sürekli su sızardı, damlardı. Bunun için ağzı akan çocuğun ağzına dayısının çorabını sürerlerdi.” (KK15)

Arı Sokması

“Arı soktuğunda Arının soktuğu yere yoğurt yapardık beze yoğurt koyup oraya sarardık bu uygulamaları annemden öğrendim” (KK3)

“Arının soktuğu yere bıçak tutuluyordu. Toprak koyuluyordu. Pancar tutuyorlardı.” (KK9)

“Mısır unuyla ekşimiz yoğurdu karıştırırdık beze dökerdik onu toprağa koyardık suyu geçerdi. Sonra da onu şişen yere koyardık yaranın alevini alsın diye.” (KK10)

Ateş Düşürmek İçin

“Eskiden doktor yoktu ki. Eskiden çocuklar öyle hasta olunca kusuyordu sonra iyileşiyordu. Yamalık ıslayıp başına koyuyorduk. Benim anam babam bir iğne vurulmadan yüz yaşını geçtiler.” (KK2)

“Ateşi çıktığında kasıklarına başına Koltuk altlarına nemli bez koyardım çocuğun ateşi düşerdi.” (KK3)

“Eskiden çocuk ateşlendiğinde ılık su ile yıkanırdı.” (KK9)

“Ateşlendiğinde koltuk altlarına, bacak aralarına sirkeli, sulu bez koyardık.”(KK10)

Ayak Kaşıntısı

“Ayaklara parmak aralarına ince tuz koyuyorduk önce yakıyor Sonra iyileştiriyor.” (KK3)

Bademcik

“Babamın Bir gün boğazları bademcikleri çok ağrıyormuş bir çubukla bademciklerini patlatmış öylece iyileşmiş aslında zehirlenebilirdi.” (KK9)

Baş Ağrısı

“Annemin başı ağrıdığında Annem tuzu kavurup başına koyuyordu. başına patates sarıyordu.” (KK9)

“Eskiden patatesi kıyar, tuzlar sonra da bezle alnımıza sarardık iyi gelirdi.” (KK10)

Bitten Kurtulma

“Kafamızda bit olunca gaz yağı sürüyorduk. Eskiden elektrik yoktu tenekelerde gaz yağı satılıyordu. El lambalarımız oluyordu ışığı da öyle yakıyorduk. O teneke teneke gelen gaz yağlarını başımıza pamukla sürüyorduk. Dedete daha sonra çıktı, toz gibi bir şeydi gaz yağına Dedete döküyorduk, daha etkili oluyordu. Dedete bahçe ilacının sarı rengine un gibi. Bit ilacının içine biraz dedete döküyorduk biraz da gaz yağ döküyorduk. Bunları ayrı bir şişeye koyup güzelce karıştırır bir köşeye koyardık. Daha sonra bit ilacı oluyordu.” (KK3)

“Eskiden bitler çok oluyordu vücutta da oluyordu. Vücuttakileri küllü su ile temizliyorlardı saçtaki bitleri ise gamatur denilen bir ilaçla temizliyorlardı.” (KK9)

Çıban

“Eskiden kardeşimin kulağının arkasında bir çıban çıktı. Soğanı ortadan kesip bir bölümünü sobanın üzerine koydular, ısıttılar. Bir bölümünü ise suda kaynatıp yumuşattılar. Soğan sıcak iken çıbanın üzerine sardılar. Bir de sile denilen bir yaprak var bu yaprak çıbanın üzerine sarılınca çıbanı patlatır. Kulağın arkasında çıkan çıbanın bir adı vardı ona kuş kuyruğu denilirdi. Pezik yaprağı da çıbanı patlatır. Pezik yaprağı çıban üzerine sarılır o orada dura dura çıbanı patlatır.” (KK3)

“Vücutta bir yerde çıban çıkmışsa bunun için siğil otu denilen bir çıban yaprağı var onu iyice ezip çıbanın üzerine sarıyorlardı bu çıbanı değişiyordu.” (KK9)

“Siğle diye bir yaprak olur onu çibana sarardık o çıbanı deşerdi, iyileşirdi. Pezik yaprağı konulurdu.” (KK10)

Diş

“Köyün bir dişçisi vardı: İzzet eniştem. Onun bir kerpentisi vardı. Onunla dişleri alıyordu, çok çürük dişleri o çekiyordu. Eskiden diş ağrıdığı zaman sigara içiyorlardı sigaranın dumanını ağızda tutuyorlardı genelde.” (KK4)

“Karbonat sürüyorduk. Diş macunu fırça yoktu, misvak vardı Onunla dişimizi fırçalardık.” (KK3)

“Diş ağrısına tuz koyuyorlardı. Ağrıyan dişin dibine rakı koyuyorlardı.” (KK9)

“Dişin dibine tuz, biber koyardık bu ağrıya iyi gelirdi. Kolonya, işporta koyardık, uyuştururdu.”(KK10)

“ Köyde biri vardı sürekli diş çeken. Dişimiz çekileceği zaman onun yanına giderdik o dişimizin dibine kolonya dökerdi sonra da kerpentisi ile çekerti.” (KK35)

Gezeğen

“Benim kızımın doğumdan sonra göğüslerinde gezeğen çıkmıştı. Göğüsleri hep çatlamıştı kanlanmıştı. Bunun duası varmış gittik bir hocaya okutturduk sonra iyileşti.” (KK9)

Göbek Düşmesi

“Göbek düşüklüğü olan kişi sancılanır. Sancıdan ayağa kalkamaz hem de ishal olur. Göbek çeken kişi göbeği düşen kişinin göbeğine parmağı ile bastırır göbek pıt pıt atıyordur. Eğer göbek yerinde atmıyorsa göbeği düşmüş denilir. Göbek düşmüş ise bardağın içerisine hamur yoğurup hamur koyarlar yahut ekmek koyarlar. Bu ekmeği 3 tane kibrit batırıyorlar. Kibritleri yakıp hemen üzerine bardağı kapatırlar. Bu işlem göbeğin olduğu yeri deriyi yukarıya doğru bardağın içine doğru çeker. Bu şekilde göbek çekilir, kişi göbeğindeki bardak düşene kadar yatar. Bardak düştükten sonra göbek yerine gelmiş olur. Bardak düşer keser diye bana başka bir yöntem denediler. İp yumağını karnına başka bir bezle sıkı bir şekilde sarılır. Tam göbeğin üzerine gelen yumak göbeği yerine getirir.” (KK3)

“Ufak bir ekmeğe kibrit çöpü sokarız sonra da onu göbeğin üstüne koyar yakarız üstüne bardak kapatırız. Bardak onu tutarsa yatarız, göbek yerine gelir.” (KK10)

Göz Ağrısı

“Gözü ağrıyan kişilerin gözlerine anne sütü sürülür. Gözüne bir damla iki damla damlatılır.” (KK3)

“Göz ağrılarına anne sütü çok iyi gelir Anne sütü göze damlatılır.” (KK9)

İshal

“İshalde acı sert çay siyah kola içilir. Yine ishalde pirinç iyice yıkanır, kaynatılır. Pirincin suyu ishal kişiye içirilir, ishal olana bir de patates yedirilir. İshal geçer.” (KK3)

İt Dirseği

“İtdirseğinden kurtulmak için köpeğe üç kere tükürülür ve şöyle denilir: Dirseğini gözümünden al, dirseğini gözümünden al, tü tü tü. Aynı kurbağaya denildiği gibi (Kurbağa gözü için de yapılır.). Köpek işerken köpeğe bakmayacaksın, baktıysan it dirseği çıkar. Ama öyle kolay kolay da itdirseği çıkmaz.” (KK3)

“Sıcak ekmeği gözümüze tutuyorduk daha sonra ekmeği kancık-kız bir köpeğe atıyorduk.”(KK9)

“İti işerken görüp tiksiniince çıkıyor derler. Gözde çıkan itdirseğine sıcak bir şey de sarıyorlardı geçsin diye. Eskiden geçsin diye de bir parça ekmeği gözün etrafında dolaştırıp köpeğe atarak ‘itdirseğini al gözümü ver’ diye birkaç defa söylenir. Sonra arkana bakmadan gidersin.” (KK4)

“İt dirseği çıkan yere ekmek konurdu sonra da o ekmek köpeğe atılırdı itdirseğini alsın diye.” (KK10)

Kabakulak

“Çocuğun sürekli boğazı acır daha sonra boğazları şişmeye başlar. Taflan yaprağını ısıtıp çocuğun boğazına sarardık. Üstüne de havlu koyardık o boğazları yumuşatırdı.” (KK3)

“Kabakulağa kabak iyi geliyor. Kabağı haşlayıp süzüp sonra da beze koyuyorsun. Onu boğaza sarıyorsun.” (KK4)

Kabızlık

“Kabız olunca eriğin suyu kaynatılır içilir.” (KK3)

Kırık-Çıkık-Bürkülme

“Bacak kırılınca bacağı çekip hartana ile sarardık.” (KK2)

“Bileğimiz büküldüğünde sıcak Sabunlu su ile yıkıyorduk ovuyorduk. Daha sonra yağda yumurtayı pişiriyorduk. Yumurta soğumadan sıcak bir şekilde oraya sarıyorduk. Burkulan yere yumurta sarılmadan önce burkulan yer çekilir daha sonra yumurta oraya sarılır. Bu yöntem çıkığa ve burkulmaları iyi gelir. Sarılan yumurta alçı gibi orada donup kalır” (KK3)

Kızamık-Karamuk-Çiçek Hastalığı

“Ateşlendiği için Ateşini düşürürdük soğuğa çıkartıp da üşütmüyorduk. Çocuk bir yandan da kaşınıyordu. Çocuğa üç gün hizmet ediyorduk Ondan sonra hafifleyip geçiyordu. Karamukta çocuğun vücudunda benek benek noktalar çıkar. Çocuğun başı ağrır, midesi bulanır, bacaklarının hali kaçar. Çiçek hastalığı da bulaşıcıdır; o mart ayına doğru çiçekler açtığı zaman olur. Kızamık da çiçek hastalığı da çok bulaşıcıdır. Bir evde birini kızamık vurduğu zaman diğerlerine de vurur. Kızamık da Karamuk da insanı bir kere tutar. Kızamık bir kere tutar iyileşirsin ya da çok kötü tutar öldürür; çiçek hastalığı da benek benek oluyor, kaşınıyor ve su çıkıyor, yaralardan su çıkıyor” (KK3)

“Kızamık olan çocuğa su vermiyorlardı ayran içiriyorlardı.” (KK9)

“Kızamık olunca çocuğu soğuğa çıkarmayacaksın. Çimdirmeyeceksin. Soğuk su içirmeyeceksin. Çocuk öyle evde bir hafta yatacak. Suçiçeğini 2 gün sonra yıkayabiliyorsun. Suçiçeği seyrek seyrek olur, su toplar. Eskiden karamuk diyorlardı şimdi suçiçeği diyorlar.” (KK4)

Kulak Ağrısı/ Kulak Delinmesi

“Kulak ağrısına kül iyi geliyordu bir beze sıcak gülü koyup kulağa gelecek şekilde yatırıyorlardı.” (KK9)

“Eskiden krem sürüp uyuşturup daha sonra deliyorlardı. ya da kulağı iyice ovup iğnenin ucunu ateşte kızdırıyorlardı sonra da iğneyle deliyorlardı. Sonra sakat olmasın diye iplik takıyorlardı.” (KK9)

Kurbağa Gözü

“Benim oğlumun ayağının altında kurbağa gözü çıktı bu siğil gibi et parçacığdır. Kurbağanın gözüne benzer Bundan kurtulmak için kurbağanın üzerine değdirilir ve kurbağaya gözünü al denilir.” (KK3)

“Kızımın elinde kurbağa gözü çıkmıştı çeşitli ilaçlar döktük iyileşmedi. Kaynanası bir kurbağayı bulup getirdi elindeki o kurbağa gözüne gerçek kurbanın gözünü değıdirdi daha sonra o kurbağa gözü kayboldu.” (KK9)

“Kurbağa gözü elde ayakta çıkar, kaşıntı yapar. Mısır gibi çok sert olur. Bunu da okuyarak geçirirler.” (KK4)

Nasır

“Banyoda oraya ilifle iyice sürterlik yıkardık. Banyodan çıkınca nasırlı olan yeri daha önce kullanmadığımız bir bıçakla kazırlık. Eğer onu kazımazsan yarılr. Eskiden de çok olurdu kalpak kalpak.” (KK3)

“Ayakta çıkan nasırlarına soğan koyuyorlardı Eskiden nasır bandı da vardı onları kullanıyorduk.” (KK9)

Ödem

“Eskiden ellerde su toplayınca su patladıktan sonra da tuz koyuyorduk.” (KK3)

Saç Gürleşmesi

“Saçı az olan yelemük olanlar yapardı. Üzüm ağacı vardı, siyah üzümlerden üzüm ağacını kestiğın zaman kestiğın yerden su akardı, o su saçı gürleştırmek için çok kullanılırdı eskiden. Saçım güzel olsun, gür olsun diyorsan bu yöntem işe yarar. Siyah üzümün sapını kesersin altına şişeyi koyarsın o 1 gün boyunca yavaş yavaş akar, su orada toplanır. Bu su saça sürölür güzelce.” (KK3)

“Üzümün dalını kesiyorsun altına şişe koyuyorsun. Üzümün dalından damla damla sıvı damlar. Bununla saçlarımızı yıkıyorduk bu saçları gürleştıreirdi.” (KK9)

“Biz saç için üzümün dalını kırıp önüne şişe koyuyorduk. O şişeye üzümün suyu doluyor. Eskiden her evin kapısında oluyordu üzüm. Onunla saçımızı yıkıyorduk.” (KK4)

Sırt-Diz Ağrıları

“Sırtı ağrıyan kişi genellikle sobanın önüne geçerek sırtının sobaya döner. Sobanın karşısında sırtı iyice ısınır ve bir taraftan masaj yapılır, ovulur. Sırt tam

olarak ısındıktan sonra Sırttaki ağrı geçer. Diz ağrılarında ise taflan yaprağı ısıtılır ve bir bezle bacaklara diz kapaklarına sarılır. Taflan yaprağı ağrıları çeker.” (KK3)

Siğil

“*Ay güzel ben güzel bu çirkin burda ne gezer?*” diyerek el üzerinde çıkan ve halk literatüründe siğil olarak geçen et parçalarının tedavisi için bu ifade söylenirmiştir.(KK 12)

“Onlar kendiliğinden ciltte çıkıyor bulaşıyor birinin elinde görüp de huylandığın zaman sende de çıkar bazılarının yüzünde bile olur. Buna siğil denir bu siğilleri bıçakla iğne ile kanatıyorduk Bu kanı değneğe süreceksin bu Değnek güzel bir de değnek olmalı. Bu değneği 3 yolun ağzına koyacaksın. O yoldan geçerken bu değneği kim havası eder de alırsa siğil ona geçer. Bu uygulama demek ki atalardan öyle dualı ki tutuyor.” (KK3)

“Hocaya götürüp okuttururduk. Onun da duası varmış.” (KK9)

“Siğilin geçmesi için hocaya gidilirdi. Hoca biraz tuz olup bunu okuyup o kişiye verir o da sazlığa gömerdi ki orada erirken siğiller kaybolsun.” (KK35)

Sivilce

“Yüzde çıkan sivilceleri hiç de eğmeyeceksin onları kurcaladıkça çoğalır evlenmeyen bekârlar da çıkar diyorlardı kızlarda da erkeklerde de çıkar.” (KK3)

Soğuk Algınlığı

“Üşütene ıhlamur çayı içirirdik limon kaynatıp içirirdik nane kaynatıp elma kabuğunu kaynatıp suyunu içirirdik.” (KK3)

“Eskiden sırttan ayaktan üşütünce babam kirli yün sarıyordu o üşütmeyi alıyordu. Bir de hakiki zeytinyağı sürüyorlardı o da iyi geliyordu. Eskiden kız çocuklarının kulaklarını nasıl deliyorlardı.” (KK9)

“Pancar çorbasını pişirip içine biberi katarlardı, mısır ekmeğini de doğrayıp yerlerdi sonra da kafasını gözünü sarar yatardı. Ihlamur çayı içerdi.” (KK10)

Tırnak Batması

“Tırnağı etten kurtarıp kesiyorduk Eskiden tırnaklar bıçakla kesiliyordu.” (KK3)

Varis

“Eskiden bacak arkaları sıcak bezle sarılırdı. Daha sonraları varis çorabı çıktı.” (KK3)

“Varis hamileyken ağır yük kaldırınca çıkıyor. Bir de genetik oluyor.” (KK4)

Zehirlenme(Cüferlenme)

“Bir gün görümcem zehirli mantar yemiş sancılanmış. O zaman benim de onun da yeni doğmuş bebeği vardı anne sütü de zehre iyi gelirmiş. Kadına benim sütümden içirdiler iyileşti. O zaman doktoru binde bir bulursun.” (KK3)

“Eskiden beton binada mangal yapılmadığını bilmiyorduk bir gün mangal yaptık. Çocuğu mangal zehirledi çocuk simsiyah olmuş geldi ortaya düştü. Eskiden doktor yok ki ilaç yok ki. Evin arkasında bir ham fındık ağacı vardı. Ham fındığın dibindeki toprakla çocuğu sararsan zehrini alıyormuş toprak derlerdi eskiden. Gittim, ham fındığın dibinden toprak aldım. Eskiden töngel diye bir meyveden sirke yapıldı. Benim de vardı bu sirkeden. Toprakla sirkeyi iyice karıştırdım. Çocuğu yatırdım çamuru çocuğun üzerine iyice yamadım daha sonra çamur kurumasin diye üzerini iyice örttüm. Öyle gece boyunca baktık sabaha kadar çocuğu takip ettik Daha sonra çocuk yavaş yavaş kendine gelmeye başladı.”(KK3)

“Eskiden biri zehirlendiğinde o kişiyi toprağa gömüyorlardı. Karnını, boğazından altını gömerlermiş. Toprak zehri almış.” (KK9)

“Eskiden biri yeni olmaya başlamış meyvelerden yiyince cüferlenir yani zehirlenirdi. Eskiden bu türlü zehirlenenlere solucan suyu içirirlerdi. Hatta çocuklar da meyveler olmadan yemesin diye onlara da böyle denirdi.” (KK34)

4.2.5.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi

Dereli'nin temel geçim kaynaklarından biri olan hayvancılığın ilçe halkı tarafından önemi büyüktür. Kış mevsimini ahırlarda geçirip yaz mevsiminde yaylalara götürülen hayvanların kimi zaman birçok hastalıkla mücadele ettiği

görülmüştür. Bu aşamada günümüzdeki gibi veterinere ulaşma kolaylığı olmadığından halk bu hastalıklardan hayvanlarını kurtarmak için çeşitli yollar denemiştir. Hayvan hastalıklarıyla mücadele etme yolunda Dereli halkının uygulama ve inançları:

“Hayvan hasta olunca onun sütü içilmiyordu dökülüyordu.” (KK9)

Nazar

“Hayvan nazarlanınca huysuz huysuz davranmaya başlar. Gece hayvana ahırda bir şey olmayacağı için sabah da sütü azalmaya başladığında nazarlandığını anlıyorduk. Bildiğimiz duaları okuyorduk, hocalara okutuyorduk Nazar muskası yazdırıyorduk. Şimdi veteriner çıktı direkt veterineri çağırıyorsun. İneğin sütü çok olsun diye küspeyi çok verirdik. Süt küspesi, besi küspesi denilirdi bunlara ve çeşit çeşit vardı. İnek ile koyun bir arada bir ahırda kalmaz inek koyunları kakar. İnek bağlansa bile koyunlar bağlanmaz koyunlar güdülerek bakılır takip etmek lazım Eskiden koyun sürüsünün içerisindeki bir koyun delirdi. Doğru dürüst yemek yemez yürüyemez oldu. Babam bu koyunlar için beyinde kurt oluşmuş kurt kemirmiş beyinini derdi. Onları kesip yerdik. Hayvan etrafında dönüp dururdu. Bunlara Deli Toklu denir.” (KK3)

“Koyun olduğu yerde koyun olmayacak. Koyunu cin tutar, koyunun kafası kurtlanır. Koyunyününden döşek, yastık yapıyorduk. Koyunun derisini yunuyla (yün) yüzüp tuzlayıp güneşte kurutuyorlar namazlık yapıyorlar. Koyun cennetten çıkmamış o yüzden koyunla yapılırmış.” (KK1)

“Titrerse ya da uyuşuk gibi olursa ilaç yaparız. Yedi çift bir tek taş toplanırdı. Taşları bir kız çocuğunun yaşmağına koyardık sonra onu dua (Gulhu) okuyarak ineğin altından üstünde yedi kere geçirip en sonunda hayvanın dalağına vururduk taşı dökerdik. Nazar değeni okursun. Nazar değen hayvan rahatsız olur, tepinir, hayvanın memelerinden kan gelir. Yedi çift bir tek pirinci, zeytinyağını, yoğurdu, şekeri bir kapla aldığın közün üstüne koyarsın. Bu malzemeler orada yanarken onun tütsüsünü hayvana verirsın bu nazara iyi gelir.” (KK10)

“Koyuna nazar değince hayvan hasta olur, yatar. Nazar hayvana kan tutması yapar. Hayvanın kulağını kesip kan akıtırlar, kan aktıktan sonra nazar da kan tutması da iyileşir. Eğer koyunu cin tutarsa koyun döner. 7 çift 1 tek taş toplayıp 7 kere bu

taşları okuyarak hayvanın karnının altından sırtına tık tık vurarak geçiririz. Hayvanı yeni tuttuysa hayvan iyileşir ama tatalı baya olduysa daha tez iyi olmuyor hayvanı kesiyorlar.” (KK4)

“Kırk bir tane pirinç tanesine ayrı ayrı kırk bir kere Âyetü'l-Kürsî okunur. Okunan pirinç taneleri biz beze sarılıp hayvanların boynuzuna takılarak hayvanı nazardan korunur. Ham elma ağacından küçük bir dal alınır ve halka şekline getirilip hayvanın boynuzuna bağlanan boncukların arasına yerleştirilir. Bu, ham elma dalı da nazardan korur.”(KK10)

“Hayvana nazar değerse hayvanın sütü kokarmış. Nazardan kurtulmak için hocanın okuması gerekir.” (KK35)

Kellik

Bu hastalık hayvanın genellikle baş kısmında, boynunda ve kuyruk sokumunda mercimek büyüklüğünde başlayarak ve avuç içi kadar olabilen tüy dökülmeleridir. Kellik hastalığına yakalanan hayvanların, hastalığın olduğu bölgelerinde kaşıntı meydana gelir. Kellik hastalığı olan hayvanla doğrudan temasa geçen insanlarda bu hastalık mutlaka görülür. İnsanlarda bu hastalık, kızarıklara dönüşerek, deri kabarmaları ve dökülmeleri şeklinde kendini gösterir. Hayvanlar yaz aylarında meralara çıkmaya başladıkça, zamanla kendiliğinden iyileşir.

Kırk Çıkık

“Ben çocukken bir tane koyunumuz vardı koyunun bir bacağı kırılmıştı. Koyunun bacağı paramparça olmuştu babam bize koyunun bacağına tutturdu sonra bacağındaki kemikleri toparladı bir araya getirdi. Sonra yumurtayı pişirdik onunla alçı yaptı, koyunun bacağının yanlarına tahtadan yapılmış olan hartama koydu sonra yumurta ile sardı koyun birkaç gün sendeledi daha sonra iyileşti. Hartama doruk ağacından yapılır, kelek de denir. Koyunun boğazını astığımız çingirak da kelektir, koyunun nerede olduğunu sesinden duyarız.” (KK3)

“Koyunların bacağına hartamayla sarıyorlardı. Mısır unuyla hamur yoğuruyorlardı koyunun bacağına onunla sarıp yanlarına hartama koyup sicimle bağlıyorlardı.” (KK9)

Zehirlenme

“Ben evlenmeden önce çobandım. Bir keresinde koyunum zehirlendi çamaşır için kullanılan mavi tozdan içirdim. Eskiden bu kullanılırdı zehirlenmeye iyi gelirdi. Mavi tozu bir şişenin içine koyardık üzerine bir miktar su koyardık iyice çalkalayıp koyuna içirirdik. Zehirlenen koyunun ağzına çiğ yumurta kırıyorduk Bu da zehirlenmeye iyi geliyordu.” (KK3)

4.2.5.3. Değerlendirme

Halk hekimliği, uluslararası yazınlarda “folk medicine” olarak bilinirken, Türkçe yazınlarda “geleneksel tıp” ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Halk Hekimliği; hastalıklar ve sağlık hakkındaki inanç, tutum ve davranışlar şeklinde tanımlanabildiği gibi, toplumların inanç, gelenek ve değer sistemleri ile ilgili tıbbi uygulamalar olarak, bazı antropologlar tarafından da “ev tedavisi” olarak ifade edilmektedir. (Şar, 2008, 1164)

Dereli yöresinde halk hekimliği uygulamalarının daha çok dönemin zor şartlarından dolayı oluştuğunu görmekteyiz. Hastalık karşısında çaresiz kalan insan düştüğü durumdan kurtulmak için çeşitli uygulamalara başvurmuştur. Saha çalışmasında bir kaynak kişimiz evlenmeden önce yani baba ocağındaiken çobanlık yapmaktaymış. Koyunun kırılan bacağını düzeltip sararak alçı işlevi görmesi için pişmiş yumurtayla sarma yöntemini büyüklerinden öğrenip bu durumdan doğal yollarla kurtulmuştur. Aynı şekilde kişi çevresinde meydana gelen bir zehirlenme olayından da ham fındık toprağına zehirlenen kişiyi sararak kurtulmuştur. Bunlar da gösteriyor ki insan doğayla mücadele yolunda önceki dönemlerde deneme yanılma yoluyla keşfettiği tedavi yöntemlerini kuşaktan kuşağı aktararak bugüne getirmiştir.

4.2.6. Halk Mutfağı

4.2.6.1. Çorbalar

4.2.6.1.1. Pancar(Kara Lahana) Çorbası

Malzemeler

Mısır yarması

Mısır unu (Bir kaşık)

Bulgur

Doğranmış pancar

Soğan

Patates

Acı Biber

Tane fasulye(İsteğe göre)

Tane mısır(İsteğe Göre)

Yağ

Tuz

Yapılışı: Önce bir tencereye su koyulur ve su kaynayınca içine malzemeler teker teker koyulur. Pancarlar ince ince doğranıp kaynamış suya konulur. İçine bulgur, mısır yarması, soğan, patates, mısır unu, acı biber ve fasulye; yağ ile tuz eşliğinde eklenir. Kaynamaya bırakılan yemek içindeki patatesler pişince tamamen pişmiş demektir. (KK4)

4.2.6.1.2. Mısır Çorbası (Hedik)

Malzemeler

Mısır

Tuz

Su

Süt

Fasulye tanesi

Yapılışı: Mısır yıkanır, haşlayıp süzülür ve taneleri çıkarılır. Tencereye koyulan mısırların üzerine aldığınca su konur. Yarı piştikten sonra fasulye konur, sıvı yağ eklenir. İsteğe göre pul biber konulur ve iyice pişirilir. (KK2)

4.2.6.1.3. Kabak Çorbası

Malzemeler

Kabak

Su

Tuz

Soğan

Sıvı yağ

Biber

Bulgur

Alafasulye

Yapılışı: Yağ ve soğan kavrulur. Daha sonra dilimlenen kabaklar konularak üzerine aldığınca su koyularak, tuzu, biberi, bulgur ve tane fasulyesi eklenerek pişirilmeye bırakılır. (KK4)

4.2.6.1.4. Mendek Çorbası

Malzemeler

Mendek

Soğan

Salça

Su

Tuz

Yarma/Mısır unu

Tane fasulye

Acı biber

Patates

Bulgur

Yapılışı: Temizlenen mendek ince ince doğlanır. Kaynamış suyun üzerine mendek, bulgur, yarma, fasulye, acı biber, patates yağ ve soğan eklenerek bir süre pişirilir. (KK4)

4.2.6.2. Yemekler

4.2.6.2.1.Pancar(Kara Lahana) Diblesi

Malzemeler

Pancar

Pirinç veya Bulgur

Ayçiçek yağı

Soğan

Patates

Su

Tuz, Biber

Yapılışı: Temizlenip yıkanan pancar ince ince doğranır. Doğranan pancar bir tencereye konur. Üzerine yarım su bardağı kadar pirinç veya bulgur dökülür. İsteğe göre mısır unu veya mısır yarması bir tutam kadar eklenir. Küp küp doğranan patatesler ile doğranan soğan da eklenir. En üste tuz, biber, sıvı yağ ve yemeğin çekebileceği kadar su eklenerek pişirilmeye bırakılır. (KK17)

4.2.6.2.2. Üzüm Yapağı Sarması

Malzemeler

Üzüm yapağı tuzlaması

Pirinç

Tuz

Nane

Pul Biber

Sıvı Yağ

Soğan

Limon

Yapılışı: Tuzlaması yapılan yapraklar suya alınır tuzu çıkana kadar bekletilir. İç harcı yapılır. Tencereye sıvı yağ koyulur. İnce kıyılmış soğanlar pembeleşene kadar kavrulur. Yıkanmış pirinçler üzerine eklenir. Daha sonra tuz, biber ve isteğe göre nane koyulur. İyice karışıp kavruan malzemeler ocaktan alınır ve üzüm yapağına az az koyularak kalem gibi ince olacak şekilde sarılarak tencereye yerleştirilir. Tencereye dolmanın üzerine gelecek kadar su koyulur. Bir miktar da sıvı yağ eklenerek pişirilmeye bırakılır. Pişen sarma limonla servis edilir. (KK15)

4.2.6.2.3. Pancar Sarması (Dolma/Kara Lahana Sarması)

Malzemeler

Haşlanmış pancar

Bulgur

Mısır Yarması(İsteğe bağlı)

Tuz

Pul Biber

Sıvı Yağ

Soğan

Yapılışı: Haşlanmış olan pancarlar soğumaya alınır. İç harç hazırlanır: Bol soğan sıvı yağla birlikte iyice kavrulur. Daha sonra bulgur ve mısır yarması, pul biber, tuz da eklenerek kavrulur. Bir bardak su da eklenerek kısık ateşte harç biraz pişirilir. Daha sonra pancarlar küçük parçalar halinde ayrılır. Harç pancarlara az az koyularak sarılır ve tencereye dizilerek sıvı yağ eklenip pişirilmeye bırakılır. Orta ateşte kaynadıktan sonra kısık ateşte yavaş yavaş pişirilir. (KK15)

4.2.6.2.4. Kiraz Diblesi

Malzemeler

Turşusu kurulmuş kiraz

Patates

Pirinç

Soğan

Yağ

Tuz

Su

Yapılışı: Çekirdeği çıkarılan tuzlanmış kirazlar yıkanıp tencereye koyulur. Üzerine pirinç, küp küp doğranmış patates ve soğan doğranır. Daha sonra yağı ve tuzu eklenir. Bir bardak kadar da su eklenerek pişmeye bırakılır. Patates ve pirinçler pişince ateş söndürülür. (KK4)

4.2.6.2.5. Yâlama (Fasulye Yemeği)

Malzemeler

Yeşil Fasulye

Soğan

Patates

Patlıcan

Biber

Domates

Tane Mısır

Tuz

Sıvı yağ

Yapılışı: Yeşil fasulyeler ortadan bir kere kırılarak tavaya dizilir. Üzerine uzun uzun dilimlenmiş patates, biber, patlıcan koyulur. En üstüne yuvarlak dilimlenmiş domates koyularak tane mısır eklenir. Sıvı yağı, tuzu ve pişeceği kadar suyu eklenerek pişmeye bırakılır. (KK4)

4.2.6.2.6. Taflan(Kara Yemiş) ya da Kiraz Kavurması

Malzemeler

Kiraz Tuzlaması/ Taflan tuzlaması

Soğan

Tane mısır (İsteğe göre)

Sıvı yağ

Yapılışı: Tuzlaması kurulan kiraz ya da taflanların çekirdekleri çıkarılır. Tuzu çıksın diye biraz suda bekletilir. Tencereye ince ince doğranan soğanlar koyulur ve sıvı yağla birlikte bir süre kavrulur. Daha sonra kirazlar ya da taflan koyularak iyice kavrulur(5-10 dk.). Üzerine tane mısırlar eklenir. Kiraz ya da Taflan gibi tuzlamaların yemeği yapılırken genellikle yemeğe tuz atılmaz, tuzlu olduğu için. (KK4)

4.2.6.2.7. Isırgan Yemeği(Püresi)

Malzemeler

Isırgan

Mısır unu

Un

Sarımsak

Su

Süt

Tuz

Yapılışı: Isırganlar temizlenip kaynayan suya koyulur ve ezilinceye kadar pişirilir. Sonra suyu süzülür. Püre kıvamına gelmesi için karıştırıcı ile çekilir ya da ezilir. Mısır ve buğday unuyla çırpılarak kaynayan suya dökülür. Tuzu eklenir. 10-15 dakika pişirilir. Üzerine tereyağı yakılarak dökülür ya da süt kaymağı dökülerek yenir. (KK17)

4.2.6.2.8. Mısır Unu Yalaşı

Malzemeler

Mısır unu

Su

Tuz

Tereyağı

Yapılışı: Ilık suya mısır unu eklenerek kıvam buluncaya kadar pişirilir. Tuzu eklenir.

En sonunda üzerine tereyağı dökülür. (KK2)

4.2.6.2.9.Un Yalaşı (Helle)

Malzemeler

Süt

Tuz

Buğday unu

Yapılışı: Ilık süte yavaş yavaş un dökülür. Yapılan helle kararınca tuzu konur.

Muhallebi kıvamına gelinceye kadar karıştırılarak pişirilir ve kıvamı bulunca altı kapatılır. (KK2)

4.2.6.2.10. Sirun

Malzemeler

Yufka

Tuz

Yoğurt

Sarımsak

Tereyağı

Yapılışı:Açılmış yufka küp küp doğranıp tepsiye dizilir. Bir kâse yoğurda tuz, ezilmiş sarımsak eklenip çırpılıp üzerine dökülür. Üzerine bol tereyağı eritilip dökülür. (KK4)

4.2.6.2.11. Armut Hoşafı (Colap)

Malzemeler

Armut

Su

Şeker (isteğe göre)

Yapılışı: Armudun başı, sapı kesip tencereye konur üzerine soğuk su eklenerek pişirilmeye bırakılır. Suyu fazla koyulur ve bol pişirilir. İsteğe göre şeker de eklenebilir. (KK4)

4.2.6.3. Turşular

4.2.6.3.1. Fasulye Turşusu

Fasulye

Kaynar su

Sarımsak

Kalın tuz

Acı-Tatlı Biber

Yapılışı: Kaynamış suya fasulyeler bütün bütün atılır ve biraz haşlanınca yani orta sertliğe gelince bir kaba alınır ve üzerine soğuk su dökülerek soğumaya bırakılır. Sarımsaklar soyulur ve bir poşete koyulup ezilir. Daha sonra bir bidona fasulye tuz-sarımsak ve biber koyulur. Sıra sıra birkaç defa bu yapılır. Ağzına kadar dolduktan sonra bidon suyla doldurulur. Bir iki gün sonra tuzlu suda biraz eriyen fasulyeler aşağı iner ve suyu da çeker. Bu durumda su eklenir. (KK9)

4.2.6.3.2. Yeşil Domates Turşusu

Malzemeler

Yeşil Domates

Sarımsak

Acı ve Yeşil Biber

Su

Tuz

Yapılışı: Domatesler iyice yıkanıp doğranır. Akşamdan tuzlanıp dinlenmesi için sabaha kadar bekletilir. Tuzlu suda iyice kendinden geçen domatesleri bir bidona sarımsak ve biberleri karıştırarak koyulur. Ağzına kadar su doldurulan turşunun üzerine bir yumruk büyüklüğünde taş koyulur ki domatesler yukarı çıkmasın. Daha sonra turşu dönmesi için gölge bir yere bırakılır. Bir hafta gibi bir süre içerisinde turşu döner. (KK9)

4.2.6.3.3. Pezik Turşusu

Malzemeler

Pezik

Sarımsak

Tuz

Su

Kırmızıbiber

Yapılışı: Peziklerin yaprakları koparılır ve pezikler parmak büyüklüğünde kesilir. Daha sonra kaynamış suya atılır ve biraz haşlanınca alınıp soğuk suya koyulur. Sarımsaklar soyulur ve doğranan biberle karıştırılır. Bidona biraz pezik konur üzerine tuz ve sarımsak, biber koyulur. Bidon dolana kadar bu işlem devam eder. En sonunda ağzına kadar su koyulur. (KK9)

4.2.6.3.4. Gabalak Turşusu

Malzemeler

Gabalak

Sarımsak

Tuz

Su

Yapılışı: Gabalakların yaprakları koparılıp dışındaki kabuğu soyulur. Gabalaklar küçük küçük doğranır. Daha sonra kaynamış suya atılır ve bir süre kaynadıktan sonra alınıp soğuk suya koyulur. Yine bidona gabalak, tuz, sarımsak şeklinde bidon dolana kadar koyulur. Son olarak bidon suyla doldurulur ve turşunun tam kurulması için bekletilir. Bir iki hafta gibi bir süreçte turşu olmuş olur.

“Şimdiki adamlar hormonlu öteberiyi çok yiyor. Eskiden turşuyu korlar pıtanalara. Pıtana ağaçtan yapılırdı turşu yapılırdı.” (KK1)

4.2.6.4. Ekmekler

4.2.6.4.1. Mısır Ekmeği

Malzemeler

Mısır unu

Ilık su

Hamur mayası

Tuz

Yapılışı: Unu aldığımız kaba tuz, ılık su, hamur mayası koyulur ve yoğurulur. Daha sonra tepsiye döşenen hamurun ekşilenmesi yani kabarması beklenir. Kabarınca fırına atılıp pişirilir. (KK17)

4.2.6.4.2. Cırtla

Malzemeler

Buğday unu

Ilık su

Tuz

Maya

Yapılışı: Un, su, tuz, maya güzelce karıştırılır. Akışkan bir kıvama gelince biraz dinlenmesi için bırakılır. Daha sonra tavada kızan yağın üzerine ince bir şekilde döşenerek iki tarafı da pişirilir. (KK17)

4.2.6.5. Kızartmalar ve Kavurmalar

4.2.6.5.1. Kabak Kızartması

Malzemeler

Kurutulmuş kabak

Yumurta

Tuz

Şeker (İsteğe göre)

Sıvı yağ

Yapılışı: Önceden ince bir şekilde kesilip kurutulan kabak çubukları küçük küçük koparılır. Bunlar kaynamış suya atılarak biraz haşlanır ve bir kaba alınır. Kaba alınan kabakların üzerine yumurta kırılır. Tuzu da eklenen karışım tavada kızmış olan yağın üzerine serilir. Bir yüzü kızardıktan sonra kapakla çevrilir ve kızaran tarafa isteğe göre biraz şeker eklenir. Diğer yüzü de kızardığı zaman yemeye hazır duruma gelir. (KK4)

4.2.6.5.2. Yeşil Domates Kızartması

Malzemeler

Tuzlanmış yeşil domates(Önceden bidona tuzlanır ancak turşudan farkı sarımsak koyulmamasıdır.)

Sıvı Yağ

Mısır Unu

Yumurta

Soğan

Yapılışı: Tuzlanıp kızartma için hazırlanmış olan yeşil domatesler bir tencereye alınır ve üzerine soğuk su koyulur. Haşlanan domatesler süzülür ve bir kaba sıkılarak koyulur. Üzerine mısır unu, soğan, yumurta ile birlikte harmanlanır ve tavaya serilir. İki tarafı da kızarınca yemeye hazır hale gelir. (KK4)

4.2.6.5.3.Pezik Kavurması

Malzemeler

Pezik

Su

Soğan

Mısır unu

Yumurta

Tuz

Yapılışı: Pezikler temizlendikten sonra ince ince doğranıp kaynayan suda haşlanır. Daha sonra suyu süzülür ve soğuduktan sonra elle güzelce sıkılır. Bir kaba alınan peziklere biraz mısır unu bir yumurta ve tuz eklenerek iyice karıştırılır. Tencerede kavrulan yağın üzerine dökülür ve 5-10 dakika kavrulup yemeye hazır hale getirilir. (KK4)

4.2.6.5.4.Kiraz/Taflan(Kara Yemiş) Kavurması

Malzemeler

Tuzlama kiraz ya da Taflan

Soğan

Sıvı yağ

Yeşil soğan(isteğe göre)

Yapılışı: Kiraz ya da taflanın çekirdekleri çıkarılır. Kirazların tuzu çıksın diye bir süre suda bekletilir. Tencerede ince doğranmış soğanlar iyice kavrulunca yeşil

soğanla birlikte tuzu çıkmış olan kirazlar sıkılarak tencereye alınır. 5-10 dakika kavrulduktan sonra yemeye hazır hale gelir. (KK4)

4.2.6.5.5.Mantar Kavurması

Malzemeler

Acı mantar/ Ayı kulağı vs.

Soğan

Sıvı yağ

Yapılışı: Mantar yıkanıp haşlanır ve ince ince doğranır. İnce doğranan soğanlar yağda iyice karıştırılır ve mantar üzerine dökülerek kavrulur. (KK4)

4.2.6.5.6.Galdirik Kavurması

Malzemeler

Galdirik

Sıvı yağ

Soğan

Yapılışı: Galdirikler yıkanır, doğranır ve haşlandıktan sonra suyu süzülür. Daha sonra soğanla kavrulur. (KK4)

4.2.6.5.7. Galdirik Kızartması

Malzemeler

Galdirik

Sıvı yağ

Soğan

Yumurta

Mısır unu

Yapılışı: Galdirikler yıkanır, doğranır ve haşlandıktan sonra suyu süzülür. Daha sonra suyu sıkılır. Bir kapta yumurta ve mısır unuyla harmanlanır ve tavaya döşenir. (KK4)

4.2.6.5.8. Sakırca Kızartması

Malzemeler

Sakırca

Sıvı yağ

Yumurta

Mısır unu

Yapılışı: Sakırcalar tek tek seçilir ve doğranır. Suda haşlayıp süzdükten sonra sıkılıp yumurta ve mısır unuyla harmanlanıp tavada çevirerek iki yüzü de kızartılır. (KK15)

4.2.6.6. Tatlılar

4.2.6.6.1. Un Helvası

Malzemeler

Buğday unu

Şeker

Su

Yapılışı: buğday unu pembeleşinceye kadar tereyağıyla kavrulur. Daha sonra kaynatılmış şekerli şerbet ile yoğurularak tepsiye dökülür. Katı bir kıvam alır. (KK4)

4.2.6.6.2.Elma/Armut Pekmezi

Malzemeler

Elma/Armut

Su

Yapılışı: Meyveler bolca yıkanır. Büyük bal tavaasına konur. Tavanın ağzına kadar su konur ve pişirilir. Piştikten sonra hepsi torbaya ya da çuvala aktarılır. Çuvalın ağzı bağlanır ve üzerine taş gibi ağır bir cisim koyularak suyu çıkarılır. Çıkar sıkılmış su temiz tavaya alınır ve pekmez kıvamına gelene kadar pişirilir. (KK4)

4.2.7. Halk Takvimi

Takvim toplumların doğal, toplumsal olaylar ve kurumlar aracılığıyla zamanı parçalayarak daha kolay anlaşılır bir duruma sokmak amacıyla oluşturdukları sistemli bir dizgedir. Kanımızca en küçüğünden en büyüğüne dek toplumlar, var oluşlarından başlayarak, her devirde değişik ya da benzer nedenlerle yine değişik ya da benzer biçimlerde zamanı bölmek, noktalamak ihtiyacı duymuşlardır (Erginer 1984, 10).

Dereli ilçesinde de bir takvim oluşturmuş ve bunu yapılan işlerin isimlerinden meydana getirmişlerdir. Bu bölümde sahadan yaptığımız derlemelere dayalı olarak Dereli İlçesinin halk takvimini aşağıdaki başlıklar altında sunmaya çalışacağız.

4.2.7.1. Aylar

Kaynak kişilerden derlenen ayların adlandırılışları aşağıdaki gibidir:

“Darı ayı, Goç ayı, Karakış ayı, Zemferi ayı, Gucuk Ayı bunlar kış aylarıdır. Mart ayı, Ablur ayı, Mayıs ayı, Kiraz ayı, Orak ayı, Ağustos ayı, İstavurt ayı bunlar güz aylarıdır. İstavurt ayında yapraklar dökülür o gazeller toplanır malların altına atılır. Orak ayı denme nedeni ekme biçme ayı olmasından. Goç ayında koyuna goçu katarlar. Eskiden koyunlar gücük ayında koyun ederdi.” (KK1)

Mart: Mart

Abrul: Nisan

Mayıs: Mayıs

Kiraz: Haziran

Orak: Temmuz

Ağustos: Ağustos

İstavrit: Eylül

Darı: Ekim

Goç: Kasım

Karakış: Aralık

Zemheri: Ocak

Gücük: Şubat ayı olarak sıralanmaktadır. (KK18)

4.2.7.2. Mevsimler

Mevsimlerle ilgili adlandırmaya baktığımızda günümüzle çok da farklı olmadığını görürüz. Sonbahara güz mevsimi denilmesi dışında diğerleri aynıdır.

Darı ayı

Goç ayı

Karakış ayı

Zemferi ayı

Gucuk Ayı ayları kış ayları olup soğuk geçer.

Mart ayı

Ablur ayı

Mayıs ayı

Kiraz ayı

Orak ayı

Ağustos ayı

İstavurt ayı bunlar da güz aylarıdır. (KK1)

4.2.8. Halk Meteorolojisi

Dereli yöresinde diğer yörelerde de olduğu üzere halkın hava durumunu çeşitli nesne ve olaylara bakarak yorumlayıp iş düzenini buna göre oluşturduğu bilinmektedir. Hava durumu tahmininde tabiatın gözlemlenmesine tecrübeler/verilere dayanan gözlemlerin önemli bir yeri vardır. Teknolojinin olmayışı veya yetersiz oluşu toplumları kendilerine has hava tahmini yöntemleri geliştirmeye yönlendirmiştir. İnsanlar sadece gökyüzünü değil böcek, kuş ve hayvanların olağandışı davranışlarını; ay, güneş, rüzgâr ve bulutların görünüşünü, bitkileri, denizi de gözlemleyerek tahminler yapmışlar ve bu sayede gelecek gün, ay veya yılın hava tahminini kendi metotlarıncı belirlemiş ve planlarını da ona göre yapmışlardır. (Demir, 2019, 213-222)

Her konuda olduğu gibi hava tahminlerinde de halkımızın birçok inanışları vardır ve bu tahminler dini, ekonomik etkilere dayandığı gibi, genellikle tecrübeler ve belirli günlere de dayanır. Güneş, ay, bulutlar ve yıldızlara; dağ, tepe ve akarsulara; hayvanların durumuna ve önsezilerine dayanan bu tahminlerinin doğruluğu hiçbir zaman tartışılmaz, yüzde yüz doğruluk payı vardır (Acar, 1974, 3).

İlçede yaşayan halkın özellikle merkezden uzak köylerde yaşayan kısımlarının doğanın hareketlerine bakarak günümüzde bile hava tahminleri yaptığı görülmüştür. Dereli yöresinde de bu konuyla ilgili bir kaynak kişimiz şunları dile getirmiştir:

“Eskiden hava tahminlerini yaparken gökyüzünde bir yer tutarlarmış Örneğin Kurtulmuş köyü tarafına göre yorum yaparlarmış. Kurtulmuş Köyü tarafındaki gökyüzü kararmışsa yağmur yağacak denirdi. Kurtulmuş tarafı kızarırsa yarın hava güneşli denilirdi.”(KK9)

Kaynak kişilerimiz mart ayı için tekerleme ayı, der. Bu ayın Rumi takvime göre 12 günü sonraki gelen yılın 12 ayının hava durumunu verir. Rumi’ye göre 14 Martla başlar; 14 Mart önünde gelen ocak ayının hava durumunu, 15 Mart önündeki senenin şubat ayını, 16 Mart önündeki senenin mart ayını şeklinde mart 15 e kadar gider. (KK18-KK4)

4.2.9. Değerlendirme

İnsanoğlu yaşamı boyunca hayatını devam ettirebilmek için çeşitli şeylere ihtiyaç duymuştur. Bunlardan bir tanesi de zaman kavramını çözerek bundan hareketle gün, ay, yıl ya da hava durumu hakkındaki verilerdir. Dereli yöresindeki halk önceki dönemlerde günleri adlandırırken bugünden çok da farklı bir adlandırma yapmamış olsa da gün içindeki zaman bölümleri için çeşitli ifadeler kullanmıştır. Sabah için zabatca, yine sabah için kuşluk vakti, sonra anlamında zêlê gibi kelimelerin kullanıldığını görürüz. Aylar için ise yörede yapılan işe göre ayın ismi adlandırılmıştır. Örneğin kiraz toplanma ayına kiraz ayı, bahçe biçme, temizleme ayına orak ayı, kız aylarına zemheri, gücük ayları denilmiştir. Mevsimlerin ise kış ve güz ayları olarak ikiye ayrıldığını görürüz. Ayrıca yöre halkının hava durumu tahmini noktasında çeşitli uygulamalara gittiği görülmüştür. Örneğin bir kaynak kişimiz yarınki hava durumunu öğrenmek için deneme yanılma yoluyla tespit ettiği bir dağın başına gelen gökyüzünü tespit edip oranın bulutlu ya da açık olmasına göre yorumlar yapmıştır. Doğayı öğrenmek için çeşitli yollar geliştiren yöre halkının bu tespitleri önceki dönemlerdeki kadar aktif olmasa da zihinlerde güncelliğini korumaktadır.

4.3. HALK EDEBİYATI

4.3.1. Dereli İlçesi Halk Edebiyatı

4.3.1.1. Masallar

“Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muradına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu, 2007, 2)

Eski dönemlerden bu yana masal anlatma geleneği değişerek dönüşerek günümüze ulaşmıştır. Bugünkü masal kahramanlarına baktığımızda yine masalların bazılarında hayvanların yahut olağanüstü varlıkların ya da reel insanların olduğunu görmekteyiz. Bu olağanüstü kişi ve olaylara rağmen masalı dinleyenlerin az da olsa bu masala inandığını ya da bundan ders çıkardığını görürüz. Masalların kaynağı konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış olup Gedeon’un sınıflandırmasına yer verilmiştir.

Masalların kaynağı konusunda Gedeon Huet’nin sınıflandırması:

- a. Tarih Öncesi Görüş(Kablettarih Nazariyesi)
- b. Tarihi Görüş (Tarihi Nazariye)
- c. Etnografik Görüş (Etnografik Nazariye)

Tarih öncesi görüşe göre masalların kökeni Hint Mitolojisinde(Vedalar da) aranmalıdır. Bu görüşün savunucuları G.Grimm (1819) ile Dasent(1859)’tir. Tarihi görüşe göre de masalların kökeni Hindistan’dır. Bu görüşün bilimsel anlamdaki ilk temsilcisi Sylvestre de Sacy’dır. Etnografik görüşe göre de masallar mitolojinin değil medenî hayatın artıklarıdır. Buradaki “medenî hayat” insanların bir arada yaşamaya başlamasıyla ilgili olan “hayat”tır. Bu görüşün temsilcileri Andrew Lang, Edward Tylor ve M. Lennan gibi etnografılardır. (Sakaoğlu, 2007, 2-8)

Masalları sınıflandırmaya düşünenlerin başında Kaarle Krohn gelir. Krohn, Finlandiyalı bilgin Antti Aarne'dan iyi bir sınıflandırmanın yapılmasını ister. O da; memleketlisi Oscar Hackman, Danimarkalı Axel Olrik, Alman Johannes Bolte ve İsveçli C. W. Von Sydow'un görüş ve düşüncelerinden faydalananarak günümüzde hala kullanmaya devam ettiğimiz şeklin aslını oluşturan sınıflandırmayı hazırlar. Ancak, bu sınıflamada sadece Kuzey Avrupa ülkelerinin masallarını içine almaktadır. Gelecekte geliştirileceği düşünülerek bu sınıflama, 540 masallık kadro için, 4 katına yakın bir sayıda, 1999 masallık bir katalog olarak hazırlanır. Bu katalog, masal tipleri üzerine kurulmuştur. Her tip için ayrı bir numara verilmiş, birbirleriyle akraba olabilecek tipler bir başlık altında, birbirlerini takip edecek şekilde sunulmuştur. (Sakaoğlu, 2007, 11)

Bu konuyla ilgili önemli kabul edilen çalışmalar yapan Antti Aarne, Stith Thompson, W.Eberhard ve Pertev Naili Boratav'dır. Antti Aarne'nin başladığı öğrencisi olan S.Thompson tarafından tamamlanan **The Types Of The Folklate** adlı eser bu sahada önem arz eden çalışmalardandır. Masal motiflerini bir araya getirerek belirli bir tasnif içinde sunan ilk çalışmayı yine Stith Thompson yapmıştır. Thompson, 'Motif Index of Folk- Literature' adını taşıyan çalışmasını ilk önce 1932-1936 yılları arasında, genişletilmiş şeklini ise 1955-1958 yıllarında yayımlamıştır. Türk masallarını bu bağlamda inceleyen ilk çalışma Eberhard- Boratav tarafından hazırlanan *Typen Türkische Volksmarchen* adlı eserdir. Bu eser Türk masallarının tiplerine dair yapılan en önemli çalışmalardır. (Sakaoglu, 1999, 13-16)

Bunlara ek olarak Mehmet Tuğrul "**Mahmut Gazi Köyünün Halk Edebiyatı**" adlı doktora tezi Naki Tezel'in "**Türk Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme**" adıyla Hisar dergisinde neşrettiği makalesinde masalları tasnif etmiştir. (Oğuz vd. 2008, 139-140)

4.3.1.1.1. Masalların İncelenmesi

4.3.1.1.1.1. Masalların Tasnifi

Bu çalışmada Giresun / Dereli ilçesinde derlenen masallar tasnif edilirken Antti Aarne –Stith Thompson tasnifi kullanılmaya çalışılmıştır. Tasnif ve bizim derlediğimiz masalların dağılımı şu şekildedir:

- 1.Hayvan Masalları
- 2.Asıl Halk Masalları
- 3.Fıkralar
- 4.Zincirlemeli Masallar
- 5.Sınıflandırmaya Girmeyen Masallar (Sakaoğlu, 2007, 13)

Dereli ilçesinde derlemiş olduğumuz masal sayısı 4 ‘tür. Bunlardan 1 tanesi Hayvan Masalları diğer 3 tanesi de Asıl Halk Masalları kategorisine girmektedir. Masalların şekil içerik, formel ifadeler gibi özellikleri değerlendirme başlığı altında incelenmiştir.

4.3.1.1.1.2. Masallarda Formel İfadeler

Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözleri hemen her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlerle “formel” yani “kalıp sözler” adını veriyoruz. (Sakaoğlu, 2007, 57)

Hemen halk anlatısında olduğu gibi masalda da formel ifadeler bulunmaktadır. Bu formel yapı geleneğin devam ettirilmesinde oldukça önemlidir. Saim Sakaoğlu formel ifadeler için ‘Bunlar, masalın bünyesinden ayrılamayacak kadar onun malı olan ifadelerdir.’” Sözü yine bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Formel ifadeler anlatıcının yardımcısı olduğu kadar ustalıklarını göstermek için de önemlidir. Bunlara ek olarak formel ifadeler anlatıcının unuttuğu ve sıkıştığı durumlarda imdadına yetişen bir kurtarıcıdır. Saim Sakaoğlu formel ifadeleri bölüme ayırmaktadır.

1. Başlangıç Formelleri
2. Başlayış(Geçiş)Formelleri
3. Aynı Olayın Tekrar Vukuunda Kullanılan Formeller
4. Bitiş Formelleri

5. Çeşitli Formel Unsurlar (Sakaoğlu, 2002, 250)

Dereli ilçemizden derlemiş olduğumuz masallardaki formel unsurların oldukça az olduğu görülür. Bunun sebebi yörede masal anlatma geleneğinin ya da masal anlatma ortamının yok olmaya yüz tutmuş olmasıdır. Araştırma sahamızda derlenen masalların usta bir anlatıcıdan derlenmemiş olmasının da unda etkisi vardır. Derlemiş olduğumuz masallar kulaktan kulağa anlatılanlarla hatırlanandan ibarettir. Çünkü derleme yapılan sahada usta anlatıcı olarak nitelendirilebilecek hiç kimseye rastlanamamıştır.

4.3.1.1.2.1. Başlangıç Formelleri

Masalın asıl olayına geçilmeden önce, anlatıcının dinleyicilerini masala hazırlamak amacıyla söylediği kalıp sözlerdir. Çeşitli uzunluk ve yapıda bulunmakla birlikte günümüz anlatıcıları kısa olanlarını tercih etmektedir. Ancak usta anlatıcılar bu yalın söyleyişe ekledikleri tekerlemelerle masalın başlangıcını renklendirirler. (Sakaoğlu, 2007, 58)

Saim Sakaoğlu, başlangıç formellerini 2 alt başlıkla sade giriş formelleri ve tekerlemeli giriş formelleri olarak ayırır. Dereli ilçemizden derlediğimiz masalarda sade bir başlangıç göze çarpar. Tekerlemeli giriş formeli derlediğimiz iki masamızda da bulunmamaktadır. Bu durum bize bölgedeki masal anlatma geleneğinin yok olmaya yüz tuttuğunun önemli göstergelerindendir.

Derlenen masallar baktığımızda belirgin bir başlangıç formeli görememekle birlikte “Bir gün, yeri belli olmayan bir yer ve zamanda, eskiden ya da belirsiz bir yerde” şeklinde ifadeler vardır. Bu da masalın belirgin özelliklerinden olan yer ve zamanın net olmamasındandır.

4.3.1.1.2.2. Geçiş Formelleri

“Masalarda önemli rolleri olan bu formellerin başlıca görevleri bir olaydan diğerine geçişi sağlamaktır. Anlatıcıların, dinleyicilerin üzerindeki etkisini canlı tutmak da bu formellerin yardımıyla gerçekleşir. (Sakaoğlu, 2007, 59)” diyen Sakaoğlu geçiş ya da bağlayış formelini alt başlıklar halinde incelemiştir. Bu çalışmada da Dereli ilçesinde derlenen 2 masala baktığımızda geçiş ya da bağlayıcı

formel olarak “daha sonra, beklemiş beklemiş ikilemesiyle zaman ifadesi ya da hızlıca” gibi ifadelerin derleme sırasında kullanıldığını gördük.

4.3.1.1.2.3. Bitiş Formelleri

Masal boyunca olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı, masalını uygun bir şekilde bitirmek zorundadır. Kafiyele bazı sözlerle masalı bağlarken dinleyicilerin kendisine gösterdikleri ilgiyi de dikkate alan anlatıcı kısa veya oldukça uzun olan bir bitiş formeliyle sözlerini bitirir.(Sakaoğlu, 2007, 63)

Masal metinlerinde başlangıç ve geçiş bölümlerinde olduğu gibi bitiş bölümünde de çeşitli formeller bulunmaktadır. Saha araştırmasında derlediğimiz masallara bakarsak bitiş olarak şunları görürüz: “... Seni bir daha elime geçirirsem bırakır mıyım şeklindeki pişmanlık ifadesini, hayretler içerisinde kalmış ya da kızın kaçmasıyla hikâyenin bitmesi ve son masalda da muradına erememe ” ifadelerini görürüz.

4.3.1.1.2. Masal Metinleri

4.3.1.1.2.1. Hayvan Masalları

1

Bir gün bahçede bir tavuk gezermiş. Tavuk gezerken karşıdan bir tilki onu görmüş. Demiş ki: “Aman ne iyi, şu tavuğu yakalayayım da yiyeyim.” Diyerek gezen tavuğa doğru yaklaşıyor. Bunu gören tavuk da korkudan: “Ah ben ne yapayım şimdi, tilki kardeş beni bekliyor, beni yiyecek. Ben buna bir oyun yapayım.” Yaklaşan tilkiye tavuk şunu söyler: Tilki kardeş ben şimdi buraya bir tane sihirli yumurta yumurtlayacağım, onu alan kuşların kralı olacak. Sen bana sırtını dön, kulaklarını tıka, gözlerini yum.” der. Bunu öğrenen tilki sevincinden uçar ve şunu der: “Yumurtayı da alacağım, tavuğu da yiyeceğim” diyerek sevincinden bağırır. Sonra denilenleri yapıp gözlerini açıp bakar ki tavuk kaçıp gitmiş, ne de yumurta yapmış. Kendi kendine kızarak tavuk için: “Sen bana bir oyun yaptın, seni bir daha elime geçirirsem bırakır mıyım” der. (KK32)

4.3.1.1.2.2. Asıl Halk Masalları

1

Yeri belli olmayan bir yer ve zamanda yaşlı bir adam çobana gel yemek yiyelim, yoğurt doğra demiş. Adam, çobana yoğurdun ekmeğini iri iri doğra civil boğazıma kaçıyor, demiş. Çoban da adam yemesin diye ince ince doğramış, oturmuşlar sofraya ve daha sonra yaşlı adam yoğurdu hızlı hızlı yemeye başlamış. Adam çobanı kandırmış. Çoban da adam yemesin diye tersini yapmış ancak daha kurnaz olan adam iri taneli deyip civil civil doğranmış yoğurt istemiş. Adam tabak tabak yoğurdu yerken çoban hayretler içerisinde kalmış. (KK4)

2

Eskiden genç bir kızı evlendirmişler. O zamanlar da görücü usulü olduğu için eşler birbirini görmezmiş. Düğün bittikten sonra kız odaya girmiş bakmış ki bir yaşlı adam oturuyor. Beklemiş beklemiş adam gitmemiş. Sonra kız adama:

-Sen git de dede oğlun gelsin, geç olsun, demiş.

Dede de demiş ki:

-Dede buranın yerlisi, başının gözünün kirlisi, demiş. Kız da

-Ben tuvalete gidip geleyim demiş. Adam kaçarsın aman dedikten sonra kız beline kolanı bağlayıp uçunu adama tutturmuş. Kız tuvalete gidip beline bağladığı kolanı çözüp ibriğe bağlamış Gelin camdan aşağı kaçmış. Adam ipi çektikçe ibrik tıkırdarmış. Tıkırtıyı duyan adam tıkırtılarını sevdiğim gel diye bağırarak tuvalete bakmış ki kız kaçmış. (KK4)

3

Eskiden bir kızın nişanlısı evleneceği kızı takibe başlamamış. Genç kapının deliğinden kıza ekmek pişirirken bakmaya başlamış. Genç kız pişen her ekmeği ateşten aldığı anda bakmış ki yanmış. Kız yanmış ekmekleri görünce her defasında bunu ben yerim bari, bunu da ben yerim bari diyormuş. Olan biteni delikten izleyen

genç çocuk bakmış ki ortaya bir yemek ekmek meydana getiremeyecek. Genç çocuk evlenmekten vazgeçmiş. (KK4)

4.3.1.1.3. Değerlendirme

Dereli yöresinde yapılan saha çalışması sonucu elde edilen masalların, şekil, içerik ve bağlam özellikleri incelenmiştir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. *Şekil Özellikleri*

a) Saha araştırmalarında derlenen masallar şekil itibarıyla incelendiğinde masalların hacim olarak kısaldığı görülmüştür. Masalların şekline etki eden etmenlerden bir tanesinin insanların artık köylerde yaşamayı gösterilebilir. Özellikle köy kahvelerinde akşamları toplanan köy halkı vakit geçirmek için fıkralar, masallar anlatmaktaymış. İş ve hasat zamanlarında imeci usulü bir araya geldiklerinde dahi masal, bilmece gibi türlere sohbetlerinde yer verirmiş. Günümüze yaklaştıkça köylerdeki insanların geçimlerini köyde sağlayamamaları gerekçesiyle şehre göç etmesi bu geleneği zedelemiştir. Ayrıca tarım arazilerinin bölünmesi, çocuklara bölünen arazi alanlarının daralması, verimin azalması, ya da hane içerisindeki anlaşmazlıklar nedeniyle göçler artmıştır. Bugün kırsal kesimde yaşayan insanların yaş ortalamasına baktığımızda 50-90 yaş arası olduğunu görürüz. Bu kesimin ise yaz aylarında köylerinde kaldığını, kış aylarında şehir dışında çocuklarının yanında ikamet ettiğini görmekteyiz. Bu sebeplerden ötürü masal anlatma geleneği sekteye uğramış olup anlatılan masalların biçiminde de kısalma olmuştur.

b) Masalların biçiminin kısalmaya başlaması ile birlikte formeller de terk edilmeye başlanmıştır. Derlenen masallardaki başlangıç formüllerine baktığımızda "Bir gün(...), yeri belli olmayan bir yer ve zamanda(...), eskiden(...), gibi ifadeleri görürüz. Bunun da literatürde geçen kalıp formellerin dışında olduğunu görmekteyiz geçiş formeli olarak asıl halk masalları kategorisinde olan ikinci masaldaki "... beklemiş beklemiş." İfadesi masalda yer almaktadır. Masallarda bitiş formelinin olmadığını ancak masalların net bir sonla bittiğini görürüz. Yörede derlenen

masallardan hareketle formellerde zayıflamanın olduğunu bazen de hiç kullanılmadığını söyleyebiliriz.

c) Yazın serüveninde masallar incelendiğinde bu anlatılardaki olağanüstülüklerin azaldığı gözlenmektedir. İnsanların gerçeği somut olan şeylere inancı günümüze yaklaştıkça artmakla beraber soyut olan olağanüstü güçlere karşı inancı azalmaktadır. Bu nedenle masalların anlatım gücünün azalması ile birlikte olağanüstü motiflerde yok olmaya başlamış yahut bunlar normal, sıradan karşılanmaya başlamıştır.

d) Masalların biçim özelliğine baktığımızda manzum kısımlarının olmadığı tamamen nesir biçiminde olduğunu görürüz.

e) Masal metinlerini ağız özellikleri açısından incelersek yörenin ağız özelliklerinin korunduğunu görürüz.

2. Muhteva Özellikleri

Masalların içeriğine baktığımızda mekânların hayali masal mekânları olmadığını ev evde bir oda yahut bahçe olduğunu görürüz Bu da masallarda gerçek hayatın yer edinmeye başladığını gösterir. Masallara baktığımızda konularının da o zamanki yaşayışa uygun olduğu dikkat çeker. Asıl halk masallarından 3. masalda evlenme geleneğini görmekle birlikte görücü usulü karşımıza çıkar. Masal deyince akla gelen en önemli Hadise sonunun mutlu bitmesidir masalın sonunda kötü cezalandırılırken iyi her zaman kazanır ya da mutlu bir sonu olur bir numaralı hayvan masalında kötü niyetli tilki masalın sonunda açlıkla cezalandırılırken tavuk ise düştüğü zor durumdan kurtulmuştur. Burada genellikle kurnazlığı ile bilinen tilkinin bu unvanının tavuk üzerinde olduğunu görürüz. 1. asıl halk masalında ise yine bir kurnazlık olduğunu görürüz. Çobanın yaşlı adamı kurnazlıkla yaklaşık çıkar elde etmek istediğini ancak yaşlı adamın kurnaz çobandan da kurnaz çıkıp hadiseyi lehine çevirdiğini görürüz ikinci masal örneğin de rızası olmayan genç kızın görücü usulü evlendiği kişiden kurtulup özgür olduğunu ve 3. masalda da yeni genç bir çocuğun tanışmadan evleneceği kızın yaptığı hatayı görerek o durumdan kurtuluşunu görürüz.

3. Bağlam Özellikleri

Dereli ilçesinde eskiden masal anlatma geleneği olsa da bunun izlerinin günümüze kadar gelemediğini görürüz. Geçmiş dönemlerde kahvelerde ya da evlerde İmece usulü bir araya gelindiğinde birbirlerine masallar anlatır vakit geçirirlermiş. Bugün masalların icra ortamının olmadığını ve anlatıcı bulunsa bile olmadığını görürüz. Kaynak kişilere masal hakkında bildikleriyle ilgili soru sorduğumuz sohbetlerde yöre halkının artık masal anlatılmadığını, anlatan kişilerden pek kimse kalmadığı söylemlerine çok sık rastladık. Yöre halkı artık eski sohbet ortamlarının olmadığını, kaynaşmanın olmadığını, bunun önemli bir nedeninin de artık köylerde insan kalmayışından kaynaklandığını dile getirdi. Kaynak kişilerimizden Mehmet Çolak : ‘‘Eskiden köyler çok kalabalıktı, hasadın olduğu zamanlar işlerimizi komşularla bir araya gelip imece usulü yapardık. İmeceler bir araya gelince 30-40 kişi olurduk ve bir yandan sohbet ederdik bir yandan da hikâye, fıkra kim ne biliyorsa anlatırdı. Şimdi köylerde kimse kalmadı bu mahallede karşı tarafla birlikte şu an 7 kişiyiz, herkes gurbete gitti. Eskisi gibi masal anlatanı da dinleyen yok artık.’’(KK14) diyerek masal anlatma geleneğinin yok olma aşamalarını bize açıklamıştır.

Anlatılanlar neticesinde bölgede masal anlatma geleneğinin zayıfladığını, insanların buna sebep olarak da yapılan göçleri, insanların artık köylerde yaşamak istememesini, popüler kültürün yaygınlaşmasını göstermektedir. Günümüzde bölgede masal anlatan da dinleyen de kalmamış denebilir. Köylerde nüfus çok azdır. Bunun yanında çok nüfuslu ailelere baktığımızda çocukların genelde büyük şehre gittiğini görürüz bu nedenle genç nüfus yok denecek kadardır. Çok yaşlı olanlardan bazıları evden çıkamayacak durumdadır ya da hayatlarını köylerinde geçiren bu kişiler büyüdükleri yerlerden ayrılmak istememektedir. Son olarak Dereli ilçesinde derlediğimiz masal sayısı da bu türün izlerinin silinmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

4.3.1.2. Efsaneler

Efsane terimi, dilimize Farsçadan girmiştir. Sözlü gelenekte yaşayan efsanelere dilimizde Arapça: ‘‘usture, esatir’’; Farsça: ‘‘fesane, efsane’’; Yunanca: ‘‘mitos, mit’’; Almanca: ‘‘sage’’ kelimeleri ad olarak verilmiştir.(Ergun, 1997, 1)

Alman Grimm Kardeşler, efsaneyi şu şekilde tanımlamışlardır. 'Efsane, gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyelerdir.'”(Jason, 1972, 134- Sakaoğlu, 1980,4). Onlara göre efsane; kaba, acı ve günahla yüklü gerçekliğe yakındır, kültürle bir uzlaşma sağlamaktadır ve bundan ötürü masala göre dejenere olmuş ve dolayısıyla ondan daha geç dönemde ortaya çıkmıştır. (Eker vd., 2003, 305).

Saim Sakaoğlu, efsane türünün özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

“1. Kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılabılır.

2. Anlatılanların inandırıcılık niteliği vardır.

3. Genellikle kişi ve olaylarda tabiatüstü olma niteliği görülür.

4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımdır.”(Sakaoğlu, 1980, 5-6).

4.3.1.2.1. Efsanelerin İncelenmesi

Dereli ilçemizden yapılan saha çalışmasında 24 adet efsane metni derlenmiştir. Bu malzeme tasnif edilirken Pertev Naili Boratav'ın **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** adlı eserindeki sınıflandırma esas alınmıştır. Boratav'ın yaptığı tasnif ve bu tasnif bağlamında bizim derlediğimiz malzemenin dağılımı şu şekildedir:

1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

1.1. Taş Kesilme Efsaneleri: 3

1.2. Hayvan Efsaneleri: 1

2. Tarihlik Efsaneler: 3

3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler: 14

4. Dinlik Efsaneler: 3

4.3.1.2.1.1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

4.3.1.2.1.1.1. Taş Kesilme Efsaneleri

Taş kesilme efsanelerine baktığımızda bulunacağı durumdan memnun olmayan kişinin Allah'a sığınarak dua yoluna gittiği ve el açarak ya taş olmayı ya da

ölmeyi yahut durumdan kurtulmak için çeşitli dualar ettiği görülür. Kaynak kişimizin anlattığı efsanede de araştırmacıların önemli bir motif olarak tespit ettiği taş kesilme motifi karşımıza çıkmaktadır. Buradaki taş kesilme motifine baktığımızda Dede Korkut'taki kolun taş kesilme nedeni olan saygısızlık gibi bir durum olmayıp istenmeyen durumdan kurtulma amaçlanmıştır. Çoban konulu efsanelerimizde ise malını paylaşmayan mal sahibinin yahut adağını yerine getirmeyen kimsenin Hızır tarafından edilen beddua sonucunda ya da Allah tarafından direkt cezalandırıldığını görürüz.

4.3.1.2.1.2. Hayvan Efsaneleri

Yörede derlenen efsanelerden bir tanesi bu başlık altında incelenmektedir. Yöre halkı efsane, hikâye gibi türleri bilse de sorulduğunda çoğu unuttuğunu ya da o sırada aklına gelmediğini söylemiştir. Derlenen efsanede de yola Allah'ın izni ile çıkmayan tavuğun başına gelen olay dikkat çekmektedir. Yaratılıştta tavuğun uçtuğu ancak kuşla konuşma sırasında kendini büyük görerek konuştuğu ve bunun neticesinde ceza olarak günümüze kadar artık uçamayan bir kuş türü olarak geldiği vurgulanır.

4.3.1.2.1.3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

Çalışmamızda bu başlık altında 14 efsane metni yer almaktadır. Bu efsane metinlerinin büyük çoğunluğu cin, peri ve cadı olarak adlandırılan olağanüstü varlıklar üzerine olan anlatılardan oluşmaktadır. Bunların dışındakiler ise olağanüstü kişiler ve güçler üzerine anlatılmaktadır. Efsanelere baktığımızda ören denilen kimsenin olmadığı yerlerde de bir yaşamın olduğu ancak bu yaşamın cinler gibi ruhani varlıkların alanı olduğunu görürüz. Efsanelerden de hareketle bu varlıkların rahatsız edilmek istemediklerini ve rahatsız edildikleri takdirde insanlara musallat olacağını kaynak kişilerimiz sürekli dile getirmiştir. Bu konu hakkında derlenen metinlerimiz kaynak kişileriyle birlikte sıralanmıştır.

4.3.1.2.1.4. Dinlik Efsaneler

Dereli ilçesinde yaptığımız derlemelerde bu başlık altında değerlendirebileceğimiz 3 efsane metnine ulaşılmıştır. Bu efsanelerin bir tanesinde

Peygamber Efendimizin torununun başından geçen bir hadiseyken diğer ikisinin ise Hızır, evliya yahut şehitlerle ilgili olduğunu görmekteyiz.

4.3.1.2.2. Efsane Metinleri

4.3.1.2.2.1. Taş Kesilme Efsaneleri

1

Gelin Kayası Efsanesi

Güzeller güzeli genç bir kız evlenmek istemediği ve sevmediği bir erkek ile mecburen evlenmek durumunda kaldığından ve bu duruma itiraz edemediğinden içtenlikle bir dua etmiş. Düğün günü geldiğinde gelin alayı ile yola çıkan gelin, at üzerindeyken evlenmek istemediği erkeğe gitmek yerine “taş olup donup kalmayı” dilemiş. Dileği de oracıkta gerçekleşmiş. Gelin taşa dönüşmüş ve bir daha orada davullu zurnalı düğün yapılmamış. (KK15)

2

Çobanın biri sürüsünü toplayıp uzak bir yerde koyunlar iyice karnını doyursun diye yola çıkmış. Gittiği yerde sürü çayırdaki karnını iyice doyurduktan sonra bağırmaya başlamış susuzluktan. Çaresiz kalan çoban elini açıp Allah’a dua etmiş sürüm susuzluktan ölmesin su bulayım diye adak adanmış. Çobanın duası kabul olmuş ancak çoban vaat ettiği koyun kesme adağından nasıl kurtulurum diye düşünürken başından düşen bitleri adak olarak vermiş. Çobanın bu hareketinden sonra çoban da sürüsü de taşa dönülmüş. (KK19)

3

Bir gün beş yüze yakın koyunu olan bir adam koyunlarının yükünü kırkarken uzaktan yaşlı bir adam gelip kırktığı yünden biraz vermesini istemiş. Adam da yaşlı adamı başından atmak için ben mal sahibi değilim o yüzden veremem diyerek yaşlı adamı uzaklaştırmış. Birkaç gün sonra yaşlı adamın tekrar yanına geldiğini gören adam bu sefer yaşlı adamdan kaçmak için yanında duran koyun postunun içine

girmiş. Bunu gören yaşlı adam mal sahibinin cimriliği üzerine dua etmiş ve adam, postun içinde taş kesilmiş. (KK12)

4.3.1.2.2.2. Hayvan Efsaneleri

1

“Tavuk bir gün kuşa ben yarın bir yere gideceğim demiş. Kuş da ona şöyle demiş Allah izin verirse giderim de demiş. Tavuk da Allah izin verse de uçacağım vermese de uçacağım, demiş. Daha sonra kuş gideceği yere uçarak gitmiş Allah ona izin vermiş. Tavuk öyle dediği için uçamamış O gün bugündür tavuk uçamıyor.” (KK9)

4.3.1.2.2.3. Tarihi Efsaneler

1

Kurtulmuş köyünün ortasından bir dere geçer ve köylüler bu dereye “Köy Deresi” derler.

Bir gün bir Derviş suya: Ya su niye geciktin?, demiş.

Su da: “Ya Derviş nasıl gecikmeyeyim, ikiye ayrıldık sonra da 7 dağı dolaştık.” demiş. Bu hikâyede ikiye ayrılan su kolunun biri Kurtulmuş köyünden geçerken diğer kol da Akkaya’dan geçmektedir. Ancak Akkaya’dan geçen kolu bugün kaybolmuştur. (KK8)

2

“Bir gün bi adam Heydere köyündeki derenin kenarına bir külçe altın gömmüş. O vakitlerde de dereye taşkın çok olurmuş. Altınlarını gömdüğü yerden almaya gelen adam altınları gömdüğü yerde bulamayınca derenin altınları alıp götürdüğünü düşünerek, “Hey! Dere, Hey! Dere” diye bağırmış. O gün bugün bu köyün ismi Heydere olarak kalmış.” (KK11)

3

Bir gün çoban sürüsünü toplayıp sürüsünü otlatmak için dağa çıkar. Eskiden de eşkıyalar çok olurmuş, yol keserlermiş. Çobanın önünü kesip sürüsüyle birlikte

götürmüşler. Bu durumdan dertlenen çoban eşkıyaların başındaki adamdan kaval çalmak için izin ister ve bir kayanın üzerine oturarak kavalını var gücüyle çalmaya başlar. Kavalın yanık sesini köydeki sevgilisi duyunca yardım istediğini anlar ve köyde toplanıp çobanı kurtarmaya giderler. Çoban kurtulur, o günden sonra kaval çaldığı o kayaya çoban kayası derler. (KK10)

4.3.1.2.2.4. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

1

“Eskiden araba yoktu Dereli ’den Köye giderken İnsanlar bazen geceye kalıyordu. 1 adam gece köye dönerken küçük bir enik peşine takılmış peşinden ayrılmıyormuş. Köpek arkasından üre üre onu takip ediyormuş adamda köpeği yanına almış eve götürmüş. Eniği ahıra bırakmış eşine de ahıra enik getirdim yemeye bir şeyler var demiş. Eşi ahıra gitmiş kapı açılmazmış zorlamış zorlamış kapıyı açmış ahırda yerde bir sal-ölü yatarmış.” (KK9)

2

“Kurtulmuş köyünden bir kadın hastalanmış ve hocaya gitmeye karar vermiş. Hocaya giden kadına hoca demiş ki ben sana muska yazarım ama benim muskalarım ya tersine olur ya doğrusuna olur demiş. Tersine olan muskalar da insanı kötü etkiler ölüme kadar götürürmüş. Kadın hocaya bana doğrusuna muska yaz, ben iyileşmek istiyorum demiş. Hoca kadına muskayı yazıp vermiş, kadın eve gelmiş. Eve gelince kadın darlanmaya başlamış, öteberi koşmaya başlayınca kıyafetlerini çıkarmaya başlamış. Üzerinden düşen muskayı da çıkarınca kadın rahatlamış. Sonra anlamış ki hoca muskayı tersine yazmış. O yazılan muska yere düşse de kadında bir hastalık bırakmış, kadının bacakları tutmaz olmuş. Muskanın kadının üzerinde bıraktığı o etkiyle kadın biraz yaşadı ama sonra öldü. Kadının üzerindeki muska yere düşmeseydi de kadın onu suya koyup suyunu içseydi kadını hemen öldürürdü. Çünkü hoca muskayı tersine yani kötülüğüne yazmış. Tersine yazılan muskayı akan suya atacaksın etkisi gitsin diye ama onlar muskayı yakmışlar o yüzden kötü etkisi kalmış.” (KK4)

3

“Köyde bizim evimizin olduğu yerde sahipliymiş. Ablam küçükmüş bizim evde odada iki kapı varmış. Ablam sarışın. Sarışın olanlara daha çok geliyorlarmış. Ablam evin içindeki dışarıya bakan kapıyı açınca üzerine bir sal gelmiş. Ablam hemen kapıyı kapatmış zor kurtulmuş babam daha sonra o kapıyı tamamen kapattı. Ablamın öyle cinler çarptığından çok hocaya götürüp okutmuşlar sonra düzelmiş kapıyı babam birden kapatmış daha sonra tamamen örmüş.” (KK9)

4

“Eskiden mezarlığın yanından geçerken mezarlıktan çok ses gelirmiş. Tarağımı aldın tarağımı ver diye sesler gelirmiş. Birbirinde hakkı olup veremeyenler böyle dermiş. Daha sonra buralara Kâbe toprağı saçılmış daha sonra böyle şeyler olmamış.” (KK9)

5

“Eskiden bir kız çocuğunu kırklı çocuğun yanına bırakmışlar. Çocuk bebeğin yanında uyuya kalınca ecinliler çocuğu çarpmış. Çocuk uyuduğu için çocuğu çarpmış. Bizim köyde Tomak Hoca vardı çarpılan çocuğu ona gösterdiler. 3-4 kişi anca getiriyordu çocuğu, çocuk herkesi parçalıyordu. Hoca çocuğa ne görüyorsun deyince çocuk 3 sakallı adam görüyorum dermiş. Birkaç gün Tomak Hoca onu okumuş en son ne görüyorsun dediğince 1 sakallı adam kaldı demiş. En sonunda okunduktan sonra çocuk iyileşmiş.” (KK4)

6

“Yine saf bir adam varmış. Ormanda odun ederken tuvalete gitmiş. Gittiği yerde baltayı bir yere saplamış balta geri dönmüş kesmemiş. Adam altın bulmuş. Öyle şeyler saf insanlara da daha çok görünüyor. Adam diğerlerine söylemek için oradan gitmiş daha sonra tekrar aynı yere geldiğinde altını bulamamış. Oysa saf adam onu bulduğunda üzerinden bir eşyasını onun üzerine bıraksaydı kayıp olmazdı. O zaman onu sahiplenmiş oluyormuşsun kaybolmuyormuş. Gerçi para bulan adamlara da bir şey oluyormuş bir derde kalıyorlarmış.” (KK9)

7

“Benim en büyük kızım hastalandı. Çocuk daha yeni doğmuştu ve çok ağlıyordu, susturamıyorduk. Ben de öyle hocalı, okumalı şeylere çok da inanmadığım için gençken doktora götürdük. Doktora gidince çocuk gülmeye başlıyor, bir şeyi kalmıyordu. Eve getiriyorduk yine kıyameti koparıyordu. En sonunda çalıştığım yerdeki biri bana “Benim tanıdığım bir hoca var gel de ona bir baktıralım” dedi. Yok dedim ama ısrar edince çocuğu da aldık gittik. Hocaya durumu anlattık, çocuğun 6 aydır sabaha kadar ağladığını söyledik. Adam benim içimi okudu da senin hocaya inancın yok da buraya niye geldin, dedi. Ben de şaşırdım. Sonra hoca yıldız nameye baktı, bir hesaplar yaptı, doğum tarihlerimize baktı. Daha sonra hoca bunda sübyan hastalığı var dedi. Bu hastalığı doktor anlamaz biz buna ruhen olan bir hastalık diyoruz dedi. Yani ruhunu sıkkan gizli güçler var, dedi. Bu annesinde çocuğa geçmiş şimdi de ikisini de etkiliyor dedi. O yüzden ikisine de muska yaptı. Muskaları taktılar, yastığın altına koyduk sonra çocuk rahatlaştı. O gece anne kız sabaha kadar uyudu hiç uyanmadan ben de onları nöbette bekledim. Muskayı onlardan biraz uzaklaştırınca ikisi de uyandı.” (KK14)

8

“Kırkklı çocuğun yanını kırk gün bırakmayacaksın. Bırakırsan o çocuk hastalığa kalıyor. Ecinliler boğuyor. Bir kız çocuğunu kırkklı çocuğun yanına bırakmışlar. Çocuk bebeğin yanında uyuya kalınca ecinliler çocuğu çarpmış. Çocuk uyuduğu için çocuğu çarpmış. Bizim köyde tomak hoca vardı çarpılan çocuğu ona gösterdiler. 3-4 kişi anca getiriyordu çocuğu, çocuk herkesi parçalıyordu. Hoca çocuğa ne görüyorsun deyince çocuk 3 sakallı adam görüyorum demiş. Birkaç gün Tomak Hoca onu okumuş en son ne görüyorsun dediğince 1 sakallı adam kaldı demiş. En sonunda okunduktan sonra çocuk iyileşmiş.”(KK4)

9

Cazı

Kırkklı çocuğum evde dururken yanında uyuyakalmışım. Annem de uyuma diye tembih etmişti. Dalınca kapı gıcirtısı geldi bir baktım kapının önünde kara kedi

bebeğe doğru geliyor. Bir anda kalktım baktım kapı kapalı. Cazı kedi şeklinde bebeğe geliyordu. kk4 eskiden 5 aylık çocukları bile cazı öldürebilirmiş. Çocuk yılanırken vücuduna 5 parmak izi de bırakmış.(KK4)

10

Cazı

3 aylık hamileyken gece rüyama girdi. Kapıyı açıp baktım siyah elbiseli kadın. Boyu uzun gine üzerime bir yattı boğazımı sıkmaya başladı. Hemen uyandım sandım, anneme bağırmaya çalıştım. Çağırdığımı sanıyordum ama çağıramamışım. Sonra bağırırken kendi sesime uyandım. cazı ya çocuğumu düşürecekti ya da beni bi hastalığa bırakacaktı. Bazı cazılar da elini ağızdan sokup çocuğun yüreğini yermiş. uyanır uyanmaz dua okumaya başladım. (KK4)

11

Cazı

Cadılarla düşman olmayacaksın, onlarla düşman olduğun zaman sana zarar veriyor. Cazılar düşman olduğu kişilere muska yazarmış. Sonra o muskaları yumurta kabuklarının dışı yazılar yazıp evin etrafına duvarına gömerlermiş. Cazı kime niyet ederse o kişi hasta olurmuş. O kişi evde huzursuzluk çıkarır hasta olurmuş. Doktor ilacı iyileştirmemiş. Hocalar okuyarak iyileştirirmiş ama yine etkisi kalırmış sonra anlamışlar da muskayı bulup suya atmışlar. o yazılar suya eridiği, silindiği zaman çocuk iyi olmuş. Muskayı ateşe attığın zaman ise hasta daha kötü olurmuş. (KK4)

12

Yaylada bizim bir deremiz vardı. Derede kurbağalar olurdu. Çok fazla kurbağa olduğundan onların çok sesi çıkardı, biz çocukken o sesi hiç sevmezdik. Yaylada da büyükler bize onları öldürmeyelim diye onlar lanetli şeytan sakın onlara yaklaşmayın, çarpılırsınız, derlerdi. Bir de oraya gidip onlara zarar vermeyelim, onlarla uğraşmayalım diye bizi öyle korkutuyorlardı. Bir gün babaannem başka bir obaya gitti. Ben de kardeşimle birlikte bir arkadaşı da alıp aldım elime değneği “Gelin şu şeytanları öldürelim.” dedim. Gittik 70-80 tane kurbağa vardı. Başladık öldürmeye bir de düdük gibi bir saz otu vardı. Onunla kurbağaları şişirip patlatarak

öldürüyorduk. Kardeşimin boğazında da bir muska vardı. Muskayı ondan alıp kendi yakama takıp ben öldürüyorum kurbağaları sonra ona takıyoruz o öldürüyor. Bizi çarpmasın diye muskayı sıra sıra kullanıyorduk. Öldürdüğümüz kurbağalara da mezar yaptık başlarına da çubuk diktik. Sonra çocuğuz ya mezarların başına geçtik ağlaşmaya başladık. Bizi arayan babaannemler geldi ve onları da çağırdık gelin biz burada şeytanları öldürdük siz de ağlayın diye. Babaannem bize bağırdı, çağırdı hayvanları niye öldürüyorsunuz, diye. Sonra akşam oldu yayılan hayvanlar eve gelmeye başladı. Ben de kardeşimle o saatlerde uyumaya başladım. Babaannem ahırda hayvanı sağıp yerini temizleyip gelene kadar rüyalanmışım. Rüyamda kapıdan ayağı ters bir şeyler geliyordu. Geldiler beni iki kolumdan tutup kurbağaların orada karanlık kanal gibi bir şey var güya beni oraya götürüyorlar. Kalk seni oraya götüreceğiz diye de diyorlardı. Gitmemek için direndim ama resmen beni kaldırdılar. Bir yandan da kardeşimin elini tutuyorum, ikimiz de ağlıyoruz. Ahır da evin altındaydı babaannem geldi bizi gördü, o zaman bizi kurtar dediğimi hatırlıyorum. Ula oğlum seni kim götürüyor, diye demeye başladı. Bizim orada sakallı bir adam var dede diyoruz. Dede geldi biz çalınmışız diye bizi okudu. Ondan sonra uyandım. Eski tabirle buna çalınma deniliyor, biz de çalınmışız. O gece tek uyuyamadık. Ondan sonra psikolojik olarak senede bir iki kere bu beni tutmaya, etkilemeye başladı. Tam uykuya dalacağım sırada gözümün önünde bir şey şişip tam patlayacakken uyanıyordum. Bunu 12-13 yaşımdan sonra yenebildim. (KK14)

13

Eskiden bizim bir koyun sürümüz vardı. Bir gün bir kurt sürüye daldı bir tanesinin kuzusunu alıp götürdü. Kurtlar çok güçlüymüş. Bir kurt gece bir sürüye karıştığı zaman 100 koyunu boğar bırakır, 101. Koyunu da öldürdükten sonra kendisi de ölmüş. (KK4)

14

Köyde adamın biri bir misafirlikten gelirmiş. Bizim burada bir derenin oradan geçerken gece onların bir düğününe rastlamış. Tam düğün de değilmiş de toplanmış bir şeyler yapıyorlarmış. Durmuş onları izlemiş. Orada sırtında kamburu olan biri

varmış ve onun sırtındaki o kamburu/yükü cinler aldıktan sonra o hasta kişi gençleşip ayağa kalkarmış. Adam bunlara şahit olmuş. Bakmış ki cinler sürekli oraya hastalarını getirip yere yatırıyorlarmış, ölü gibi. Sonra onların başındaki kişi onu okuyormuş. Başında dans gibi hareketler yapıp dururmuş. Sonra eşeğin sırtından semer alır gibi üzerinden bir yükü alıp kaldırırlarmış. Bunları izleyen adamın sırtında, belinde bir kamburu varmış. O da aralarına karışmış ve kamburunu aldirmek istemiş. Yere yatınca yabancı olduğunu tabi bunu cinler anlamış. Ama yine de o adamın etrafında da ilahiler, dualar söylemişler, dönmüşler. Daha sonra cinler öteki hastalarından aldıkları bütün kamburları o adamın üzerine koymuşlar. Cinler bunu sen bizi kandırmaya çalıştın, izinsiz geldin diye yapmış. Bir süre sonra da adam ölmüş. (KK14)

4.3.1.2.2.5. Dinlik Efsaneler

1

“ Bir çocuk koçu ipinden tutup beline bağlamış türkü söyleyerek mezarlık yanından arı gelirmiş. Mezarlıkta evliyalar, şehitler varmış. Mezarın başına gelince orda kalakalmış. Orda ağacın dibinde parıltılı bir şey varmış, orası bir aydınlık olmuş. Ona bakıp kalmış onu cinler çarpmış. Mezarlığın başından geçerken dua okuyarak geçeceksin o türkü söyleyerek geçince onu çarpmışlar sonra o düşüp bayılmış. Sonra yağmur yağınca tirkildeyip kendine gelmiş. Sürünerek çayıra kadar çıkmış, oradan yoldan arı eve inmiş. Evin kapısından girince yere doğru uzanıp kalmış, öldü sanmışlar. Düzelsin diye br sürü hocaya okutmuşlar da kendine gelmiş. Öyle sahipli olan yerde türkü söylersen sara tutar seni , tatalak olursun, hasta olursun, rüyan girerler.” (KK4)

2

Peygamber Efendimiz vefat ettikten sonraları onun torunlarından birine Mervân’a biat edeceksin diye baskı yapmışlar, zindana atmışlar. Yani ona senin peygamberin öldü, Hz. Ali de öldü ve senin o yoldaki inançların bitti, bize biat edeceksin. Peygamberin torununu bu şekilde diz çöktürmüşler. Peygamber Efendimizin torunu

da ben sana biat etmem. Sonra ya biat edeceksin ya da zehir içeceksin, denilmiş. O zehri içmiş. Bu İslamiyet'te yapılması gereken bir görev. (KK14)

3

Bizim köyümüzde evliyalar var. Hacı Hüseyin, Hacı İlyas, Hacı Osman. Hacı köyünde bir tane değirmen varmış, Hak değirmeniymiş. Adamın bir tanesi gelinine değirmene git de un al gel demiş. Ama sakın değirmenin üzerinden içine bakma demiş. Değirmen sürekli kendi başına dönermiş, giden herkes ununu alır gelir, kimse içine bakmazmış. Gelin un almaya giderken değirmenin içine bakmış ve içinde bir yılan görmüş. Yılan buğday kusarmış. Gelin bunu gördükten sonra değirmen daha dönmemiş. (KK25)

4.3.1.2.3. Değerlendirme

1. Şekil Özellikleri

Giresun yöresinde derlenen efsanelerin dili son derece anlaşılır ve sadedir. Efsaneler genellikle nesil şeklinde olup manzum kısımlar rastlanmamıştır. Giresun efsaneleri ne biçim olarak baktığımızda belirgin bir uzunluk ya da kısalık olmamakla birlikte normal uzunluktadır.

2. Bağlam ve Muhteva özellikleri

Yörede efsaneleri anlatırken herhangi bir zaman veya mekân seçme hadisesini olmadığı görülür. Anlatıcılar konu açıldığı zaman aklına gelen insan metinlerini anlatmaktadır. Anlatılan efsaneleri inandırıcılık bağlamında masallarla karşılaştırdığımızda halk arasında efsanelerin daha çok yer edindiğini ve inandırıcılığının da daha fazla olduğundan gerçek olduğuna halkın inandığı görülmüştür. Bu inanmada efsanelerde geçen veli, din adamı, cin yahut varlığına inanılan varlıkların olması etkilidir yörede derlenen efsanelerdeki sosyal yaşama baktığımızda halkın yaşayışının efsanelere yansıdığı ortaya çıkar. Efsanelerde çoban ve sürüsü hayvancılık evlilik gibi çeşitli hadiseler vardır.

Efsanelerin büyük çoğunluğunu olağanüstü varlık ve güçler içeren efsaneler oluşturur. Bu efsanelerin kimi iyi kimi kötüdür. Kötü üyelerin etkileri karşısında

hocalara başvurulur. Eski Türk inançlarında da varlığını bildiğimiz bu güçler İslamiyet'ten sonra da karşımıza büyük ölçüde cinler ve onlarla mücadele olarak çıkar. Din motifinin birçok efsane de bulunması yöre halkının bu güce ne kadar inandığına da gösterir.

Efsanelerdeki belirgin motiflere baktığımızda taş kesilme motifi dikkat çeker. Rızası alınmayan gelinin duası sonucu taş kesilmesi motifi vardır dileği gerçekleşen çobana adağını yerine getirmeyip buna dalgaya alması da taş kesilmesine neden olmuştur. Cimrilik sonucu taş kesilen mal sahibi ile ilgili efsanelerimizde de bu motif göze çarpar. Yine yer adlarının verilmesi ile ilgili efsaneler de bugün güncelliğini korumaktadır. 14 tane derlenen olağanüstü güçlerle ilgili efsanelerin sayısı da bu kategoride yer alan efsanelerin daha ağır bastığını gösterir.

4.3.1.3. Fıkralar

4.3.1.3.1. Fıkraların İncelenmesi

Arapça kaynaklı bir kelime olan fıkra, halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı olan latife, nükte türünde kısa hikâyelere verilen addır. Sözlü edebiyat ürünleri arasında yer alan fıkralar, daha çok hoş vakit geçirmek, gülüp eğlenmek veya “taşı gedğine koymak” amacıyla söylenir. Divan ü Lügat’it Türk’te “küg” deyimini ile geçen fıkra, batı Türkçesinde “hikâye, masal, kıssa, nükte, mizah, latife” gibi adlarla anılmaktadır. Kırım, Kazan, Türkmenistan, Özbekistan ve Uygur Türklerinde fıkra yerine “latife” sözü yaygındır. Kazaklarda “Ertek, anız”, Türkmenlerde “yomak”, “değişme”, ve “şorta söz” gibi fıkra yerinde kullanılan deyimlere rastlanır. (Yıldırım, 1976, 3)

Genellikle nesir diline dayalı olan fıkranın kısıklık ve anlamda yoğunluk özelliği onun temel karakteristiğidir. Genel anlamda fıkralarda giriş gelişme ve sonuç bölümleri bulunur. Atasözlerindeki gibi az sözle çok şey anlatma fıkra üslubunun belirgin yönüdür. Giriş bölümünde kısaca olay ve anlatılmak istenen düşünce ile ilgili bilgi verildikten sonra tez ve karşı tez savunulur. Karşılıklı konuşma tartışmalardan sonra varılan yargı, fıkranın sonuç kısmıdır. Her fıkra mutlak bir

şekilde ders vermeyi amaçlar. Fıkraların yargısı her zaman çok açık bir şekilde söylenmez. Fıkraya kahramanın adıyla da başlanabilir. (Sakaoğlu, 1992, 10)

Halk fıkraları halk edebiyatı araştırmacıları tarafından bazı özelliklerine göre şu şekilde sınıflandırılmıştır.

1.Tarihin belirli bir döneminde yaşamış fakat hayatı efsaneleşmiş kişiler çevresinde doğan fıkralar

1.a Memleketin her tarafında tanınan ünlü tipler

1.b. Yalnızca yaşadıkları bölgede tanınan tipler

2. Bir topluluğu temsil eden tipler çevresinde meydana gelen fıkralar

2.a. Din ve inanışla ilgili olanlar

2.b. Bir bölge halkıyla ilgili olanlar

2.c. Bir karakter veya meslek grubu ile ilgili olanlar

3. Eş kahramanlı fıkralar (Boratav, 1982, 86-87)

Sözlü kültür ürünleri içerisinde önemli bir yeri olan fıkralar çeşitli dönemleri atlatmış ve günümüze kadar gelmiştir. Anlatıcılar vaktiyle yaşadıkları güldürücü ve ibretlik hadiseleri kültürümüzle birlikte yoğurarak bugüne aktarmışlardır. Dereli yöresinde derlenen fıkralara baktığımızda fıkra tiplerinin yerel olduğunu ve yörede dahi çok fazla öne çıkmayıp sıradan kişilerin olduğunu görürüz. Bulunduğu durumu kıvrak zekâsıyla lehine çeviren karakterleri ya da inancı doğrultusunda bulunduğu zor durumdan kurtulan karakterleri görürüz ki bunlar da sıradan halktan kişilerdir.

4.3.1.3.2. Fıkra Metinleri

1

“Zamanın birinde bir evde yaşayan bir adam varmış. Onun bir komşusu ona sürekli misafirliğe gelirmiş. Ona sürekli gelen misafirden bunalan adam bi gün demiş ki:

-Sürekli gelme tatlı tatlı gel.

Bunun üzerine bunu yanlış anlayan misafir yine gelmiş ama elinde tatlı. Adam yine sinirlenmiş bu sefer:

-Tatlı tatlı gelme seyrek seyrek gel demiş.” (KK13)

2

“Adamın biri akrabalarının yanına kalmaya gitmiş. Baya bir süre kalan adamdan sıkılan ve artık gitmesini isteyen ev sahibi misafirler gitsin diye:

-Sen çocuklarını özlemedin mi onların yanına da git demişler.

Bunun üzerine adam:

-Doğru söylüyorsun onları da özledim arayayım da onlar da gelsin demiş. Ev sahipleri şaşkınlık içinde kalmışlar.” (KK4)

3

Bir imamla bir adam konuşuyorlarmış. Konu namaz kılarken bir şeyler düşünmeden namazı doğru kılabilmeye gelince hoca, adama demiş ki “Sen namazı bir şey düşünmeden kıalarsan sana yeni bir mont vereceğim; eğer bir şey düşünür de namazda şaşırırsan eski mont vereceğim demiş.” Bunun üzerine adam namaza durmuş. Tam namaza yoğunlaşmışken birden içinden acaba yeni montu mu alırım eski montu mu alırım diye istemeden düşünmeye başlamış ve namazda şaşırmış. Bunun üzerine namazda şaşıran adama eski montu vermiş. Adam da insan her ne kadar namaza yönelsek de dünyalık meseleler akla geliyor, demiş. (KK4)

4

Adamın birinin köpeği hastalanmış. Kapısında beslermiş, çok da severmiş ama köpeğinin sesi hiç çıkmazmış. Adam köpeğini okutmak için çekinerek hocaya gitmiş. Hocaya benim köpeğim havlamıyor, sen buna bir şey yap da düzelsin demiş. Hoca da git başımdan benimle dalga mı geçiyorsun ben bu zamana kadar köpek möpek okumadım, demiş. Hocaya çok ısrar eden adamdan kurtulamayan hoca kâğıda bir şeyler yazmış katlamış, köpeğinin boynuna tak, demiş. Aradan yarım saat geçmemiş köpek havlamaya başlamış. Adam sevincine uçmuş. Daha sonra adam kâğıtta ne yazdığını merak etmiş açmış. Hoca da Türkçe yazmış. Adamın ismi neyse onu yazmış, falancanın köpeği ürerse de neyime ürmezse de ... diye küfür etmiş. Adam sinirlenip hocaya utanmıyor musun diye sormuş. Hoca da senin köpeğin havladı da sen niye buraya geldin, bak bu senin inancındı, düzeldi demiş. (KK14)

5

İstanbul’da bir komşu var Dede ocağından gelme. Bir de kardeşi var. Dede ocağından gelen kişi dişi ağrıyan kıza dişini okuttur geçer diye akıl vermiş. Diş ağrısına dua bir şey yapmaz denilse de okutturmak istemiş. O da okusun diye kıza ısrar etmiş ama kız da dua bilmiyorum demiş. Dişi ağrıyan kız komşusuna senin ağzın iyi gelir diye çok ısrar edince komşusu okumuş. Okuyan kız da dişi ağrıyan kıza kürtçe bir sürü küfürler etmiş. Kız okudukça dişi ağrıyan kişi rahatladım deyip durmuş. (KK16)

4.3.1.3.3. Değerlendirme

Saha araştırmasıyla elde ettiğimiz fıkraların şekil özelliklerine baktığımızda nesirle yazıldığını görürüz Dereli yöresinde derlenen 5 adet fıkra örneği vardır. Bu tasnife göre 1.ve 2. fıkra eş kahramanlı fıkralar başlığı altında değerlendirilebilir. Buradaki kişiler Boratav’ın da dediği gibi adam-komşu ya da adam-misafir şeklinde fıkroda yer alır. 3. 4. ve 5. fıkroda ise bir topluluğu temsil eden imam ve hoca tipi karşımıza çıkar ve bu fıkra imam-adam, hoca-adam çevresinde geliştiğinden bunları 2.başlık altında değerlendirebiliriz.

4.3.1.4. Türküler

Türkü, halkın içinde bulunduğu ruhsal durumunu, derdini, neşesini, sevincini, dünyaya bakış açısını, inancını yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere ve bazı mısralarının tekrarıyla söylenen; manzum ve belli bir ezgiye sahip olan anonim halk edebiyatı ürünüdür. Bu tür eski dönemlerden günümüze bu şekilde değişip dönüşerek gelerek varlığını devam ettirmeyi başarmıştır.(Kaya, 1999, 132)

“Her halkın türküsü, ancak ait olduğu kültür içinde bir anlama ve işleve sahiptir. Halk müziği veya türküsü üzerine yapılan “bağlam” esaslı çalışmaların en dikkat çekici yönlerinden biri, türkülerin söz ve ezgi metninin, icrâ ortamının durumu yanında, türkülerin seslendiriliş stilidir.” (Mirzaoglu, 2001, 76-77). Dereli yöresinde de Gülay Mirzaoglu’nun değindiği seslendiriliş stili dikkat çeker. Yörede aynı sözlere sahip mani tipi türküler seslendirilişine göre farklı oyunlarda söylenmektedir.

Örneğin kol oyununda söylenen bir dörtlüğün kaidesi değiştirilerek karşılama oyununda da söylenebilmektedir.

Türkü sözü, Türk boylarında farklı kelimelerle isimlendirilmiştir. Türkiye **Azeri Türkleri**; mahnı, Başkurtlar; **halk** yır, **Kazaklar**; türki ,türik halık eni, **Kırgızlar** ;eldik ,ır ,türkü , **Kumuklar** ;yır ,**Özbekler**; türki , halk koşığı , **Tatarlar**; halık cırı,**Türkmenler**; halk cırı,**Türkmenler** ;halk aydımı, **Uygur Türkleri** de nahşa, koca nahşisi derler.(Kaya, 1999, 131).

4.3.1.4.1. Türkülerin İncelenmesi

Dereli yöresinde yapılan bu çalışmada derlenen türkü metinleri Ali Yakıcı'nın konuları Bakımından türküler tasnifine göre incelenmiştir. Bu tasnif:

- 1) Aşk/ Sevdâ Konulu Türküler
- 2) Gurbet/ Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler
- 3) Beşik/ Bebek/ Çocuk Türküleri/ Ninniler
- 4) Ölüm Türküleri/ Ağıtlar
- 5) Tören Türküleri (Düğün Türküleri, Kına Türküleri, Gelin Alma/ Karşılama/ Kutlama Türküleri, Güvey Türküleri, Bayram Türküleri)
- 6) Asker/Askerlik Türküleri
- 7) Hapishane Türküleri
- 8) Olay Türküleri
- 9) Doğal Çevre İle İlgili Türküler
- 10) Beslenme Ve Yiyecekleri Konu Alan Türkü
- 11) İş Ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler
- 12) Övgü Türküleri
- 13) Yergi/ Alay/ Eleştiri Türküleri
- 14) Şikâyet Türküleri
- 15) Eğitici /Öğretici Türküler
- 16) Arzu/İstek Türküleri
- 17) Dini Tasavvufi Nitelikli Türküler
- 18) Oyun Türküleri (Yakıcı, 2007, 211-239)

Dereli yöresinde derlenen türkülerin mani biçiminde tek dörtlükten oluştuğunu görürüz. Yakıcı'nın tasnifine göre türküler şu başlıklar altında karşımıza çıkar:

1. Aşk/ Sevda Konulu Türküler: 14, 18, 21, 30, 33, 34, 35 numaralı türküler.
2. Gurbet/ Ayrılık/ Hasret Konulu Türküler: 15, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 53, 72, 73, 74, 75, 77, 79 numaralı türküler.
3. Ölüm Türküleri/ Ağıtlar: 66, 67, 68, 69, 70 numaralı türküler.
4. Tören Türküleri
Düğün Türküleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 32, 62 numaralı türküler.
Kına Türküleri: 9, 55, 56, 59 numaralı türküler.
5. Asker/Askerlik Türküleri: 63, 64, 65 numaralı türküler.
6. Olay Türküleri: 37 numaralı türküler.
7. Doğal Çevre İle İlgili Türküler: 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54 numaralı türküler.
8. İş Ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler: 58, 80, 81 numaralı türküler.
9. Övgü Türküleri: 61 numaralı türküler.
10. Yergi/ Alay/ Eleştiri Türküleri: 31, 36, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 71 numaralı türküler.
11. Şikâyet Türküleri: 11, 19, 24, 26, 41, 60, 76, 78, 82 numaralı türküler.
12. Eğitici /Öğretici Türküler: 40 numaralı türküler.
13. Arzu/İstek Türküleri: 12, 13, 52, 57 numaralı türküler.

Türkülerin biçim özelliklerine baktığımızda daha çok dörtlükler halinde sıralandığını görürüz. Ölçü olarak çoğunlukla 7'li hece ölçüsü kullanılmakla birlikte bazılarında 8'li ve 10'lu hece bulunmaktadır. Metinler hane sayısı olarak değerlendirildiğinde genellikle mani gibi birer haneden oluştuğu ve ardı sıra doğaçlama sıralandığı görülmüştür. Metinlerde belirgin bir kavuştak yapısı olmamakla birlikte türkülerin seslendirilirken ilk iki dizesinin yahut son iki dizesinin iki defa ezgili bir şekilde söylendiği tespit edilmiştir. Türkülerin kafiye şeması çoğunlukla aaxa şeklinde olup mani tipindedir. Mani biçiminde örülü olan 82 adet türküler derlenmiştir.

Derlenen türkülerin en belirgin özelliği genellikle tek dörtlük şeklinde belirli ezgilerle söylenerek oyuna uydurulmasıdır. Örneğin bir türküler dörtlüğü eskiden

oylanan hem bel kırması için söylenirken hem de horanda söylenirmiş. Kaynak kişiden öğrendiğimize göre bu dörtlüklerin kaideleri yani söyleyiş şekilleri değişmekteymiş.

Dereli ilçesinde hemen çoğu olay karşısında halk duygularını ifade etmek amacıyla türkü söylemiştir. Bölgede yaşayanlara ait türküler kına gecesi, düğün, nişan gibi eğlencelerde; tarla, fındık bahçesi gibi çalışma mekânlarında icra edilmiş ve günümüzde de popüler kültürden uzak bölgelerde canlı bir şekilde icra edilmeye devam etmektedir.

4.3.1.4.2. Derlenen Türküler

1. Horandayım horanda,
Kardeşimin kolunda,
Bir gençlik yitirdim
Sevdiğimin yolunda,
2. Horanda tut elimi,
Kemer kesti belimi,
Ben ellere veremem
İnce belli gelini.” (KK2)
3. Oy mendil oyalı mendil
Kaldır kolların indir
Hep sözlerin yalandır
Gül de beni inandır
4. Ateşe attım kazan
Yak altını kaynasın
Anca girdim oyuna
Kemiklerim oynasın (KK4) (Bel Kırması oyununda söylenmektedir.)
5. Armudu budakladım
Dallarını sakladım

Annesinin yanında

Kızını kucakladım

Armut budaklanır mı

Dalları saklanır mı

Anasının yanında

Kızı kucaklanır mı (KK4)

6. Oynayın kız oynayın

Durmanın ne karı var

Ha bu köyün içinde

Acayip bekârlar var. (KK4)

7. Horon dayım horonda

Kardeşimin kolunda

Bir beşlice yedirdim

Sevdiğimin yolunda (KK4)

8. Dilim uydurma

Sen evde uyurkanlık

Ben kapıda buyduma

Ninna aslanım ninna

Ninna güzelim ninna

Kestaneyi hol eyle

Haydi beni yol eyle

Ninna aslanım ninna

Ninna güzelim ninna (KK19)

9. Kestaneyi hol eyle

Anne beni yol eyle

Aha geldim gidiyom

Hakkını helal eyle (KK4)

10. Oyna bacım dün oyna
Dün gece oynamadın
Şifin düştü başından
Düştü de duyamadın(KK4)

11. Sen sarı saçın sarı
Unuttun tarayacak
Seni gevurun kızı
Kim kimi arayacak (KK4)

12. “İndim erük dibine (yavrum)
Gel de otur serine
Bir kere sarılayım (yavrum)
Keyfin (neşen) gelsin yerine.

13. Ağaçların başında
Kuru kuru budaklar
Alıştı da durmuyor
Yâri öpen dudaklar (KK2-KK9)

14. İnek sürdüm viraja
Bacakları alaca
Sevdim ise ben sevdim
Varsın olsun garaca (KK4)

15. Yazı yazarım yazı
Aynanın kapağına
Yine mi geldik yavrum
Ayrılık sapağına

16. Kestanedir kestane

Evin bağlamaları
 Yüreğime dert oldu
 Yârin ağlamaları (KK4)

17. Kolundaki saati

Sen kurma ben kurayım
 Haftalar yedi sekiz
 Yar ben nasıl durayım

18. Ay vuriyi vuriyi

Boyalı konaklara
 Kurban olayım kurban
 Elmalı yanaklara (KK4)

19. Elbisemi ben diktim

Kendime karar ettim
 Aldım elin oğlunu
 Başıma bela ettim

20. Karadur kaşların,

Benzer kömüre,
 Yardan ayrılması,
 Zarar ömüre.

21. Ayağındaki kundura,

Yar gelir dura dura
 Alacağım kız seni
 Başına vura vura (KK4)

22. Başındaki çemberin

Dalı var çiçeği yok
Habu cahil gönlümün
Senden geçeceği yok

23. Başındaki çemberi
Çezip çezip bağlama
Konuştuğumuz yerlere
Varıp varıp ağlama (KK4)

24. Yeni yolda kazan var
Hasan seni yazan var
Hasan senin yüzünden
Delirip de gezen var (KK19)

25. Sıtma tuttu beni
Duttu kuruttu beni
Bıldırkı sevdiceğim
Bı yıl unuttu beni (KK19)

26. Cigaramın dumanı da
Yoktur yârin imanı
Olsa yârin imanı da
Kalkar dağın dumanı

27. Erzurum dağları
Karınan boran
İçerimi aldı
Derdinen verem

Sizde bulunmaz mı
Bir kurşun kalem
Yazdırayım arzularımı

Göndereyim yâra (KK33)

28. Atma beni vurursun

Kız kolların kurusun

Ben gidiyom gurbete

Arar beni bulursun (KK4)

29. Yatma yeşil çimene

Uyur uyanamazsın

Verme beni ellere

Görür dayanamazsın (KK4-KK2)

30. Zeynep e yaptırdım

Altından kaşık

Üstüne yazdırdım

Ben sana âşık (KK4)

31. Elma attım denize

Gidiyor yüze yüze

Seni zalımın kızı

Niçin gelmiyon bize (KK4)

32. Habu köyün ağaçları

Çiğden çiçek açıyor

Habu köyün kızları

Dibden dibe kaçıyor (KK4)

33. Elmayı nazik soydum

Yârin ağzına koydum

Afiyet olsun yârim

Sen yedikçe ben doydum (KK4)

34. Parmağında yüzükler

Kolunda bilerzikler
 Paraylan mı aldın kız
 Nedir bu güzellikler (KK4)

35. Fadime çemberinin
 Oyaları karalı
 Alamaz beni senden
 Buraların kralı (KK4)

36. Püsküllüdür püsküllü
 Ala gürgenin dalı
 Kız babandan mı kaldı
 Yalan dünyanın malı (KK4)

37. Yaylanın çimeninde
 Atımı hoplatırım
 Yârime göz koyanın
 Gözünü patlatırım (KK4)

38. Oyun oynarım oyun
 Bakın ayaklarıma
 Kız ben seni almazsam
 İşe bıyıklarına (KK4)

39. Dağdan indim düze ben düze ben
 Tiken oldum göze ben, göze ben
 Dar yerlerin geniş olsun(yavrum) Nazlı Fadimem
 Daha gelmem size ben, size ben.” (KK2)

40. Bahçelerde ham kabak
 Yuvarlaktır yuvarlak
 Bizim köyden kız alan

Avanakdur avanak. (KK4)

41. Armudu yedin yedin

Sıbıcını neyledin

Gevur kızı Emine

Beni verem eyledin (KK4)

42. Ayağında çorabın

Biri yün biri pamuk

Yetişemiyom sana

Çabuk gidiyon çabuk (KK4)

43. Peştemalın tüyünü

Geriden dür geriden

Seni gevurun kızı

Sensin beni delirten (KK4)

44. Camış güderim camış

Cicikleri uzamış

Habu köyün kızları

Anasından gocamış (KK4)

45. Gürgen yaprak açmadan

Dibi serin olur mu

Memeleri bitmemiş

Bundan gelin olur mu (KK2)

46. Al elma kızıl elma

Dallara dizili elma

Yer altından geçerken de

Dallarda üzüm elma” (KK2)

47. İnek güderim inek

Boynuzu benek benek
İnek senin yüzünden
Yedim yüz elli deynek. (KK4-KK10)

48. Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Ayşa'm suya gitmiş
Yosunlardan tuta tuta. . (KK4-KK10)

49. Goyun gelür guzu ile
Ayağının tozu ile
Gelin Ayşa'm suya gitmiş
Yanı çifde guzu ile (KK4)

50. Sabahın çisesine
Uyandım yar sesine
Uyan Emine'm uyan
Keleklerimin sesine (KK4)

51. Koyunumu heyledim
Sabahın çisesine
Uyan Emine'm uyan
Keleklerimin sesine (KK4)

52. Atmacayı vurdular
Bir avuç kanı için
Gel edelim sevdalık
Babanın canı için (KK4)

53. Attım da vuramadım
Doruktaki doğanı
Sevdim de alamadım

Bir sözünde duranı (KK4)

54. Fındık toplarım fındık

Elimin ucu ile

Ben keçimi bakarım

Gürgenin burcu ile (KK4)

55. Geline bak geline

Kına yakmış eline

Ata binmiş gidiyor

Kocasının evine (KK4)

56. Gözümden akan yaşlar

Kucağıma göl oldu

Ne yapayım sevdiğim

Babamın evi el oldu (KK4)

57. Koyunumu heyledim

Ormanın derinine

Yenge beni çoban eyle

Muhtarın gelinine. (KK4)

58. Elbisemi ben diktim

Terzi olduğum için

Annem beni vermiyor

Nazlı olduğum için (KK4)

59. “Kız anam Kız bacım

Ver elini kınaya

Hani gelinin anası

Hani gelinin ninesi” (KK3)

60. Geline bak geline

Fındık çubuğu gibi
 Gelin beni aldattı
 Beşşik çocuğu gibi (KK4)

61. Saçlarını ördüler
 Arasını böldüler
 Köyün güzellerini
 Hep mi sana verdiler (KK4)

62. Allanma sallanma
 Kokulu gélin
 Aynası belinde
 Sokulu gélin (KK4)

63. Asker günü beklerim
 Günü güne eklerim
 Sen git yârim tabura
 Ben burayı beklerim (KK9)

64. Büyüttüm besledim
 Asker eyledim
 Aynalı beşikte yavrum
 Bebek beledim (KK4)

65. Suya giderim suya
 Elmayı soya soya
 Kaldır yârim şapkanı da
 Askerim yârim
 Göreyim doya doya da
 Dayanamıyom
 Ellere asker olmuş da
 Dayanamıyom (KK9)

Suya giderim suya
 Elmayı soya soya
 Kaldır şapkanı yârim de
 Bakayım doya doya (KK9)

66. Uzaklara gittin
 Gelürüm diye
 Hiç aklıma gelmezdi
 Ölürüm diye (KK4)

67. Ayağında çoraplar
 Simsiyah zeytin gibi
 Bıraktın gittin beni
 Annesiz yetim gibi (KK4)

68. Gidiyorsun ey gelin de
 Ben de varacak miyim, ?
 Haydi demedin bana yavrum
 Ya ben ölecek miyim” (KK2)

69. Ağaçların başında
 Yeşil yeşil yapraklar
 Saramadım kız seni
 Sarsın kara topraklar (KK4)

70. Ağaçlar yaprak açtı
 Serin olur dipleri
 Asacağım kendimi
 Hazırlayın ipleri(KK4)

71. Ağarsın saçların

Belin bükölsün
 Birer birer hep
 Dişlerin dökölsün(KK4)

72. Kırılısın kolların
 Saramiyasın
 Sevip de ayrılan
 Sevdiğine doymasın (KK4)

73. “Ağzındaki dişlerin de
 Soğanın zarı gibi
 Ne ettin beni yavrum oy oy
 Dağların karı gibi(KK2)

74. Koyunumu heyledim
 Orman alanlarına
 Daha canım sarmıyor
 Senden kalanlarına (KK4-KK2)

75. Yaylanın çimenini
 Elimle kuruturum
 Kuzum senin sesini
 Öürsem unuturum (KK4)

76. Arı dalından uçtum da
 Çayır çimene düştüm
 Ne belalı başım var
 Meyvesiz yara düştüm (KK19)

77. Kestanedir kestane
 Evin bağlamaları
 Yüreğime dert oldu

Yarin ağlamaları(KK4)

78. Saatimi satmayın

Iskatıma katmayın

Benim yârim çok küçük

Söyleyip ağlatmayın(KK4)

79. Sıra sıra sandığım

Sarıp sarmaladığım

Sevdim de alamadım

Budur benim yandığım (KK4)

80. Atım arapdur benim

Yüküm şarapdur benim

Bu yıl böyle giderse

İşim harapdur benim (KK4)

81. Halı dokurum halı

Bitmiyor gevur malı

Halı çıktı çikalı

Kızların benzi sarı(KK4)

82. Türkü söylerim türkü

Türkülerim uydurma

Sen evde yatarken

Ben kapıda buyduma (KK4/KK15)

4.3.1.4.3. Değerlendirme

Eskiden düğünlerde karşılıklı iki kadın çeşitli türküler söyleyip gelenleri oyuna kaldırmış. Burada da oyun türküleri olarak aldığımız birer dördlükten oluşan türküler ardı ardınca söylenerek belli bir kaideyle okunur, gelenler de kaideye göre oyunlarını icra ederlermiş. Aşk türkülerine baktığımızda sevgiyi, ayrılığı ya da

sevgiliyi anlattığını görürüz. Kaynak kişilerimiz eskiden sevgiliyle görüşmenin zorluğuna ya da kavuşamamaya, iletişim halinde bile olamamaya vurgu yapmıştır.

Türkülerde de sevgiliye özlem dikkat çeker. Askerlik türküleri adı altında sıralanan türkülerde ise aşığın askerde olduğu ve sevgilinin ona hasretlik duyup gözlerinin yolda kalması üzerine yazılan türküleri görürüz. Tören türküleri altında verilen türküler ise daha çok düğün ya da kına gibi törenlerde söylenen türkülerdir. Güldürücü türkülerde ise esprili bir söyleyiş göze çarpar. Bunların dışında ölüm, acıklı olaylarla ilgili türküler de verilmiştir. Günümüze kadar gelen bu mani tipi türküler düğün ortamlarında çeşitli çalgı aletleri eşliğinde icra edilmektedir. Eski dönemlerde tecrübeli kişiler karşı karşıya gelerek bu türküleri evde yapılan düğün kına gibi ortamlarda icra ederken günümüzde bu hadise çağa uyarlanmıştır.

4.3.1.5. Ağıtlar

4.3.1.5.1. Ağıtlar Metinlerinin İncelenmesi

Ağıt terimiyle akla, ister bir törene bağlı olsun isterse törenden bağımsız olsun; acıklı bir olayı konu edinen ya da bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü gelir. Boratav'a göre ağıt, bir ölüm üzerine belli bir geleneğe uyularak yapılan törenlerde yakılmış ve söylenmiş bir de böyle bir törende yakıldığı halde daha sonra da hatıralarda yaşayan türkü olarak iki anlama gelir. En belirgin ifadeyle ise ölen bir kişinin ardından gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felâketlerin acılı etkilerini dile getiren sözler bütünüdür.(Artun, 2007,1)

İslamiyet'te ağıt yakma, kaderi kınama, ilahi takdire karşı gelme, ölünün özelliklerine dövünerek ağlayarak ağıt söyleme hoş karşılanmamıştır.(Uludağ, 1988, 471)

Sahada 5 adet ağıt derlenmiş olup bunlar anneye, babaya ya da ölen çocuğun üzerine söylenen ağıtlardı. 3 ve 4. ağıtlar ise daha çok gelinler tarafından istenmeyen kaynanaya söylenmekteymiş. Ağıtlarda belirgin bir ölçü olmayıp genellikle 7'li ölçüdür.

4.3.1.5.2. Ağıt Metinleri

1

“O yavrum nasıl gittin de
Bizleri kime bıraktın
Yavrum yavrum da
Biz sensiz ne yaparız ne ederiz” (KK9)

2

Anam anam da
Garip anam yetim anam
Beni kimlerin kapısına bıraktın
Beni kimlerin eline bıraktın,

Eller anne diye çağırırken
Ben kimlere çağırıcım anam
Dertlerimi kime yanam

Annem bizim evleri beğenmedin de
Kendine ev mi yaptın annam.
Ben yanlarına gelirim
Sana kuran okurum anam
Anam anam da yetim anam. (KK9)

3

Anam anam dünden ölecedin de
Bugüne mi kaldın anam. (KK4)

4

Kaynananın iyisi

Derin olur kuyusu

Eve yakın gömmeyin

Uzak gömün de dönmesin (KK4)

5

Öksüzlerim yavrum

Ben ne diyeyim de

Ağlayayım yavrum

Damarlarımı kuruttun (a yavrum)

Ben seni böyle mi gönderdiydim (e yavrum)

Oğul ne diyeyim de yanayım

Oğul güzel yavrum

Oğul kalk su ver de

Ciğerlerim sönsün yavrum (KK19)

4.3.1.6. Maniler

4.3.1.6.1. Manilerin İncelenmesi

Mani, halk şiirinde en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli 4 dizeden oluşur. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize serbesttir. Uyak düzeni genellikle **aaxa** şeklindedir. Bunun dışında birinci ve üçüncü dizeleri serbest, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı maniler de vardır. Manilerin ilk iki dizesi, uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Genellikle asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam yönünden ilgisi pek yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Üçüncü dizenin serbest olması mani söyleyene kolaylık sağlar. Temel duygu ve düşünce son dizede ortaya çıkar (Dilçin, 1983, 279).

“Mani”ye Türkiye’nin bazı bölgelerinde “mâna, me’âni, hoyrat, karşı-beri” de denilirken diğer Türk toplulukları arasında “bayatı, mahnı, hoyrat, aytıpa, aytısipa, kayım ölen, ülenek, çinik, çinig, çink, şın, mane, koşuk, aşule, tört sap, tahpak” gibi adlar verilmektedir. (Gözaydın, 1989, 3)

Yörede derlenen maniler Doğan Kaya'nın Konularına Göre Maniler tasnifine göre sınıflandırılmıştır:

Konularına Göre Maniler

1. Sevda Manileri
2. Şehir Manileri
3. Cinsel Konulu Maniler
4. Ramazan Manileri
5. Milli Hislerle Söylenmiş Maniler
6. Mektup Manileri
7. Hayvanlarla İlgili Maniler
8. Askerlik Manileri
9. Gelin Kaynana Manileri
10. Tathırlarla İlgili Maniler
11. Öğüt Manileri
12. Sosyal Konulu Maniler
13. Felek İçin Söylenmiş Maniler
14. İsimlerle Kurulu Maniler
15. Gurbet Manileri
16. Anne İçin Söylenmiş Maniler
17. Sünnet Manileri
18. Meslek Manileri
19. Mezar taşı Manileri
20. Kabadayı Manileri
21. Nazarla İlgili Maniler
22. Kardaş Manileri
23. Irmak Manileri
24. Politik Maniler
25. Fotoğraf Arkası Maniler (Kaya, 1999, 2) şeklinde oluşturulan tasnife göre şu numaralı maniler konularına göre sınıflandırılmıştır.

1. Sevda Manileri: 1, 2, 4, 7, 14, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 41, 42 numaralı maniler sevda konulu maniler arasında değerlendirilebilir.
2. Askerlik Manileri: 12, 15, 17 numaralı maniler.
3. Gelin-Kaynana Manileri: 13, 16, 19 numaralı maniler.
4. Sosyal Konulu Maniler: 5, 11, 22, 24, 35 numaralı maniler.
5. Felek İçin Söylenmiş Maniler: 8, 9, 10 numaralı maniler.
6. Gurbet Manileri: 33, 40 numaralı maniler.
7. Anne İçin Söylenmiş Maniler: 31 numaralı mani.
8. Kabadayı Manileri: 6 numaralı mani.

Numaralandırılıp tasnif edilen maniler bu şekilde sınıflandırılmış olup bazı konulara sahip manilere örnek bulunamamıştır.

4.3.1.6.2. Maniler

1. Gidim gidemim
Az doldur içemim
Sen benden geçtin yavrum
Ben senden geçemim (KK9)
2. Geçemim geçekten
Geçür beni geçekten
Ben nasıl ayrılalım yavrum
Senin gibi çiçekten (KK2)
3. İnce çubuk bel verir
Tepesinden gül verir
Güvenme eloğluna
Öper sever yol verir (KK6)
4. Dağdan kestim keleste
Kuş besledim kafeste

Dediler yârin hasta
Yetiştim son nefeste (KK6)

5. Taksi geliyi taksi
Arkası tenekeli
Ablam getti kocaya
Sıra bana geleyi (KK7)

6. Atma türkû atarım
Yürekleri yakarım
Eski çarıklarımı
Boğazına takarım (KK7)

7. Karşıda kiliseler
Yar geliyi deseler
Kuş kadar canım var
Müjdeciye verseler (KK7)

8. Fırının üstünde kürek
Yine yandı bu yürek
Her dertlere dayandın
Buna da dayan yürek (KK7)

9. Gidiyom yol ayrıldı
Boynum geri bayıldı
Ne bayılırsın boynum
Can ciğerden ayrıldı (KK7)

10. Ölüm gelince başa
Kaçmak artık boşa,
Hazırsan eğer
Gidersin koşa koşa (KK5)

11. Gemi geliyi gemi
Geminin bacası yok
Oğlan seni alurdum
Pontulun paçası yok (KK4)

12. Gemide iskele
Yar yolladım askere
3 gün değil 3 ay değil
Nasıl bitsin 3 sene (KK4)

13. Kaynana kara kazuk
Yazuk geline yazuk
Kaynananın belinde
Kırılacak kaç kazuk (KK4)

14. İnce giyerim ince
Pembe yakışır gence
İnsan bir hoş oluyor
Sevdiğini görünce (KK4)

15. Armut dalda tekleme
Kız fistanın ekleme
Yârin gitti askere
Gelir diye bekleme (KK4)

16. Kaynanayı ne etmeli
Kaynar kazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun atmalı (KK4)

17. Suya giderim suya

Elmayı soya soya
Kaldur şapkanı yârim
Bakayım doya doya (KK4)

18. Başındaki çemberin
Pullarına yazı yaz
Hastalıktan mı kalktın
Çehrelerin ne beyaz (KK4)

19. Geline bak geline
Fınduk çubuğu gibi
Gelin beni aldattın
Beşik çocuğu gibi (KK4)

20. Yatma yeşil çimene
Uyur uyanamazsın
Verme beni ellere
Görür dayanamazsın (KK4)

21. Fındık toplayan gelin
Fındık dalda kalmasın
Gel biraz konuşalım
Aklım sende kalmasın (KK17)

22. Tarlada mısıрым
Sıcaktan bayılırım
Dalımda koçanım
Elinize sarılırım (KK4)

23. Armudu budakladım
Budağını sakladım
Annesinin yanında

Kızını kucakladım (KK2-KK4)

24. Fındık toplarım fındık

Bahçede yaptık sevdalık

Kör olası kaderim

Yapmadı beni ocaklık (KK2-KK4)

25. Sepetimde fındık dalı

Severim bir delikanlı

Vermedi sevdiğimi

Yalan dünyanın malı (KK9)

26. Tarlada mısır biçeceğim

Soğuk sular içeceğim

Annen baban vermezse

Kız köyünden geçeceğim (KK4)

27. Halı dokurum halı

Yedi sekiz ilmekten

Yârim pasta göndermiş

Yiyemedim gülmekten (KK4)

28. Asmadan üzüm aldım

Bağını uzun aldım

Kalk gidelim sevdiğim

Annenden izin aldım (KK15)

29. Horanda tut elimi

Kemer kesti belimi

Ben ellere veremem

Allı pullu gelini (KK2-KK4-KK9)

30. Fındığımı iç ettim
 Yaylalara göç ettim
 Ben o yârin yolunda
 Bu canımı hiç ettim (KK17)

31. Kulağında küpeler
 Elliyedir elliye
 Analar kız büyötmüş
 El oğluna hediye (KK17)

32. Kızlara bak kızlara
 Fındık çubuğı gibi
 Kızlar beni alıyor
 Beşik çocuğı gibi (KK2-KK4)

33. Fındık dalda tekeme
 Kız fistanın ekleme
 Yârin gitmiş gurbete
 Gelir diye bekleme (KK4)

34. Boş kayak gümbürer mi?
 Annesiz kız güler mi?
 Annesinden gülmeyen
 El oğlundan güler mi? (KK9)

35. Sevdalık ince maraz
 Yürek yakar cam almaz
 Sevda halinden bilen
 Kızından para almaz (KK2)

36. Yaylanın çimeninde
 Atımı otlatırım

Yârime göz koyanın
Gözünü patlatırım (KK4)

37. Haburası ne bayır
Gülü dikenden ayır
Sevdalık çekenleri
Gayır Allah'ım gayır (KK2)

38. Peştemalın tersine
Kız yavaş yürüsene
Biliyorum aslını
Az çalım eylesene (KK15)

39. Dereli'de terziler
Dike dike bezdiler
Haydın gidelim kızlar
Bizden şüphe sezdiler (KK17)

40. Mani benim ezberim
Kan ağlıyor gözlerim
Ben o yârin yolunu
Ölene dek gözlerim (KK9)

41. Ala çorap örmedim
Ayağıma giymedim
Çok güzeller gördüm
Böyle güzel görmedim (KK4)

42. Kemeñçe çala çala
Ağrıdı bileklerim
O gavurun kızına
Geçmedi dileklerim (KK2)

4.3.1.6.3. Değerlendirme

Dereli ilçesinde mani söyleme geleneği izlerinin olduğunu görmekle birlikte eskisi kadar söylenmediğini görürüz. Alan araştırmasında 42 adet mani derlenmiştir. Hemen hemen her konuda dile getirilen manileri tek haneden oluşup ölçüsü de daha çok 7’li ölçüyle karşımıza çıkmaktadır. Manilerin kafiye şemasına baktığımızda genelinin aaxa şeklinde mani tipinde kurulduğunu, bazılarının ise düz kafiye şemasıyla kurulduğunu görmekteyiz.

4.3.1.7. Ninniler

4.3.1.7.1. Ninnilerin İncelenmesi

Maddi ve manevi kültürümüzün önemli bir yönünü teşkil eden ninnileri genellikle kadınlar, arada bir erkekler de söylemektedir. Ninnilerin konusu çocuktur. (Kaya, 1999, 346-352)

Ninni sözü, Divanı Lügati’t Türk’te ‘‘balu balu’’sözü ile karşılanmış ve bu kelimeye; ‘‘kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler.’’ karşılığı verilmiştir.(Atalay, 1941, 232).

Ninniye **Azeri Türkleri**; laylay ,laylay, **Başkurtlar**; sangildak yırı ,**Çağataylar** ; elle , **Çuvaşlar**; nene, **Kazak Türkleri** ; beşik jırı , eldim ,eldiy, **Kerkük Türkmenleri**; leyle-leyley-leylev ,**Kırgızlar** ; aldey- aldey, beşik ırları, **Kırım Türkleri**; ayya (nanıy), **Kosava Türkleri**; ninna , **Özbekler**; alla , **Tatarlar**; bişik (balla) cırı , **Türkmenler** ; alley , hüvdi-hövdü-huvdu, **Uygur Türkleri** de alay derler.(Kaya, 1999, 339).

Dereli ilçesinde de bebekleri uyutmak için söylenen ezgili, ölçülü halk edebiyatı ürünlerine ninni ya da nenni denilmektedir. Bölgeden yaptığımız derlemeler sırasında 2 adet ninni metni tespit edilmiştir. Bu ninni metninde 7’li ölçü olmakla birlikte serbest ölçülüdür.

4.3.1.7.2. Ninni Metinleri

I

Nenni yavrum uyusun

Uyusun da büyüsün
Yaylalarda yürüsün
Nenni nenni nenni

nenni nenni nenni
Uyusun da büyüsün
Yaylalarda yürüsün
Nenni nenni nenni (KK2)

II

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Ee ee eee (KK9)

4.3.1.8. Atasözü ve Deyimler

4.3.1.8.1. Atasözü ve Deyimlerin İncelenmesi

Atasözleri atalarımızın, uzun denemelerine dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir.(Aksoy, 1993, 37).

Türkiye dışında atasözleri Azerbaycan, Afganistan, İran, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türkmenlerce “atalar sözü” veya “eskiler sözü” kullanılır. Saha veya Yakutlar , “hohono”, Tobollar, “takmak” Urahalar , “ülgercomak”, Tuvalar “Üleger Domaktar”, “Çeçen Söster”, Sagaylar “takpak”, Hakaslar, “söspek”, Hoten civarında “tabma” ,Kırgız, Kazak, Uygur, Özbek, Karakalpaklar, Kazan, Tatarları, Başkurtlar ve Kırım Tatarları arasındaysa Arapça kökenli “makal” ,Türkmenistan, Kuzey Afganistan, İran Türkmenlerindeyse hem “makal” ve hem de “nakıl” , Çuvaşlarda ise “samah” olarak adlandırılmaktadır. Kıbrıs, Rodos, İstanköy, Batı Trakya, Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Dobruca gibi Balkan ve Gagavuz Türkleri de yukarıda işaret edildiğince Türkiye, Suriye, Irak ve Azerbaycan Türkleri gibi

“atalar” veya “eskiler sözü” yahut “atasözü” kelimesini kullanmaktadırlar(Çobanoğlu, 2004, 3).

Atasözleri iki büyük kümeye ayrılırlar. Bunlar:

1)Asıl Atasözleri

2)Atalar Sözü Değerinde Deyimler şeklindedir(Boratav, 2000, 120).

Deyimler çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluklarıdır. (Aksoy, 1968, 37).

Dereli ilçesinde yaptığımız derlemede atasözleri ve deyimlerin varlığını ve canlılığını koruduğunu görmekteyiz. Derleme sırasında atasözü ve deyim sorulduğunda kaynak kişilerin akıllarına bir anda gelmediği söylemiyle çok karşılaştık. Bu nedenle derleme yapılan zamanlar dışında da kaynak kişi olmayıp da gözlem edinilen ortamlardan çıkarılan atasözü ve deyimlere de yer verilmiştir. Bu çalışmamızda 43 atasözü, 12 deyim derlenmiştir. Derlediğimiz atasözleri ve deyimlerin bazıları bütün Anadolu sahasında bilinmektedir. Fakat bazı atasözleri ve deyimlerde ise bölgeye özgü söylemlerde göze çarpmaktadır.

4.3.1.8.2. Atasözü ve Deyim Metinleri

4.3.1.8.2.1. Atasözleri

1-Nazar; Hayvanı kazana, insanı mezara götürür. (KK4)

2-Bir boyun eğrim daha var? (Soru sorma anlamında)(KK28)

3-Ağzı çok konuşanın arkası pat pat eder.(Dayak yer anlamında kullanılır)(KK4)

4-Tıkıramamış terek olmaz. (Her evde ufak tefek kavga gürültü olur kız bunu annesine babasına yansıtmaz gelin olan Kız her tarafta ne işidir ise onu orada bırakmak zorundadır kavga gürültü çıkmasın diye.) (KK3)

5- Allah’a ayan, sana yalan. (KK19)

6-“Dünya kadar güzelliğin olacağına, zerre kadar kaderin olsun yeter.” (KK21)

7-“Uzun ip kese kese kısalır.” (KK4)

- 8- “Büyük balık küçük balığı yutar.”(KK14)
- 9-Herkes yama yolda aya çıkıyor, biz düz yolda şaşırıyoruz.(KK20)
- 10- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.(KK2-KK4)
- 11-Komşunun tavuğu komşuya horoz, komşunun gelini komşuya kız görünür.(KK4-KK9)
- 12- El atına binen çabuk iner.(KK4)
- 13-Davul bile dengi dengine çalar.(KK4)
- 14- Bir oğlan hiç oğlan, iki oğlan geç oğlan, üç oğlan koç oğlan. (KK4-KK27)
- 15- Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. (KK2-KK4)
- 16-Bir elin nesi var, iki elin sesi var. (KK4-KK9)
- 17-Demlenmeden askerden oğlun gelse de bozma. (Çay) (KK12)
- 18-Dağa ev yapma yel alır, dere kenarından yer alma sel alır, ihtiyarsan genç karı alma el alır. (KK12)
- 19-Sabahtan kalkan yol alır, erken yatan döl alır. (KK4)
- 20-Kızını dövmeyen dizini döver. (KK4)
- 21-Anası ne ise danası da odur. (KK1)
- 22- Sarhoşun arkadaşı sarhoş olur. (KK15)
- 23-Akşamın hayırından sabahın şeri iyidir. (KK1)
- 24- Borç ödemekle yol yürümekle tükenir. (KK4-KK15)
- 25- Bal tutan parmağını yalar.(KK4)
- 26- Ne verirsən elinen, o gider seninen. (KK17)
- 27- Doğru yoldan giden yorulmaz. (KK4)

28-Bu dünyanın direği yok, merhameti yüreği yok. (KK23)

29- Helle içirim, böyle biçirim. (KK27)

30-Yağ yerum yalanurum, bahçeleri dolanurum. (KK27)

31-Askerden oğlun da gelse demlenmeden bozma. (KK4)

32-Gücük ayı: Ben zemher ayı olsam ineğin karnında danayı dondururum, demiş. (KK4)

33-İtin kapmazı olmaz, atın tepmezi olmaz. (KK17)

34-Uzun ağaç kesmeyle kısıılır. (KK17)

35-Temizin kahrı çekilir de pisin kahrı çekilmez. (KK17)

36-Küçüğe koyuyorum almıyor, büyüğe koyuyorum dolmuyor. (KK4)

37- İnsanın içi kan, dışı göl. (KK17)

38- Garı kısmı kıt kıt, dayak yer küt küt. (KK4)

39- Türk kaşığı ödünçtür.(Bana bir şey yapana ben de yaparım anlamında) (KK30)

40-Fakirin ektiği bitmezmiş, dürttüğü bitermiş.(KK29)

41-Erkek dura dura koç olur, kızlar dura dura iç olur. (KK34)

42-Damlaya damlaya göl olur. (KK34)

43-Ayağını yorgana göre uzat. (KK34)

4.3.1.8.2.2. Deyimler

1-“Allah çeneni bağlasın” (KK3)

2-“Kırk dereden kırk su bağlamak” (Bir İşin zorluğunu belirtmek için kullanılır. (KK14)

3- Allah’tan bulasın. (KK31)

- 4-Çenen kırılsın. (KK31)
- 5-Kaza kurşununa gidesin. (KK31)
- 6-Allah yerinde yatırmazın. (KK4)
- 7- Hayrın çok ola. (KK9)
- 8- Öküzün altında buzağı aramak. (KK15)
- 9-Bir içim su. (KK15)
- 10- Dünya yansa bir horum otu yanmaz. (KK4)
- 11- İpsiz sapsız. (KK9)
- 12-Allah yüzünü yusun. (29)

4.3.1.9. Bilmeceler

4.3.1.9.1. Bilmecelerin İncelenmesi

Bilmeceler bütün milletlerde örnekleri görülen çok eski bir söz ve halk edebiyatı türüdür bilmeceler her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zekâ ve söz oyunudur. Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakmadan ibaret olan eğlencedir. Belli bir geleneğin gereği olarak oyun yarışma üretim faaliyetleri ne zaman değerlendirme bilgi gösterisi gibi fonksiyonları üstlenen pek çoğu kalıplaşmış şiirli sözlerdir. Bilmecelerin çoğu ölçülü kafiyeli aliterasyon ve cinaslı bir söz oyunu niteliği gösterir. (Akalin, 1954, 49)

Bilmeceler tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dini konulu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın –uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.(Elçin, 1970, 3).

Diğer Türk boylarında yaygın olarak bilinen bilmeceler **Altay Türkleri**; tabıskak, tabışkak, tabkak, taptıruv, taptırış, tabıska , tabısak,tapkış ,tavısak,

tavusak, tavuksak, tapkır, **Azeriler**; tapmaca, **Başkurtlar**; yomak, tabışmak, **Hakas (Abakan)lar**; tapçan nımah (tapçan umak, sespak nımak), **Karaçaylar**; yumak , **Karakalpklar**; jumbak, **Karaylar**; tapmaca, **Kazaklar**; jumbak, **Kırgızlar**; tabışmak, **Nogaylar**; tapmacak, **Özbekler**; tapışmak cumbak, matal ,tapmaca , tapar, **Tatarlar**; tabışmak, başvatkiç , sir , **Tuvalar**; tıvızık, **Türkmenler**; matal, tapmaca ,taptı, **Uygurlar**; tepışmak, **Yakutlar** da taabırın derler.(Kaya, 1999, 463).

Alan araştırmasında derlenen bu bilmeceleri şu tasnife göre ayırdık:

1-Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler (4 tane)

2-Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler (7 tane)

3-Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler (5 tane)

4-İnsan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler (2 tane)

5-Eşya ile ilgili bilmeceler (6 tane)

6-Manevi –dini unsurlarla ile ilgili bilmeceler (Elçin, 1970, 81-88).

Derleme çalışması sırasında bilmece sorma –söyleme geleneğinin güçlü ve canlı olduğunu görmekle birlikte derleme sırasında çoğu kaynak kişinin sorulduğu zaman aklına gelmediği söylemini aldık. Bu nedenle her ortamda bu türleri yazı ile tespit etmeye çalıştık. Kaynak kişilerden yaş olarak büyük olanların söylediklerine göre:” Eskiden işlerimizi hep imece usulü yapardık, tarlalarda mısır otu kazarken, ot taşırken, akşamları evde fındık ayıklarken ve mısır soyarken bilmece sormak en büyük eğlencemizdi. Çerezimiz, meyvemiz hep olurdu. El birliğiyle sıra sıra herkesin işi hallolurdu. ” şeklinde bizlere bilgi verdiler. Yöredeki derleme çalışmamızda toplamda 24 tane bilmece metni derledik. Hece ölçüsü bakımından belirli bir düzeni olmasa da 5’li 6’lı 8’li ve serbest ölçüde oldukları görülür.

4.3.1.9.2. Bilmece Metinleri

4.3.1.9.2.1.Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler

1- Akşam baktım pek çok

Sabah baktım hiç yok. /Yıldız (KK4)

- 2-Dam üstüne darı saçtım,
 Sayamadım eve kaçtım./Yıldız.(KK3)
 3-Çıt demeden çalıya konar./Güneş.(KK3)
 4-Ben giderim o gider, önümde timtim eder./Gölge(KK3)

4.3.1.9.2.2.Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler

- 1-Mesel mesel maliki
 çolu çocu on iki./ Patates.(KK4)
 2- Dal ucunda kilitli sandık./ Ceviz. (KK4)
 3- Hanım kalktı
 Cama dayandı,
 Cam kırıldı
 Kana boyandı./Nar (KK4)
 4- Dağdan gelir taştan gelir,
 Beş bıyıklı eniştem gelir./Töngel.
 5-Dal ucunda kırmızı gelin./Kiraz.(KK4)
 6-Hanım içeride, saç dışarıda./Mısır püskülü.(KK3)
 7-Yer altında kilitli sandık./Ceviz. (KK34)

4.3.1.9.2.3.Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler

- 1-Helemez hülemez
 Ocak başına gelemmez,
 Gelse de duramaz./ katı yağ. (KK4)
 2- Altı kaya, üstü kaya, içinde sarı boya./Yumurta (KK9)
 3-Altı içilir,
 Üstü biçilir./Koyun. (KK15)
 4-Bilmece bildirmece, dil üstünde kaydırmaca./Dondurma.
 5-Pişirirsen aş olur, pişirmezsene kuş olur./Yumurta (KK3-KK4)

4.3.1.9.2.4.İnsan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler

- 1- Otuz iki kardeşler biri birini çok ister./Diş (KK4)
 2- Yarım kaşık duvara yapışık./Kulak. (KK9)

4.3.1.9.2.5.Eşya ile ilgili bilmeceler

- 1-Elden ele cımbırt göle./ Sabun. (KK9)
- 2-İstanbul'da süt pişti,
Kokusu buraya düştü./Mektup.(KK3)
- 3-Dişi var yemek yemez./Kaşık(KK3)
- 4-Bir oğlum var adı beşir,
Bulduğunu bana taşır./Kaşık.(KK3)
- 5- Bilmecce bildirmece el üstünde kaydırmaca./Sabun (KK2)
- 6-Yer altında kilitli sandık./Tabut/Mezar. (KK34)

4.3.1.9.2.6.Manevi –dini unsurlarla ile ilgili bilmeceler

Dereli ilçesinde bu başlık altında da örneklerin varlığı bilinmekle birlikte bu başlık için örnek tespit edilememiştir.

4.3.1.10. Alkış ve Kargışlar

4.3.1.10.1. Alkış ve Kargışların İncelenmesi

Doğan Kaya Alkış ve Kargış ifadeleri için Dualar ve Beddualar adlı makalesinde kavramları şu şekilde açıklamıştır: “İnsanoğlunun toplum halinde yaşamaya başlamasından itibaren var olduğunu sandığımız dua ve beddualar, sözlü anlatım türlerinin önemli bir cephesini oluştururlar. İnsan ilişkilerinde karşılaşılan iyilik yahut kötülüklere kimi zaman sözlerle cevap verme gereği duyulur ki, bu da dua yahut beddua olarak karşımıza çıkar.” (Kaya, 1997,99)

Yöremizde alkış ve kargışlar dua-beddua olarak anılıp kullanılmaktadır. Her toplumda olduğu gibi çokça örneği bulunan alkış ve kargış örnekleri yöremizde de oldukça yaygın bir kullanım alanı vardır. Yöre halkı kargış-beddua için “ilenme” kavramı kullanımı oldukça yaygındır. Derlenen alkış ve kargışlara günlük hayatta çokça karşılaşmakla birlikte metin başlığı altında bunlara yer verdik.

4.3.1.10.1.1. Alkış Metinleri

- 1-Allah yolunuzu açık etsin. (KK21)

- 2- Allah iyi kapılara ulaştırsın. (KK21)
- 3-Allah gocatmasın sizi. (KK23)
- 4-Allah ömrüne ömür katsın. (KK28)
- 5-Allah burnunuzu kanatmasın.(KK30)
- 6-Allah razı olsun. (KK28)
- 7-Allah gönlüne göre versin. (KK28)
- 8-Allah hayırlı işlerle karşılaştırsın.(KK9)
- 9-Allah çok versin.(KK23)
- 10-Allah bol bereket versin.(KK3)
- 11-Allah çoluyun çocuyun hayırlı eylesin. (KK26)
- 12-Allah Halil İbrahim bereketi versin. (KK4)
- 13-Allah dert verip derman aratmasın.(KK13)
- 14-Bereketli olsun.(KK4)
- 15-Allah kavuştırsun. (KK21)
- 16-Bir yastıkta kocayın. (KK21)
- 17-Allah ne muradın varsa versin.(KK21)
- 18-Allah darda koymasın.(KK28)
- 19-Allah analı babalı büyütmeyi nasip etsin.(KK28)
- 20-Ayağına taş değmesin.(KK17)
- 21-Allah hayırlı kapılar nasip etsin.(KK23)
- 22-Allah hayırlı eş nasip etsin.(KK23)

23- Ömrün uzun, düğünün güzel olsun. (KK23)

24- Allah hayırlı etsin. (KK28)

25-İşiniz rast gitsin. (KK21)

26-Allah elden ayaktan etmesin(KK4)

27-Allah'ım kızımın kınalarını soldurma. (KK35)

28-Allah topaç etsin. (KK35)

30-Koynunuz koltuğunuz dolu olsun. (KK4)

31-Az verip imrendirme, çok verip azdırma. (KK4)

4.3.1.10.1.2. Kargış Metinleri

1-“Allah ondurmasın (Kalkınmasın).Allah bohçasını elinden eksik etmesin(kapı kapı dolanıp dilensin anlamında). Topraktan günüsün.(Hortlasın).” (KK2)

2-Anam anam dünden ölecektin de böne mi kaldın.(Kaynana için söylenir)” (KK4)

3-Allah yola getirsin (KK4)

4-Allah ıslah etsin.(KK4)

5-Allah ellerini kırsın. (KK9)

6-Allah seni yedi kat yerin altına soksun. (KK9)

7- Allah boğazınıza geçirsin.(KK31)

8-Allah belanı versin. (KK29)

9-Gidişin olsun, gelişin olmasın.(KK15)

10-Adınız batsın.(KK29)

11-Ocağınız sönsün.(KK29)

12-Allah başının üzerine diktirsin.(KK4)

13-Allah soluğunuzu alsın. (KK29)

14-Allah canınızı alsın. (KK29)

15-Allah size de versin. (KK34)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda Dereli ilçesinin köy ve mahallelerinde yaşayan kaynak kişilerden edinilen verilere göre yörenin halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri toplanıp belirli bir düzen içerisinde bu malzeme sunulmaya çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra alan araştırması yapılmış ve çalışma için gerekli malzemeler alınıp sahaya inilmiştir. Çalışma sahasında bulunan folklor ürünlerini elde etmede gözlemle birlikte özellikle sözlü kaynaklara başvurulmuştur.

Dereli Monografisi başlıklı tez çalışmamızın Bulgular ve Yorumlar başlıklı bölümünde Dereli Hakkında Genel Bilgiler, Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi şeklinde üç alt başlık yer almaktadır. Birinci alt başlıkta Dereli'nin tarihçesi hakkında bilgi verilmiş olup coğrafya, kültür ve turizm hakkında da bilgiler sunulmuştur.

Halk Bilimi başlıklı ikinci alt başlıkta hayatın geçiş aşamalarından olan doğum, evlenme ve ölüm, sünnet gibi konular hakkında derleme çalışmamızda elde edilen veriler sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bayramlar, kutlamalar, halk hekimliği, halk mutfağı, halk takvimi, halk meteorolojisi, hususlarında da edinilen bilgiler ortaya konulmuştur.

Halk Edebiyatı adlı üçüncü alt başlıkta ise yörede varlığını devam ettiren masal, efsane, türkü, mani gibi ürünlere yer verilmiş ve bu ürünler bilimsel bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Bu bölümde yapılan analizler sonucunda masal anlatma geleneğinin zayıfladığı, kaynak kişilerin eskiden çeşitli masallar dinlediği ancak bunları anlatmaya anlatmaya unuttuğu görülmüştür. Maniyle ilgili söylemlerin maninin hafızada kolay tutuluşu nedeniyle hala canlılığını koruduğu, türkü türünün ise ilçede eskiden köy düğünlerinde çokça söylenerek hafızalarda yer ettiği tespit edilmiştir. Ancak günümüzde düğünlerde kasetten çalma uygulamasının eski düğünlerde türkü yaratma, meydana getirme geleneğini olumsuz etkilediği de görülmektedir. Yörede yapılan saha çalışmasında 42 mani, 43 atasözü ve 12 deyim, 24 bilmece, 24 efsane, 4 masal, 5 fıkra, 82 mani tipi türkü, 5 ağıt ve 46 adet alkış ve kargış derlenmiş olup analiz edilmiştir. Dereli yöresinde yürütülen saha çalışmaları neticesinde bu türlerin kaybolmaya başladığını, inanış ve uygulamaların zayıfladığını

ve günümüz neslinin modern çağın sunmuş olduğu popüler kültür ürünlerine yöneldiğini söyleyebiliriz.

Netice itibariyle; çok zengin bir folklora sahip olan Anadolu coğrafyasındaki bu ürünlerin geç kalınmadan tespit edilmesi, korunması, kayıt altına alınması ve bilimsel yöntemlerle incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Türk sözlü geleneğinde üretim ve aktarım alanı bulan bu ürünler mevcudiyetlerini kaynak kişilerine borçludurlar. Dereli merkezli yürütülen bu çalışmaya kaynak kişi merkezli bakıldığında kaynak kişi yaş sınırının daha çok kırkın üzerindeki yaşlara gelmiş olan kişiler olduğu görülmüştür. Dereli'deki nüfusun genç kesiminin artık köylerde ikamet etmeyişi ve şehirlere taşınmaları onları gelenekten uzaklaştırmıştır. Bu durum çalışmanın verilerinin tespiti sürecinde görüşülen kaynak kişilerin yaş ortalamasının kırkın üzerinde olması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Yukarıda bahsi geçen olumsuzluklara rağmen saha çalışmaları esnasında derlenen verilerden hareketle Dereli yöresinin halk edebiyatı ve halkbilimi ürünlerinin üretimi ve aktarımı noktasında önemli bir alan olduğunu söyleyebiliriz.

SÖZLÜK

Annaklamak: uzun uzun bakmak

Abrul: Nisan ayı.

Accuk: Azıcık.

Aha/Ahacuk: İşte.

Akunduruk: Çam sakızı.

Alaf: Ot veya yeşillik.

Annaklamak/ Ânaklamak: bakmak.

Aykuru: Yan anlamında.

Besbelli: Herhalde anlamındadır.

Bıldır: Geçen sene

Böce: Yeşil fasulye.

Böön: Bugün

Civil: Ufak taneli.

Çatma: Duvar

Çöte: Bağır (Göğüs)

Çezip: çözüp

Darı: mısır

Devşünmek: iş yapmak

Duyunmak: Birine bir işe giderken bana da çağır anlamında kullanılan: “çağır-”

Diyelmek: Dikelmek, Ayakta durmak.

Evelsi gün: Dünden önceki gün

Fene: Çok, yaramaz

Gartubu: Patates

Hayın,Çel,Feşel: Yaramaz

Hayana: Yavaştan

Haçan: Ne çabuk

Heri: Ne olacak

Herslenmek: Sinirlenmek

Holla: Haşlanmış

Irganmak: Hareket etmek.

İskat: Ölen kişinin yaşarken biriktirdiği ve ölümünden sonra cenazesinde dağıtılan bozuk para.

İmık: sıcak

Müggem : sağlam

Ökenmek: taklitini yapmak, alay etmek.

Peşkir: Havlu

Pezik: pazı

Saymak: Gale almak, Dinlemek.

Sınmak: Uzanmak

Sinmek: Saklanmak

Sökenmek: Uzanıp dinlenmek, şekerleme yapmak.

Tıkalat: Yuvarlak

Yama: Dik yokuş.

Zabatca: Yarın sabah.

Yoka: Yufka

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Kaynak Şahıslar Listesi

KK-1: Ayşe KAYA, Dereli/Çamlı Köyü 1976, Okur-yazar değil, Ev hanımı. (Görüşme: 19.03.2017)

KK-2: Hasibe KUŞLUHAN, Dereli/Köyceğiz 1930, Ev hanımı. (Görüşme: 24.09.2017)

KK-3: Zülbiye ŞENTÜRK, Dereli/Yıldız Köyü, 1939, Ev hanımı/ Çoban. (Görüşme: 22.10.2017)

KK4: Zeynep KAYA, Dereli/Çamlı Köyü, 1971, Ev Hanımı. (Görüşme: 15.11.2017)

KK5: Zafer ASLIM, Giresun/Hisar Köyü, 1986, Üniversite Mezunu, Vakıf Çalışanı. (Görüşme: 05.09.2018)

KK6: Peri SARVAN, Okur-yazar, Ev Hanımı. (Görüşme: 30.03.2018)

KK7: Fatma KILIÇOĞLU, Okur-yazar, 1961, Ev Hanımı. (Görüşme: 30.03.2018)

KK8: Ayşe YEŞİL, Okur-yazar, Dereli/Kurtulmuş Köyü, 1950, Ev Hanımı. (Görüşme: 30.03.2018)

KK9: Eyice KAYA, Dereli/Yeşilkaya, 1966, Okur-yazar, Ev hanımı. (Görüşme: 24.10.2017/3.17.2018)

KK10: Şengül DOĞAN, Dereli/Kurtulmuş, 1967, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 22.11.2017)

KK11: Çakır ZENGİN, Yüksek Lisans, Dereli/Heydere, 1992, Üniversite, Öğrenci.

KK12: Derya KAYA, Lisans, Dereli/Çamlı Köyü, 1993, Öğrenci.

KK13: Hasan PEKER, Ortaokul, Dereli/Bahçeli Mah. 1959. (Görüşme Tarihi: 05.02.2019)

KK14: Mehmet ÇOLAK, Ortaokul, Dereli/Bahçeli Köyü, Emekli, 1960. (Görüşme Tarihi: 17.04.2018)

KK15: Şaziye ÇETİN, Lisans, Dereli/Kümbet Köyü. Öğrenci, 1991. (Görüşme Tarihi: 04.02.2018)

KK16: Hatice ÇOLAK, Dereli/Bahçeli Mah. Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 17.04.2018)

KK17: Emine YAVUZYILMAZ, İlkokul mezunu, Dereli/Yeşilkaya Köyü, Ev Hanımı, 1974.(Görüşme Tarihi: 04.01.2019)

KK18: Ayşe KÜÇÜKOĞLU, Okur-yazar değil, Dereli/Bahçeli Mah.1941, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 17.04.2018)

KK19:Ayşe ORDU, Okur-yazar değil, Dereli/Akkaya Köyü, 1949, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 25.10.2017)

KK20: Mustafa TURAL, Okur-yazar değil, Dereli/Yeşiltepe Köyü, 1935.Emekli. (Görüşme Tarihi: 12.03.2019)

KK21: Sıddıka YILDIZ, Okur-yazar değil, Dereli/Uzundere Köyü, 1931, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 10.05.2019)

KK22: Zeynep TOKGÖZ, okur-yazar değil, Dereli/Alancık Köyü, 1942, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 12.05.2019)

KK23: Kezban AYDIN, Okur-yazar değil, Dereli/Eğrianbar Köyü, 1965, Ev hanımı. (Görüşme Tarihi: 01.03.2019)

KK24: Ali ERDEM, İlkokul mezunu, Dereli/ Kızıлтаş Köyü 1940, İlkokul mezunu, Çiftçi. (Görüşme Tarihi: 12.05.2019)

KK25: Hüseyin Türk, İlkokul mezunu, Dereli/Kızıлтаş Köyü, 1965, Çiftçi. (Görüşme Tarihi: 12.05.2019)

KK26: Mehmet ARDA, Okur-yazar, Dereli/ Güzyurdu Mah. 1948. Çiftçi. (Görüşme Tarihi: 19.05.2019)

KK27: Mustafa IŞIK, Lise mezunu, Dereli/Eldirek Mah, Vakıf çalışanı. (Görüşme Tarihi: 12.05.2019)

KK28: Fatma GÜC, Okur-yazar değil, Dereli/Uzundere Köyü, 1936, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 05.05.2019)

KK29: Zühre KAYA, Okur-yazar, Dereli/Çamlı Köyü, 1945, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 15.12.2019)

KK30: Emine Turalı, İlkokul mezunu, Dereli/Merkez Mah. 1975, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 20.06.2017)

KK31: Nazife AYDIN, Okur-yazar değil, Dereli/Yeşilkaya Köyü, 1948, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 13.11.2017)

KK32: Habibe KAYA, İlkokul, Dereli/Kuşluhan Mah. 1966, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 13.11.2017)

KK33: Ahmet BAHAR, Okur-Yazar, Dereli/Konuklu Köyü, 1932, Emekli. (Görüşme Tarihi: 09.06.2019)

KK34: Yasemin ZENGİN, Ortaokul, Dereli/Küçükahmet Köyü, 1989, Ev Hanımı. (Görüşme Tarihi: 10.07.2019)

KK35: Zeliha GEDİKOĞLU, Okur-Yazar Değil, Dereli/Alancık Köyü, 1964, Ev Hanım. (KK35) (Görüşme Tarihi: 13.11.2017)

KAYNAKÇA

ACAR, İsmail Hakkı, “Zara Halk Meteorolojisi”, **Sivas Folkloru**, C. 2, S. 23, Sivas 1974, s. 3.

ACIPAYAMLI, Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974.

AKALIN, L. Sami, **Erzurum Bilmeceleri**, Erzurum Lisesi Folklor Kolu Yayınları, İstanbul 1954.

AKALIN, L. Sami- Esmâ ŞİMŞEK, **Maniler**, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., C.3, Ankara 2003.

AKIN, Cavit, **Türkiye Cumhuriyeti’nin 81. Osmanlı İmparatorluğu’nun 705. yılında Giresun Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz**, Gece Kitaplığı Yay., Giresun 2004.

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler El Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1968.

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II-III**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993.

ARTUN, Erman, “Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi**, 2007.

ARTUN, Erman, **Türk Halk Bilimi**, Karahan Kitabevi, Adana 2011.

ATALAY, Besim, **Divanü Lügati’t-Türk Tercümesi**, Türk Dil Kurumu Basımevi, C. III, Ankara 1941.

BALAMAN, A. Rıza, **Evlilik Akrabalık Türleri**, Karınca Matbaacılık, İzmir 1982.

BEKDEMİR, Ünsal-FATSA, Mehmet, **Geçmişten Günümüze Giresun**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi 4, İstanbul 2015.

BİLGE, Seyidoğlu, **Masal**, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 6, s. 149, İstanbul 1985.

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat-I**, Adam Yayınları. İstanbul 1982.

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat-II**, Adam Yayınları. İstanbul 1982.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984.

ÇELİK, Ali, “Trabzon, Bakü, Merv, Kızıl-Orda, Jambıl, Gagavuz Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, **Milli Folklor**, C. 3, S.24. Kış 1994, s. 20-33.

ÇELİK, Ali, **Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun**, Ankara,2003.

ÇELİK, Necmi, **Doğanın Sesi Dereli**, İstanbul 2016.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

DEMİR, Recep, “Halk Meteorolojisi ve Bir Meteoroloji Örneği: Kocakarı Hesabı”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Yaz 2019, s.213-222.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk şiir Bilgisi**, Türk Dili Kurumu, Ankara 1983.

DİZDAROĞLU, Hikmet, **Halk Şiirinde Türler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1969.

DOST, Elvan, “Trabzon ve Giresun Yöresi Çepnilerinde Eski Türk İnanışlarının İzleri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Samsun 2018.

EKER, Gülin Öğüt-OĞUZ, M. Öcal-ÖZDEMİR, Nebi, **Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi**, Milli Folklor Yayınları, Ankara 2003.

EKİCİ, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2004.

ELÇİN, Şükrü, **Türk Bilmeceleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1970.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı 2**, TDK Yay., Ankara 1997.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı-I Giriş-Metin-Faksimile**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

ERGİNER, Gürbüz, **Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.

ERİŞ, Metin-İLTAR, Gazanfer, **81 İlde Kültür ve Şehir Giresun**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2013.

ERGUN, Metin, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

FATSA, Mehmet, **XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun (Sosyal ve Ekonomik Hayat)**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-1, Bilge Ajans Yayın Matbaa, Ankara 2010.

GÖNEN, Sinan, “Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri” , **Milli Folklor**, Yıl 18, 2006 S.69.

GÖZAYDIN, Nevzat, “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, **Türk Dili Dergisi**, Halk Şiiri Özel Sayısı 1989, S.445-450.

GÖKŞEN, Cengiz, “Giresun Efsaneleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Trabzon, 1999.

GÜNAY, Umay, “Ritüeller ve Hidrellez.” **Milli Folklor**. C. 4, S. 26, Yaz 1995, s. 2-3.

GÜR, Durmuş- SOYKAN, A. “Nazlı, Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, Karabük September 2013, s. 115-158.

İl Yıllığı Hazırlama Komitesi, **Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı**, Giresun Valiliği, Ankara, 1973.

İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.

KARA DÜZGÜN, Ülkü, “Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Bahar 2009, s.133-153.

KAYA, Doğan, “Dualar ve Beddualar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 4, Sivas, 1997, s. 99-121.

KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

KAZMAZ, Süleyman, “Halk Hukukunda Evlenme Sözleşmesi”, **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek-İnançlar**, C. IV, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992.

KÜÇÜK, Abonoz, “Giresun Çepni Folkloru”, Yüksek Lisans Tezi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Balıkesir 2011.

KÜÇÜK, Abonoz, “Giresun Yöresinde Bir Alevi-Bektaşî Çepni Yerleşimi: Zırhan Mahallesi”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1, Sayı 2, Ankara Kış 2011, s.265-275.

KÜÇÜK, Abonoz, “Görel (Giresun) Yöresi Geleneksel Müzik Aleti Üretimi”, **I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu**, Antalya 11-14 Mayıs 2017, s.699-712.

KÜÇÜK, Abonoz, “Türk Ağaç Kültü Etrafında Teşekkül Eden Dokuz Oğul Efsanesi Ve Toplumsal İşlevleri” **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, C.11, S.22, 2019, s.69-76.

MELİKOĞLU, Aşlar, “Giresun İli Halk Bilim Monografisi”, **Doktora tezi**, Mayıs, Trabzon 2018.

MİRZAOĞLU, Gülay, “Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri”, **Türkbilig**, Ankara, s. 76-91, 2001.

OCAK, Ahmet Yaşar, **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2007.

OĞUZ, M. Öcal-KASIMOĞLU, Seval, **Türkiye’de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, Ankara 2005.

OĞUZ, M. Öcal-EKİCİ, Metin-AÇA, Mehmet vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafik Yayınları, Ankara 2008.

ÖGEL, Bahaeddin, “Türklerde Kalın ve Başlık”. **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri Gelenek-Görenek-İnançlar** C. IV, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1982.

ÖĞÜTÇÜ, Hasan, **Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun**, Ümit Ofset Matbaacılık, Giresun 2003.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1979.

SAKAOĞLU, Saim, **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980.

SAKAOĞLU, Saim, **Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1992.

SAKAOĞLU, Saim, **Efsane Araştırmaları**, Kömen Yayınları, Konya 1999.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000.

SAKAOĞLU, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

SAKAOĞLU, Saim, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara 2007.

ŞAR, Sevgi, “Anadolu’da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış” **ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Sayfa 10-15., 2008.

TAN, Nail, **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, Kitap Matbaacılık, İstanbul 2003.

TATAR, Nurettin, **Bütün Yönleriyle Dereli**, Utku Yayıncılık, Ankara 1991.

TURAN, Ahmet, “Törellerimizde Kalın (Başlık) Âdeti”. **Milli Folklor**, C. 2, S. 12, Kış 1991., s. 39-43.

ULUDAĞ, Süleyman, “**Ağıt**”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. I, İstanbul 1988.

YAKICI, Ali. “Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine.” **Milli Folklor**. C. 2, S. 11, Güz 1991, s. 33-36.

YILDIRIM, Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları**, Akçağ Yay., Ankara 1976.

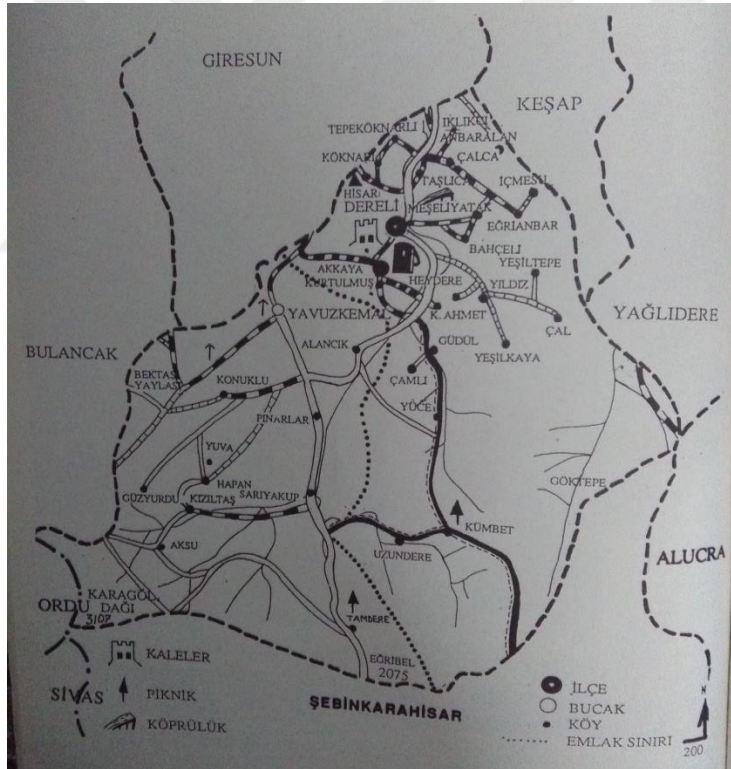
YÜCEL, Ayşe “Türk Dünyasında Hıdrellez Kutlamaları ve İşlevleri.” **Milli Folklor**. C. 7, S. 54, Yaz 2002., s. 35-38.

Web: <https://www.dereli.bel.tr/detay/tarihce/>(Erişim Tarihi: 31.05.2019)

EKLER

1. Kızıldaş Köyünden kaynak kişiler

2. Dereli İlçe Haritası

3. Dereli İlçesinden bir görüntü

4. Yöresel Yemek: Pancar/ Kara Lahana Çorbası

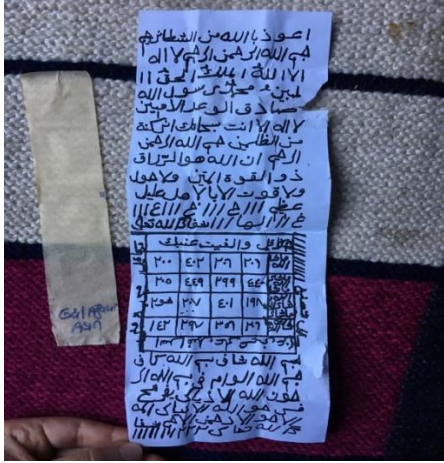
5. Yöresel Yemek: Yâlama (Fasulye Yemeği)

6. Cadıların korktuğuna inanılan bitki

7. Fındık dalı

8. Uğursuzluk için yapılan muskanın içi

9. İkiz Fındık (Cennette buluşuruz diye yenilen)

10. Mantar Çeşitleri (Ayıkulağı, Acı mantar, Tavuk mantarı)

11. Yöresel lezzet: Kiraz Kavurması

12. Yöresel Lezzet: Gabalak Kavurması

13. Gaz lambaları

14. El Sanatlarına Örnekler

15. İmece Usulü

16. Kızıldaş Köyü-Ali ERDEM

17. Alancık Köyü-Zeynep Tokgöz

ÖZ GEÇMİŞ

1993 yılında Giresun İli Dereli ilçesinde doğan Derya KAYA ilköğretim ve lise dönemini Dereli ilçesinde tamamlamıştır. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü Karadeniz Teknik Üniversitesinde okumuş olup 2015 yılında mezun olmuştur. Dereli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında çalışmaktadır.

